

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 19 верасня 1986 г. № 38 (3344) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

Тэрэ тулемаст— Сардэчна запрашаем!

З 22 па 29 верасня ў нашай рэспубліцы будуць праходзіць

Дні літаратуры і мастацтва Савецкай Эстоніі.
Пра гэтую падзею расказвае намеснік
міністра культуры Беларускай ССР
У. П. СКАРАХОДАЎ

Набліжаецца новы тыдзень. І рэспубліка пражыве гэты звычайны, здавалася б, каляндарны тыдзень у рытме значнай падзеі: Беларусь прымае эстонскіх гасцей. Братняя сувязь двух нашых народаў працягнуцца ў інтэнсіўных творчых і дзелавых кантактах, сяброўскіх сустрэчах, узаемна цікавых і плённых знаёмствах, святочных уражаннях.

Наколькі гэта пазнаваўча і карысна — вывучаць і асэнсоўваць вопыт сваіх дастаткова блізкіх суседзяў, — паказалі сёлета Дні літаратуры і мастацтва Беларусі ў Эстонскай ССР. Незабыўны для пасланцоў нашай рэспублікі час! Прыемна зараз успомніць, як цёпла прымалі эстонцы аркестр імя І. Жыноўіча, наш Акадэмічны народны хор, харавы калектыў Дзяржтэатрадыё, Мінскі камерны аркестр, скрыпачку В. Пархоменка, вакалістак С. Данілюк, Л. Колас, інструментальны дуэт Г. Забары і Ю. Гільдзюка. Паспех мелі «Харошкі», «Сябры», «Верасы». Эстонцы захапляліся беларускім мастацкім шклом. Попытам карысталіся кнігі нашых выдавецтваў. Незабыўная для нас увага і гасціннасць эстонскіх таварышаў, уражанні ад таленавітых, працавітых людзей братняй рэспублікі.

Хочацца прытым падкрэсліць, што гэта быў не прыгожа арганізаваны парад набыткаў і дасягненняў, а дзелавы, мэтанакіраваны і перспектывны абмен вопытам. У супольных канцэртных выступленнях эстонскіх і беларускіх артыстаў, таварыскіх дыскусіях ашчадліва збіралася зерне (і, я перакананы, будуць рухліва ўзгаданы каштоўныя парасткі) дзелавога вопыту.

Абмен такім вопытам, узагаечэнне не толькі вузкапрафесійнага, а і жыццёвага круга-

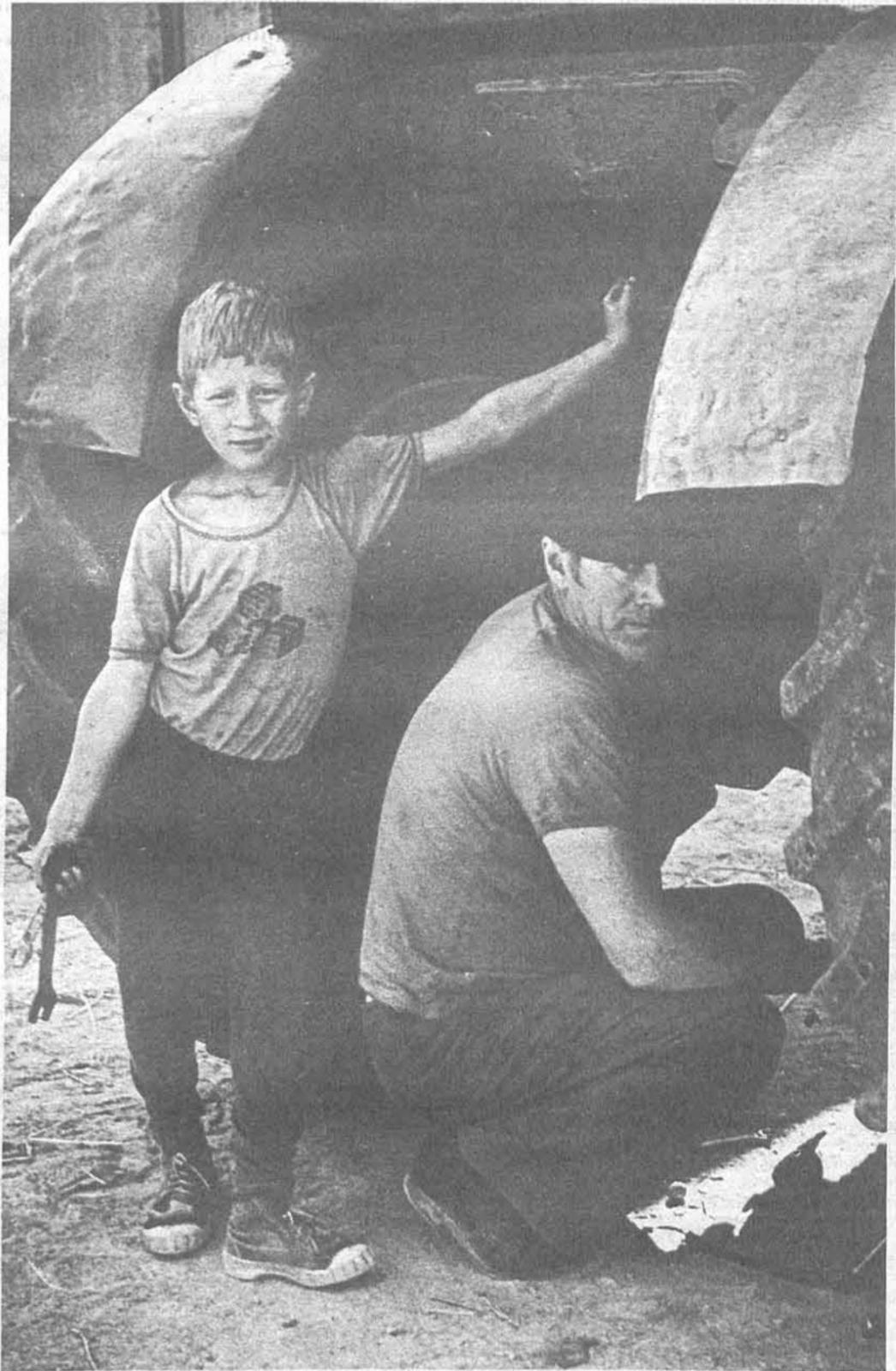
гляду і, безумоўна, абмен духоўнымі каштоўнасцямі — гэта сутнасць і новай нашай сустрэчы з эстонскімі таварышамі, цяпер ужо на беларускай зямлі.

Мінчане, вядома, звярнулі ўвагу на своеасаблівую уверцюру Дзён — адкрыццё гастролёў Талінскага акадэмічнага тэатра драмы імя В. Кінгісэпа. 22 верасня ў Мінск прыедуць ужо ўсе госці з Эстоніі — каля 800 чалавек. Поезд «Чайка», якім прыбудуць удзельнікі Дзён, зробіць дзесяцімінутны прыпынак у Ашмянах — і на пероне адбудзецца першая ўрачыстая сустрэча, першы прывітальны мітынг. Афіцыйную дэлегацыю і прадстаўнікоў творчых саюзаў ЭССР мы сустрэнем у аэрапорце.

Для нас, гаспадароў, прынцыповым і нялёгкім пытаннем было скласці і скаардынаваць распарадкі дня для ўдзельнікаў канцэртных праграм, для дэлегацый творчых саюзаў і Дзяржкамвыда ЭССР, вызначыць маршруты іх паездак па рэспубліцы, выбраць прадпрыемствы і ўстановы, якія на час Дзён стануць шэфамі нашых гасцей. Гэтае важнае арганізацыйнае пытанне вырашалася не фармальна, з улікам як прафесійных інтарэсаў удзельнікаў Дзён, так і цікавасці шырокай грамадскасці нашай рэспублікі да падзей культурнага жыцця.

Што прадугледжана ў праграме правядзення Дзён?

У рэспубліцы мае адбыцца 96 канцэртаў майстроў мастацтваў Эстоніі, народных калектываў, эстрадных груп, джазавых музыкантаў. Некаторыя з іх ужо выступалі ў нас, прынамсі, на фестывалях «Беларуская музычная восень». Вядома высокі ўзровень эстонскай (Заканчэнне на стар. 2)

Памочнік падрос...

Фотаэціюд А. КЛЕШЧУКА

УНУМАРЫ:

Калі ласка,
сястра Эстонія!

Да Дзён літаратуры

і мастацтва Эстонскай ССР у Беларусі.

стар. 1, 2, 6

«У лета 1986-ае»

і іншыя вершы

Ніла ГІЛЕВІЧА

стар. 2—3

СЕМ БЕД НАРЫСА

Нататкі
Ігната ДУБРОУСКАГА

стар. 5—7

Апавяданні

Алеся АСТАШОНКА

стар. 8—9

Пісьмо чыгача
з каментарыем

стар. 10—11

Абмяркоўваем творы,
вылучаныя на атрыманне
Дзяржаўных прэмій БССР

стар. 14—15

У ПЕРШЫНЮ НА МІНСКАЙ СЦЭНЕ

праходзяць гастролі Талінскага
акадэмічнага тэатра драмы імя В. КІНГІСЕПА

Як сцвярджаюць пратоколы гарадской Рады ад 1529 года, ліцадзейства ў Таліне было вядома яшчэ ў часы Шэкспіра. А нараджэнне эстонскага нацыянальнага тэатра звязана з заснаваннем у 1870 годзе ў Тарту тэатра «Ванемуйне», частка трупы якога, пратэстуючы супраць буржуазнай культурнай палітыкі, пакінула горад у 1916 годзе і пераехала ў Талін, дзе заснавала яшчэ адзін, чацвёрты ў тагачаснай Эстоніі, нацыянальны драматычны калектыў.

Гэты калектыў і зрабіўся прабразам Талінскага дзяржаўнага ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга акадэмічнага тэатра драмы імя В. Кінгісэпа, вядомага сёння актыўнай сацыяльнай пазіцыяй і высокай выканаўчай культурай.

У апошнія дзесяцігоддзі слава тэатра перакочыла межы Эстоніі. Калектыў з поспехам гастралюваў у Маскве, Тбілісі і Кіеве, удзельнічаў у Берлінскім тэатральным фестывалі, паказваў свае спектаклі гледачам Хельсінкі, Стаггольма і Таронта.

Пад час гастрольных вандроваў калектыў аднадушна адзначалася ансамблевасцю выканання і вялікай колькасцю рычкіх ацэнак індывідуальнасцей. У тэатры працуюць выдатныя майстры эстонскай сцэны, папулярныя акцёры тэатра і кіно — народныя артысты ССР Юры Ярвет, народныя артысты ЭССР Іта Эвер, Хейна Мандры, Райн Арэн, заслужаныя артысты Эле Куль, Арне Юксіола.

Сурорем талентаў тэатр найперш абавязаны выдатнаму рэжысёру і педагогу, народнаму артысту ССР Вальдэмару Пансо, які доўгі час кіраваў калектывам. Ён выхаваў цэлую пле-

яду эстонскіх акцёраў і рэжысёраў. Сёння ягоныя зыччынны і тэатральныя прынцыпы працягваюць вучні — народны артыст ЭССР Мік Міківер і заслужаны артыст ЭССР Райва Трас. Трэці рэжысёр-пастаноўшчык (і таксама акцёр) — Эвальд Хермакіола, «навабранец» калектыву, выхаванец тартускай школы народнага артыста ССР Карала Ірда.

Гастролі пачаліся спектаклем па п'есе А. Мішарыца «У сувязі з пераходам на іншую работу», які тэатр прысвяціў XXVII з'езду партыі. Гэтым творам у пастаноўцы М. Міківера тэатр развенчвае згубныя для нашага грамадства праявы карупцыі, акцэнт увагу на небяспечы заняпаду асноўных чалавечых каштоўнасцей.

Вострым папярэджаннем гучыць і спектакль «Вецер з Алімпіа попел прынёс», пастаноўку якога ажыццявіў Э. Хермакіола па п'есе выдатнага эстонскага празаіка і драматурга Эна Ветэма. Твор закранае балючыя праблемы вялікага спорту.

Вельмі дарагі тэатру спектакль «Кулерва» па п'есе класіка фінскай драматургіі Алексіса Ківі. Заснаваны на сюжэце з «Калевалы», спектакль быў прымеркаваны да 150-годдзя славацка народнага эпаса. Філасофская магутнасць і ўзровень абагульнення гэтага твору блізкія да шэкспіраўскіх трагедый. Пастаноўку ажыцця-

віла творчая група з Фінляндыі — рэжысёр Марку Савалайнэн і мастак Рэё Пауку.

Летась на рэспубліканскім тэатральным фестывалі галоўнай прэміяй быў адзначаны спектакль М. Міківера «Радавыя», створаны паводле п'есы беларускага драматурга А. Дударова. З гэтым спектаклем мінчане таксама могуць пазнаёміцца на гастролях тэатра з Таліна...

Марына АЧАКОЎСКАЯ,
тэатральны крытык
г. Талін

Пасля спектакля «У сувязі з пераходам на іншую работу», якім распачаліся гастролі, няштатны карэспандэнт «ЛіМ» Н. ТАРАСАВА сустрэлася з пастаноўшчыкам твора, народным артыстам ЭССР Мікам МІКІВЕРАМ.

— Афішу тэатра імя В. Кінгісэпа падпісвае дырэктар... Адсутнасць галоўнага рэжысёра — адметнасць калектыву. Спырае гэта творчасці ці замінае? У прыватнасці, вам, як пастаноўшчыку?

— Асабіста я адчуваю сябе больш вольна... А ўвогуле, галоўны рэжысёр павінен, акрамя свайго бачання і разумення, несці моцную стваральную ідэю, якая яднае людзей. Толькі тады ён патрэбны калектыву. Есць, напрыклад, тэатр Таўстановава, быў тэатр Любімава. Але такіх калектываў у нас пакуль што мала. Ці не таму, што галоўны рэжысёр вымушаны быць на 25 працэнтаў бюракратам, займацца тым, што не мае аніякага дачынення да творчасці? На жаль, гэта занадта вялікі працэнт...

— А як вы, акцёр, прыйшлі ў рэжысёр?

— Мой настаўнік казаў, што ставіць спектаклі — усё роўна што красці пачынаць: страшна, цяжка, але зацягвае... Так, я акцёр і не маю рэжысёрскай адукацыі. Неяк прапанавалі пастаноўку, я і зрабіў спектакль... А чаму застаўся ў рэжысёры? Не ведаю. Напэўна, і сапраўды

— зацягвае.

Рэжысёру трэба заўжды памятаць, што ў тэатры усё пачынаецца з акцёра, і толькі праз яго можна данесці сваю задуму да гледача. Акцёр — галоўнае, аснова. Перад прэм'ерай можна дзве гадзіны казаць, якія цудоўныя планы ў цябе былі, але ў гэта ніхто не павярць.

— Чым прывабіла вас п'еса А. Дударова «Радавыя»?

— Цішыняй...

Я вайны амаль не памятаю, зусім маленькі быў. Дый у Эстоніі усё было інакш, чым на Беларусі. Так сталася, што ў большасці літаратурных твораў (у тым ліку і драматургічных) — жорстка баі, гарматыны гул, крыкі... На маю думку, перадаць гэта мовай тэатра немагчыма.

А ў п'есе Дударова — цішыня. Дзіўная, выбуховая цішыня апошніх дзён вайны. І менавіта ў гэтай цішыні на першы план выходзіць чалавек. У п'есе ён выпісаны надзвычай скупа — звычкі, знешні выгляд... Але тут і пачынаецца тэатр: пры мінімуме вонкавых сродкаў як мага больш поўна паказаць, раскрываць унутраны, духоўны свет чалавека. Праца надзвычай складаная і цікавая.

Але былі і сумненні. Нягледзячы на тое, што п'еса мне вельмі спадабалася, я не мог спачатку пагадзіцца з некаторымі этычнымі ацэнкамі аўтара. Яны не супадалі з маімі... Калі мы сёння будзем апраўдваць пэўныя ўчынкі, магчымыя ў ваенны час, няма гарантыі, што заўтра вайна не паўтोरываецца... Але прыехаў Дударав і высветлілася, што нашы погляды цалкам супадаюць.

Наш спектакль вельмі адрозніваецца ад пастаноўкі «Радавых» у тэатры імя Янкі Купалы. Мяркую, што беларускім гледачам будзе цікава параўнаць гэтыя два творы.

У лета 1986-ае

І занатуе летпісец рупны,
І ў нейкай кнізе ў нейкі век
наступны
Нашчадак прачытае дапады:
«Праз сорак з гакам год
пасля вайны
З яе крывёй, лажарамі,
разрухай,
З яе бяздомнай бежанскаю
скрухай,
У піянерскіх лагерах пад
Мінскам,
Пад Гродняй, Віцебскам і
Верхнядзвінскім,
І на Літве, і аж за Волгай
дзесяці
Жылі з Палесся Прыпяцкага
дзеці —
І паўставаў у мове незнарок
Пявучы іх палескі гаварок.
У маляўнічых месцах
адпачынак
Ім забяспечылі найлепшым
чынам:
Паходы з песнямі, забавы,
гульні...
Ды быў на ўсіх чагосьці
знак агульны —
І ў па-дзіцячы шчырай
вяселосці
Як бы знутры іх стрымлівала
штосьці.
Дарослыя ж, якія рэй вялі,
Да іх наўздзіў ласкавымі былі,
І за свавольства моцна не
журылі,
І аб усім бадзёра гаварылі,
А асабліва пафасна, бадай, —
Пра дом іх родны — іх
палескі край, —
Бо цешылі сябе: маўляў,
малыя
Не разумеюць трохі... Ну, а
тыя
Былі малымі ядзернай эпохі —
І разумелі ўсё зусім не
трохі...
О, дзеці, дзеці! Дзе мне вочы
дзець,
Каб вам, у вашы вочы не
глядзець?..»

Жыта, сосны

і валуны

Дзе па роднай зямлі ні
кročыў —
Скрозь — ад Прыпяці да
Дзвіны —
Перш за ўсё мне ласкалі вочы
Жыта, сосны і валуны.

Дзе ў далёкіх маіх
вандроўках
Я ні сніў аб Радзіме сны —
Паўсталаў іх зноў і зноўку:
Жыта, сосны і валуны.

І па самай высокай мерцы
Мне ўжо ясна, што да труны
Данясу я не шмат у сэрцы:
Жыта, сосны і валуны.

О, сябры! Калі нешта значыць
Мой усім вам паклон зямлі —
Хай і ценя мой з пагорка
бачыць
Жыта, сосны і валуны.

Тэрэ тулемаст— Сардэчна запрашаем!

(Заканчанне.
Пачатак на стар. 1)

харавой культуры — таму, думаю, з задавальненнем пабываюць слухачы на канцэртах Дзяржаўнага акадэмічнага мужчынскага хору ЭССР, хору хлопчыкаў, харавога калектыву Дзяржтэлерадыі Эстоніі, Камернага хору Эстонскай філармоніі, хору «Олевіне». Аматары камернай музыкі сустрэнуцца з ансамблямі «Хортус музікус» і «Камерата Талін», яго салісткай Л. Дамброўскай. Да нас прыедуць выдатныя спевакі М. Войтас, М. Пальм, У. Таутс, Х. Раамат, піяніст К. Рандалу, арганістка К. Хойдрэ, скрыпач Я. Сеп. Як гаворыцца, пералік можна прадаўжаць...

На афішах Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР пазначаны спектаклі з удзелам вядомых эстонскіх салістаў — «Лябядзінае возера» (у галоўных партыях К. Кырб і Т. Хярм), «Травіята» (у галоўнай партыі А. Кааль).

Наколькі разнастайнымі будучы музычны ўражванні, сведчаць і такія назвы: духавы аркестр «Талін», ансамбль народнай творчасці Тартускага дзяржуніверсітэта і ансамбль народнай музыкі «Торупіль», вядомы танцавальны калектыў «Сырпус» і фольклорны ансамбль «Ліннутая», Ансамбль ветэранаў Вялікай Айчыннай вайны, дзіцячы ансамбль песні і танца, джазавы секстэт пад кіраўніцтвам А. Пілірога, ВІА

«Нэмо» пры ўдзеле салісткі А. Вескі, ансамбль «Вітамін».

Сустрэчы з эстонскім мастацтвам абдудуцца, вядома, і ў выставачных залах. 22 верасня ў мінскім Палацы мастацтваў урачыста адкрыецца вялікая экспазіцыя жывапісу, скульптуры, графікі, прыкладнага мастацтва Савецкай Эстоніі. У Дзяржаўным мастацкім музеі БССР будзе вернісаж палотнаў эстонскіх мастакоў 20—30-ых гадоў. Каля ста твораў эстонскага народнага мастацтва размесціцца ў музеі ў Раўбічах. Тэматычную падборку «Прырода ў графіцы Савецкай Эстоніі» пабачаць наведвальнікі музея В. Бяльніцкага-Бірулі ў Магілёве. Зазначу, што мастацкія выставы прабудуць у нас амаль месяц.

Пройдзе ў рэспубліцы і Тыдзень эстонскага фільма: яго ўрачыстае адкрыццё адбудзецца ў мінскім кінатэатры «Кастрычнік» мастацкай стужкай «Гульні для дзяцей школьнага ўзросту» (рэжысёр Л. Лайтус). Увагу спецыялістаў і бібліяфілаў прывабіць выстаўка эстонскай кнігі.

У календарным плане Дзён пазначаны, калі можна так сказаць, маршруты дружбы: Орша і Гомель, Баранавічы і Маладзечна, Бярозаўка і Крычаў, Гродна і Салігорск... Эстонскія артысты ў вольны ад канцэртаў час сустрэнуцца і са сваімі шэфамі. Калектыў мужчынскага хору, напрыклад, наведае Гродзенскае вытворчае аб'яднанне

«Азот», юныя танцоры — Мінскае ВА «Камунарка», хор «Олевіне» — Пінскае прадзільна-трыкатажнае аб'яднанне. А ў дэлегацый творчых саюзаў свае, досыць насычаныя і разнастайныя, планы. Прадстаўнікі мастацкай інтэлігенцыі Эстоніі пабываюць у нашых творчых саюзах, нямаю павандруюць па рэспубліцы.

Мастакі, напрыклад, наведаюць Барысаўскі мастацкі камбінат, Добрушскі фарфаравы завод, карцінную галерэю ў паўлёку Крынічным, што на Мазыршчыне, Віцебскі дывановы камбінат, Батанічны сад АН БССР, абласныя аддзелены Саюза мастакоў. У іх планах візіты ў акадэмічныя майстэрні М. Савіцкага, З. Азгура, майстэрні А. Анікейчыка, І. Міско, Л. Асецкага, А. Кашкурэвіча, В. Шаранговіча, іншых мастакоў.

У Саюзе кампазітараў прагучыць канцэрт сучаснай эстонскай музыкі. Дэлегацыя кінемаграфістаў наладзіць паказ сваіх работ для беларускіх калег у Дому кіно, наведае «Беларусьфільм», сустрэнецца з аўдыторыяй буйных кінатэатраў Гомеля, Магілёва, Оршы, Наваполацка, Рагачова...

Літаратурны вечар адбудзецца ў Саюзе пісьменнікаў БССР, сустрэча з чытачамі пройдзе ў Гродзенскім дзяржаўным універсітэце. Пазнаёміцца эстонскія пісьменнікі з нашымі гістарычнымі і памятнымі літаратурнымі мясцінамі. Нямаю пазнаваўчых і дзелавых мерапрыемстваў запланавана і для кнігавыдаўцоў, і для дзячаў эстонскага тэатра... Але, думаю, нават у самы строгі план жыццё абавязкова ўнясе творчыя карэктывы, цікавыя дапаўненні.

Назаву некалькі агульных мерапрыемстваў, якія, безумоўна, атрымаюць шырокі грамадскі рэзананс. Гэта ўрачыстае адкрыццё Дзён літаратуры і ма-

стацтва Эстонскай ССР, якое адбудзецца вечарам 23 верасня ў Дзяржаўным тэатры оперы і балета БССР. Гэта наведванне Кургана Славы і мітынг у Хатыні, дзе ў мінуцы ўскладання кветак да Вечнага агню будучы гучаць праніжнёныя словы, музыка ў выкананні хору хлопчыкаў Дзяржаўнага акадэмічнага мужчынскага хору ЭССР, хору хлопчыкаў Сярэдняй спецыяльнай музычнай школы пры Белдзяржкансерваторыі і Мінскага камернага аркестра.

Гэта і сустрэча ўдзельнікаў Дзён з калектывам Мінскага аўтамабільнага завода. І пасадка дрэў у парку Дружбы на вуліцы М. Горкага ў Мінску. І выезд вялікай групы эстонскіх літаратараў і дзячаў мастацтва на Брэстчыну: наведванне легендарнай крэпасці, Дзяржаўнай запаведна-паляўнічай гаспадаркі «Белавежская пушча», сустрэчы з працаўнікамі калгасаў «Памяць Ільіча» Брэсцкага і «Савецкая Беларусь» Камянецкага раёнаў.

Гэта канцэрт песні ў Мінскім акадэмічным Доме афіцэраў, дзе проруць выступаць артысты Эстоніі і Беларусі, — збор сродкаў ад канцэрта паступіць на рахунак 904, у фонд дапамогі Чарнобылю.

Зразумела, мы хвалюемся, як заўсёды хвалююцца гаспадары, сустракаючы добрых сяброў. Але можна не сумнявацца, што за гэты тыдзень (а дакладней, восем дзён, бо ўрачыстае іх закрыццё адбудзецца ўвечары 29 верасня) больш цеснымі стануць кантакты творчай інтэлігенцыі нашых рэспублік. Святочная і дзелавая атмосфера Дзён паспрыяе далейшаму больш рэгулярнаму нашаму супрацоўніцтву ў сферах прафесійнага і самадзейнага мастацтва, уземаўзбагацэнню вопытам культурнага будаўніцтва народаў Савецкай Эстоніі і Савецкай Беларусі.

Любімае слоўца П. С. Пестрака

Піліп Сямёнавіч Пястрак
Быў чалавек адметны:
Ушой — няўрымслівы мастак,
А нораў меў — шляхетны.

Празаік слынны і паэт,
Любіў жыццё бясконца
І на шырокі белы свет
Глядзеў вачмі ўлюбёнца.

Чынуш не ўсвоішы манер,
У крэсла ён не ўсеўся.
Ён быў рэ-ва-лю-цы-я-нер
У самым поўным сэнсе.

У ім бунтарскі дух кіпеў.
Страшней чумы-заразы
Ён не любіў і не цярэў
Дэмагагічнай фразы.

Абы пачуў, як спадцішка
Хлусню прамоўца шырыць,
З пагардай губы падціскаў
Гаўкаў: «Фальшывец!»

Як непаўторна, важка як
Гучала гэта слоўца,
Якім кляймліў Піліп Пястрак
Хлуса і прыстасоўца!

І крывадушны словаблуд,
Сто раз ад кары збеглы,
Сцінаўся, чуючы прысуд,
Адне непаздзеглы.

І ў подлай злосці аб'яўляў,
Дзе трэба, завугольна:
«А што ж хацець? Дзівак,
маўляў.

Дзівак: такому — вольна!..»

Пакуль «ішлі» жабоцькі —
Яшчэ сям-так трываў,
І хоць глытаў не клецкі —
Пазіцый не здаваў.

Паколькі злыдні зруху
Не ўбачылі нічуць —
Вялізную рапуху
Прымусілі глынуць.

Каўтнуў нябога з бодем
І тут жа занямог:
Ператравіць не здолеў
І адрыгнуць не змог.

Чарнеў, марнеў патроху —
І ўсё! О лёсу жарт:
У гэтую эпоху —
І ад чаго? Ад жабі!..

Але ніводнага —
Ад анекдотнага.

Дык усё-такі мучае?

Добра, братачка, сунешся:
Дасягненні — кругом!
І пасада, і сувязі.
І ад смагі—набгом!

І здароўем не квалішся,
І на званне ў чарзе.
Ну, а што ж ты сяртолішся?
Што за клопат грызе?

Ах, усё-такі... мучае?
Як раматус — на дождж?

Утрапенне

Трапечуць бярозы
І сосны гудуць:
«Ратуйся, хто можа,
Вандалы ідуць!»

Вандалы на маршы!
Вы чуеце — смех?
Пад дахам пад нашым
Іх будзе начлег.

Ой, будзе дык будзе —
Як стануць яны
З зялёнага хлуддзя
Рабіць будуць!

А вогнішча сполах

«Як ты думаеш, сусед,
Будзе нейкі выйгрыш,
Калі я зламлю хрыбет
Паласатай тыгры?..»

Я ж у гэтай справе толк
Ведаў, дзякуй богу,
І казаў: «Ламай, браток!
Акажу падмогу!..»

Вось табе і «на-на-на!»
Слухай ды прымоўчы!..
Будзе кніжка пра Слана
Водгук мець стануць.

Кашмар

Ах, насланнё! Каторы раз у
сне
Я ад агіды жудкай скаланаюся:
Абдаючы сцюдзёнаю
слонявасцю,
Кратовы лапы грэбаюць па
мне!

Дзве куцапалыя (чамусьці
дзе,
А не чатыры), пальцамі-
абрубкамі
З заостранымі кіпцюрамі
цупкімі,
Па шыі грэбаюць, па галаве...

Адкуль і што за немарач
найшла?
Ніводнага ж крата ў жыцці не
знішчыў я
І не стаўляў прылады
палаўнічыя
Каля яго падземнага жылла.

Хоць ён псаваў і сад і
агарод —
Я помсты не ўчыняў за гэта
ворыва,
«Такой бяды, казаў, Нашкодзіў
здорава,
Ды што рабіць? На тое ён і
крот!..»

Так, не чапаў брыдоты я... Але,
Спаткаўшы дзе — заўсёды
моцна гідзіўся.
Ці не праз гэта ім і
зненавідзеўся?
Цямрэц не любіць тых, што
на святле.

І вось — дайшло ну проста
да бяды:
Каторы год у сне я скаланаюся
Ад лап крата, што грэбае
з нянавісцю...
Хто рады дасць? Хто збавіць
ад бяды!..

Балада

пра фігавы лісток

У старажытнасці калісь,
Паколькі сорам зналі,
Зрывалі людзі з фігі ліст
І сорам прыкрывалі.

Пасля, як болей набылі
Этычнае культуры,
Насіць хітоны пачалі,
Спадніцы, гарнітуры.

Ды калі шчыра гаворыць,
Не згінуй спосаб даўні —
Як сарамоцішча прыкрыць
На выпадак скандальны.

На культасветнай ніве ў нас
Ёсць гэтакі чынуша:
Лісток знаёмы напаказ
Чапляе, не міргнуўшы.

Спытай, для прыкладу, пра
штось

З гісторыі айчынай —
Ён тыц у фігавы: «А вось!
Даследуем — чын-чынам!»

Спытай пра матчыну душу,
Паніклы ад гаркоты,
Ён тыц у фігавы: «Прашу!
Ці ж мы не патрыёты!..»

Вось так і тыцкаў шмат гадоў,
І тыцкаў бы бясконца,
Але ён жонку ў штат увёў —
Патрэбна ж месца жонцы.

Яна той фігавы лісток
Паблытала з лаўровым, —
Сарвала, кінула ў гаршчок —
І сорам стаўся голым!

Віват, анекдотчыкі!

Віват вам, анекдотчыкі,
Майстры-смехаправодчыкі!
Хацелі вы ці не —
Сягоння вы ў цане.

Свет хворы на дэпрэсію, —
І вашу прафесію —
Ваш смехатворны чын —
Не замяніць нічым.

Душа — паняцце ўмоўнае.
Галоўнае ж, галоўнае —
Умець пусціць у ход
Найноўшы анекдот!

З душком ці перасолены —
Не важна: ён — дазволены
І як службовы смех
Не лічыцца за грэх.

Так, між усімі жанрамі
Пад дахамі дзяржаўнымі
За найспакусны плод
Абраны анекдот.

Калі яго з парогу ты
Пульнуў, ды так, што з рогату
Ажно зайшоўся шэф, —
Знай: пойдзе на гешэфт!

Парупіцца, заступіцца —
З ліхвой табе акупіцца
Затрата творчых сіл
На гэты эліксір.

А калі нехта ў горычы,
Пра лёс зямлі гаворачы,
Пытае: «Што ж рабіць?
І як далей нам быць?» —

Не падавайся ты яму,
Што плача над святынню,
А сунь, як квач у рот,
Касматы анекдот!

Упэўнен будзь: стушуецца,
Раздушаным пачуецца
Пад рогатам тваім —
Раскатна-грамавым!..

Віват вам, анекдотчыкі!
Хай чэраўцы-кадобчыкі
Дрыжаць — каб добры быў
На страваванне ўплыв!

Што сэрца разрывалася
Ад слова — так, здаралася.

Значыць, вельмі жывучае,
Калі мучае усё ж!

І трупіў, і вытраўліваў,
І глушыў, і душыў —
А яно, хоць і з траўмамі,
Дзесь трымціць у душы.

І зусім непрадбачана
Азавецца, калёне —
Да нясцерпу гарачаю
Хваляй сэрца залёне...

А ты думаў: прыладзішся,
Дастасуеш, прытрэш —
Будзеш толькі пры радасці,
Аж пакуль не памрэш!..

Сунься, братачка, рухайся,
Ды ў імгненне адно —
Прыпыніся, прыслухайся,
Што гаворыць я н о.

Дзікун

Дзікун, не навучаны змалку
Маліцца дабру і красе,
Лютуе: «На звалку! На
звалку —

Хто славіць бусла на страсе!

Я сам тут — вялікіх

наследнік —

Насычу культурай народ.

А гэтых — на сметнік! На

сметнік!

На вілы бяры — і за плот!..»

Такое не прымеш за жарты.

Такое было ўжо, было!..

Крычалі. І бралі за жабры.

Ды так, каб аж дух заняло!

У скрусе па смачным кавалку,

Каб чуцца самім весялей, —

Шпурлялі за плот, і на звалку,

І нават намнога далей.

Гісторыя мудрая знае

І дзейнасці гэткай працяг.

Дзікун! Твой унук адкапае

Табой затаптанае ў прах!

Да сэрца прыцісне рукамі,
Са звалкі дамоў прынясе
І будзе, адмыўшы слязамі,
Маліцца дабру і красе.

Як пойдзе блішчаць —
Ой, будзе як порах
Ігліца трашчаць!

Ой, будзе плакуча
Жывіца кіпець!
Ой, будуць балюча
Кэрэнні смылець!..»

Здзівіўся вятрыска:
«Ты што гэта, лес?
Ды гэта ж турысты!
Прыгледзься ты лепш!

Ідуць, я сказаў бы,
Радзімы сыны:
Апораю заўтра
Ей стануць яны!..»

«Мы формул не знаем:
Мы — дрэвы, мы — лес,
А памяць мы маем —
І ты нас не цеш.

Ой, будзе ігліца
Іскрыцца ўгары!
Ой, будзе жывіца
Кіпець на кары!..

Ах, мець бы нам крылы —
Няхай бы іх моц
За сто небасхілаў
Нас знесла за ноч!

Напэўна ж, не ўсюды
Радзімы «сыны»
Жывуць, як прыблуды
З ліхой старанам!..»

Моська

— Моська, Моська, на-на-на!
— Хто там кліча Моську?
Мемуары пра Слана
Я пішу патрошку.

Ён памёр, той слаўны Слон.
Вось і будзе помнік.
Як брахаў я, калі ён
Паяўляўся, скромнік!

Як я шчыра якатаў!
Думаеш — ад злосці?
Гэта ж я яго вітаў
І прасіў у госці!

Па суседству доўгі час
Мы жылі сябрамі,
І пытаўся ён не раз,
Калі чарку бралі:

ДА АУНЫМ-ДАУНО ў самым цэнтры старажытнай Рымскай імперыі ўспыхнула паўстанне рабаў, вядомае нам з гісторыі як паўстанне пад кіраўніцтвам Спартака. І такі вялікі і прываблівы будзе подзвіг Спартака, і такая прыцягальная ідэя барацьбы за свабоду, незалежнасць і чалавечую годнасць, што праз два тысячагоддзі яшчэ адзін змагар за свабоду, гарыбальдзец Рафаэла Джаваньелі напіша пра Спартака выдатную кнігу, а вядомы савецкі кампазітар Арам Хачатурян створыць музыку слаўтага свайго балета.

Пройдуць гады, і на сцэне самага вядомага грэчаскага тэатра Іраду ту Атыку Адэон мастацтва танцоўшчыкаў з Мінска прымусіць хвалявацца і біцца ва унісон сэрцы больш чым чатырох тысяч гледачоў, прымусіць іх дзесяць мінут пасля спектакля апладзіраваць і крычаць «бравэ» выканаўцам балета «Спартак».

«Харэограф Елізар'еў прадаўжае лепшыя традыцыі ранейшых пастановак Майсеева, Грыгаровіча, Якабсона. Ён рэзка вызначыў характары і драматургію балета, надаў яму яшчэ большы тэмп, а выкінуўшы некаторыя сцэны, скараціў працягласць дзеяння і згусціў фарбы. У той жа час ён захавваў эпічны і гераічны характар твора, магічна прывёў у дзеянне балет і салістаў і стварыў спектакль дакладны, зразумелы і захваляючы», — так пісала адна з цэнтральных газет Грэцыі «Апакома эфемерыдас эфнас» 8 жніўня 1986 года.

Яшчэ вытрымка з артыкула пад назвай «Выдатны харэограф» у газеце «Этнас»: «Гэты патхніны харэограф Елізар'еў мае мноства здольнасцей. Знаходлівы, рухомы, з фантазіяй і вострым вокам майстра, ён выказвае сучасныя погляды многіх людзей, у той жа час філасофствуе і разважае з такой сілай мастацтва, якая літа-

ральна захоплівае сваёй глыбінёй».

Прэса і ўслед за ёй глядачы ажыўлена віталі кожнае выступленне савецкіх артыстаў. Грэчаскае тэлебачанне запісала на плёнку два спектаклі, якія прывезлі мінчане, — «Спартак» А. Хачатуряна і «Стварэнне свету» А. Пятрова. І менавіта

ты раз у нас атрымалася нешта намшталт творчага спаборніцтва з амерыканцамі, немцамі і англічанамі. Па рэакцыі гледачоў і водгуках прэсы, а таксама з прыватных размоў з арганізатарамі свята, мы адчулі, што мінская труппа рэзка вылучалася майстарствам артыстаў і арыгінальным рэпертуарам. Дарэчы, там, у Грэцыі, нашы спектаклі не мелі свайго звычайнага аблічча. Справа ў тым, што хоць абсталяванне ў

Шмат слоў прызнання, кветак і апладысмантаў было адрасавана Інесе Душкевіч, Людміле Бржазоўскай, Натэле Дадзішкіліяні, Уладзіміру Іванову, Уладзіміру Камнову, Юрыю Траяну, Сяргею Пясцехіну. Вельмі спадабаўся гледачам Аляксандр Куркоў у ролі Краса.

— Зноў хачу пацываваць прэсу: «Юрый Траян унёс жыццё і рэалізм у вобраз Спартака, робячы незабыўнае

ней шырокія народныя масы мала цікавіліся гісторыяй радзімы, яе вялікай культурнай спадчынай (у асноўным, з-за дарагавізны білетаў), дык цяпер, каб зрабіць духоўныя наштоўнасці даступнымі для народа, грэкам прадастаўлена магчымасць бесплатнага ўваходу ва ўсе музеі. Раней білет у галоўны музей краіны — Парфенон — каштаваў 400 драхм, або каля 6 долараў. Ну а камерцыйны турызм па-ранейшаму атрымлівае ад эксплуатацыі помнікаў старажытнасці вялікія прыбыткі.

— Валянцін Мікалаевіч, вы не толькі выступалі са спектаклямі, але і вандравалі па краіне. Якая была культурная праграма?

— Грэцыя — вельмі прыгожая краіна. Невялікая, астраўная, з цудоўнымі раўнінамі і горнымі ландшафтамі. Тры моры — Іянічнае, Адрыятычнае і Эгейскае — абмываюць яе берагі. І вялікае мноства помнікаў культуры. Мы наведвалі паўвостраў Пелопанес, былі на магіле Агамемнана, захапіліся Алімпам, старажытным горадам Эпідаўрам. Душой дакрануліся да неперажываных узораў старажытнай эліскай цывілізацыі, іншых, больш позніх культур.

— Як у цэлым вы ацэньваеце вынікі паездкі?

— Станоўча. Мы выглядалі дастойна. Яшчэ раз правярэў слябе на зарубежнай публіцы (Прыемна, што наша праца была вельмі высока адзначана. На заключнай сустрэчы ад арганізатараў нашай паездкі атрымалі запрашэнне зноў, прыехаць на Афіскі фестываль. Мы змалі крыху пазнаёміцца з творчасцю іншых балетных калектываў. У прыватнасці, у мяне выклікала цікавасць балетная труппа з Нью-Йорка пад назвай «Харлем». Моцная ў прафесійных адносінах, яна ставіць у асноўным аднаактныя балеты. Паўтаруся, што ад усіх прадстаўленых калектываў наш адрозніваўся высокай прафесійнай падрыхтоўкай, яркасцю спектакляў.

— Значыць, яшчэ адна зарубежная гастроль за спіной?

— Так. І артысты адпачываюць пасля доўгага, цяжкага падарожжа, набіраюцца сіл. Адрозна ж, з самага пачатку сезона, бяромся за работу. Хоць чацвёртага даўняга задуму. Навічкі сезона будуць два балетныя спектаклі: «Вясна свяцэнная» Ігара Стравінскага і «Маленькі прынц» Яўгена Глебава.

Гутарку вяла
Святлана СЫСОЕВА

«Нас прымала старажытная Элада...»

Сёлета (з 25 ліпеня па 22 жніўня) харэаграфічная труппа Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР знаходзілася ў гастрольнай паездцы па Грэцыі. Там яна прыняла ўдзел у традыцыйным Міжнародным Афіскім фестывалі.

Гэтыя дзве работы мінскага балета адабраў для ўдзелу ў фестывалі прэзідэнт буйнейшай у Грэцыі прыватнай турысцкай арганізацыі ЕОТ пан Кір'язіс, прадбачачы вялікі камерцыйны поспех.

Афіскі фестываль штогод працягваецца два месяцы і збірае ў Грэцыю самыя таленавітыя, самыя яркія балетныя калектывы свету. Сёлета адначасова з беларускімі артыстамі выступалі тры балетныя труппы са Злучаных Штатаў Амерыкі, адна з Вялікабрытаніі, адна з ФРГ.

Запрашаю да размовы галоўнага балетмайстра Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР, народнага артыста Савецкага Саюза Валянціна Елізар'ева.

— Самы першы пункт нашай гастрольнай паездкі — Афіны. — расказвае ён. — Фірма ЕОТ мае свой уласны тэатр. Гэта галоўны ў краіне, вядомы ўсяму свету Іраду ту Атыку Адэон на чатыры з палавінай тысячы месцаў. Тэатр пад адкрытым небам, як, дарэчы, большасць тэатраў Грэцыі. У гэтым памяшканні праводзіцца папулярны Афіскі фестываль. На гэ-

тэатры самае сучаснае, але няма штанкетаў, няма занавесу, немагчыма павесіць дэкарацыі. Да таго ж, выступалі без аркестра, пад фанэграму.

— Значыць, незвычайна вялікай была ў спектаклях вага харэаграфіі?

— Правільна. Выступілі мы там добра. Наведалі яшчэ два тэатры Афіны — Петраполіс і тэатр Нікея. Гэты апошні пабудаваны па прынцыпе старажытнага, хаця ён вельмі сучасны: па гарах, адкрыты, вялікі. Мы, па сутнасці, былі яго першаадкрывальнікамі, пра што сведчыць памятны медаль.

Затым наш маршрут прайшоў па поўнач краіны да граніц Албаніі, дзе знаходзіцца буйны цэнтр — горад Яніна. Затым — Кавала — грэчаская Македонія. Там мы выступілі ў тэатры Філіпа Македонскага — бацькі легендарнага Аляксандра. Потым на пароме пераехалі на казачна прыгожы востраў Корфу. Тут адпачываюць багачы, мільянеры. Вось маленькая дэталі: бутэля мінеральнай вады на Корфу каштуе столькі ж, колькі цэлы абед у Афінах.

— Хто з нашых салістаў больш спадабаўся публіцы?

— Сама ідэя, закладзеная ў спектаклі «Спартак», не можа нікога пакінуць абяўнавым. Таму наша пастанова наогул карысталася вялікім поспехам.

Уражанне. Побач з ім — пяшчотная Людміла Бржазоўская падарыла нам салодкія імгненні. Яшчэ бліскучы артыст — Аляксандр Куркоў з яго незвычайным падабенствам Красу». «Інеса Душкевіч — увасабленне пяшчоты, яе танец — як тонкі і звышадчувальны інструмент»...

— Валянцін Мікалаевіч, а грэчаскі балет: што сабою ўяўляе ён?

— Ён канцэнтраваны ў дзвюх установах. Есць такі тэатр Хорэа-драмы, гэта значыць, танца і драматычнага дзеяння. Я знаёміўся з пастановамі гэтага тэатра ў Балгарыі і ў нас, у Саюзе. Яны выкарыстоўваюць у якасці літаратурнага матэрыялу ў асноўным старажытны грэчаскі іліяску, а музыку пішуць вядомыя кампазітары розных краін. Супрацоўнічае з Хорэа-драмай і папулярны грэчаскі кампазітар Мініс Тэадараніс.

Есць яшчэ адзін тэатр — гэта балет пры Афіскай нацыянальнай оперы. Наогул, у мяне складалася ўражанне, што нацыянальны грэчаскі балет значыцца ў стадыі развіцця. Але адчуваецца, што новы ўрад сачыцца і міністр культуры Мілена Меркуры многае робяць для гэтага. Вось прыклад аднаго з пераўтварэнняў: калі ра-

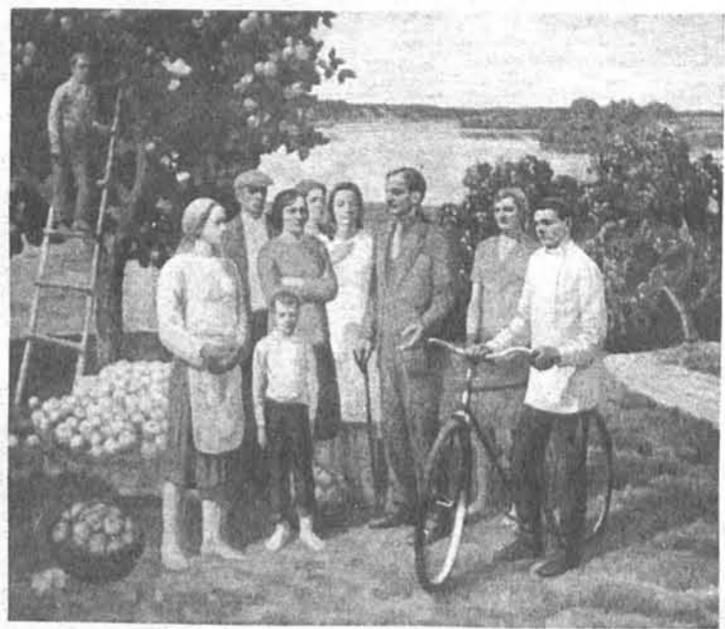
ВЫСТАЎКІ

У творчасці Аляксандра Сямілетава значнае месца займае гісторыка-рэвалюцыйная тэма. У гэтым пераконваецца, калі знаёміцца з выстаўнай лепшых работ мастака, прысвечанай 60-годдзю аўтара. У экспазіцыі, якая была размешчана на адным з паверхаў Палаца мастацтваў у Мінску, увагу прысутных найперш прыцягвала карціна «У. І. Ленін на III з'ездзе камсамолу». Звернуўшыся да гэтай важнай падзеі ў жыцці краіны, мастак паспрабаваў перадаць празорлівасць ленинскага мыслення, здольнасць правадыра ўбачыць у моладзі будучыню краіны, паставіўшы перад ёй велічныя задчы.

«Мінск. Кастрычнік» — таксама зварот да незабыўных дзён, калі рэвалюцыя сцвярджала права на жыццё. А карціна «Вясновыя камуністы» паказвае ленинцаў новых дзён, прадаўжальнікаў спраў тых, хто змагаўся за Савецкую ўладу.

Дарэчы, у творчасці А. Сямілетава надзвычай адчувальныя грамадзянска-сацыяльныя матывы. Актуальнае гучанне мае работа «Не! — вайне», прысвечаная тэме барацьбы за прадухваленне вайны.

Самастойнасцю аўтарскага мыслення, арыгінальнасцю задчы вызначаюцца такія работы А. Сямілетава, як «Купала і Колас», «Вяселле», «Юнацтва», «На Палесці» і іншыя.

Янка КУПАЛА ў Ляўках.

На Палесці.

Радзіма Кіма Шастоўскага — вёска Ляўні Аршанскага раёна, у ваколіцах лной, як вядома, перад вайной знаходзілася дача народнага песняра Янкі Купалы. Зразумела, што ў творчасці сваёй жывапісец не змог абыйсці ўвагай купалаўскую тэму. Адзін з твораў К. Шастоўскага, прадстаўленых на яго персанальнай выстаўцы ў Палацы мастацтваў, так і называецца — «Янка Купала ў Ляўках».

Уражаннімі ваеннага маленства навіна карціна «1944. Пад Оршай», індустрыяльная тэма раскрываецца ў рабоце «Кавалі», будні сённяшніх пагранічнікаў паказаны ў творы «Трывожная зіма».

Спрабуе свае здольнасці К. Шастоўскі і ў жанры партрэта — «Герой Савецкага Саюза лётчык-знішчальнік Зялёнін», «Партрэт Героя Сацыялі-

стычнай Працы мантажніцы завада імя Арджанікідзе Піваваравай». Не абыходзіць ён увагай і пейзаж — «Браслаўскія далі», «Май, Бэз», «Восень», «На Пцічы»...

Роберт Ландарскі жыццё сваё звязваў з Гомельшчынай. Яго персанальная выстаўка, якая працавала ў Палацы мастацтваў, першая такая прадстаўнічая справаздача перад шырокай аўдыторыяй. Асноўнае месца ў экспазіцыі займалі творы, у якіх аплываецца характэрнае краіваўдаў бацькаўшчыны, а таксама тых мясцін, дзе ў розны час даўлюцца пабыўшы мастак. Ствараючы каларытныя малюнкi прыроды, Р. Ландарскі схоплівае такія імгненні жыцця, якія дапамагаюць лепш спачыгнуць і ўнутраны свет самога чалавека, перадаць тое, што ў яго, як кажуць, на душы.

Зразумела, што людзі арыганічна ўпісваюцца ў пейзажныя палотны творцы. Адначасова Р. Ландарскі закранае і тэму мінулае вайны. У прыватнасці, даволі цікавай спробай асэнсавання яе з'яўляецца карціна «22 чэрвеня 1941-га». Старая, якая схіліла галаву, праводзячы на фронт сына, самотлівая жонка з дзіцем, якая пакуль што не ведае, як складзецца далейшы лёс яе мужа. Сам суровы час быццам апальвае сваім драматычным дыханнем...

Восень у вёсцы.

НАЗВА артыкула запазычана мною у Міхася Герчыка, кніга нарысаў якога называецца вельмі ўдала — «Час гаспадароў». Кніга яго выдатных нарысаў выйшла ў самы патрэбны на яе час. Ей, відаць, наканавана доўгае і актыўнае жыццё, бо час гэты не прайшоў, а з бегам яго ўсё больш і больш патрабуе ад усіх — кіруючых, і не кіруючых работнікаў — стаць гаспадарамі ў актыўным, ініцыятыўным вырашэнні эканамічных і сацыяльных задач.

Час гаспадароў, які настаў, будзе працягла доўгім. Ён ужо вызначаны XXVII з'ездам КПСС да канца XX стагоддзя. Задачы, пастаўленыя партыяй на гэты час, аднадужна падтрыманы ўсім савецкім народам. Разгортваецца шырокі прастор для поўнага працягнення ініцыятывы кожнаму з нас, для рэалізацыі сваіх сіл, сваёй энергіі і здольнасцей у мірнай стваральнай працы, у творчасці, у барацьбе за мір — у далейшым развіцці і ўмацаванні ўсіх пераваг сацыялізму.

Паспяховае вырашэнне гэтых задач у значнай меры залежыць ад поўнага і дэталёвага іх усведамлення кожным, як агульнаграмадскага маштабу, так і канкрэтных — задач свайго прадпрыемства, свайго калектыву, сваіх асабіста. Перш за ўсё трэба ўявіць, што перад намі стаць зусім новыя задачы, падобных якім мы не вырашалі ў мінулым: паскарэнне навукова-тэхнічнага прагрэсу, эканамічнага і сацыяльнага развіцця краіны, уздым прадукцыйнасці працы, якасці прадукцыі ўсіх відаў да ўзроўню міжнародных стандартаў і перавышэнне іх, перавыхаванне, актывізацыя чалавека, змена яго мыслення і псіхалогіі.

Вырашыць гэтыя задачы нельга без настойлівага выкаранення прыватнаўласніцкіх тэндэнцый, дармадства, непрацоўных даходаў, хабарніцтва, бюракратызму і кансерватызму, п'яства, нядбайных адносін да працы і сваіх абавязкаў, амаральнасці і недабрачыннасці, ачышчэння грамадства ад ўсяго адмоўнага, несумяшчальнага з сацыялістычным укладам жыцця.

Для паспяховага вырашэння гэтых задач трэба ўзняць усе сілы грамадства, усіх калектываў, актывізаваць чалавечы фактар.

«Калі мы не зможам узняць на новы больш высокі ўзровень спарборніцтва вытворчае, эканамічнае, спарборніцтва ў галіне навукі, мастацкай творчасці (падрэслена намі. — І. Д.), мы не зможам вырашыць і задач паскарэння сацыяльна-эканамічнага прагрэсу краіны». (Палітычны даклад XXVII з'езда КПСС).

У актывізацыі дзейнасці людзей, у змене адносін да працы, пераадоленні інерцыі стэрэатыпу мыслення, у мысленні паволаму, у змене ўсяго стылю жыцця вялікую ролю могуць і павінны адыграць усе віды мастацтва, а найперш мастацкая літаратура і публіцыстыка.

З усіх жанраў мастацкай літаратуры і публіцыстыкі на перадні край выступае жанр нарыса. У пераломны перыяды, у час, калі патрабуецца напружанне ўсіх сіл грамадства для вырашэння гістарычных задач, жанр нарыса, публіцыстыка, як зазначаюць літаратуразнаўцы і крытыкі, актывізуецца. Публіцысты ў такія часы, як кажа крытык В. Сакалоў, першыя падліваюць «масла ў агонь».

Вось і ў гэты перыяд, пра які ідзе гутарка, публіцысты, нарысісты павінны падліць «масла» ў той жыватворчы «агонь», які натхняе людзей на актыўную дзейнасць, які спрыяе ачышчэнню грамадства ад заганных з'яў, несумяшчальных з укладам сацыялістычнага жыцця.

Асабліва роля нарыса тлумачыцца тым, што з усіх жанраў мастацкай літаратуры і публіцыстыкі гэта самы мабільны жанр. Для напісання апавядання, аповесці, тым больш рамана можна карыстацца матэрыяламі канкрэтных падзей і з'яў, але пераважна тады, калі яны поўнаасцю адбыліся, завяршыліся, адстаяліся выразна і самі падзеі, і іх удзельнікі, як тыпы, як характары. Нарыс мае тую перавагу, што ў гэтай форме можна апавядаць пра справы, падзеі і з'явы, якія яшчэ вырашаюцца або толькі пачалі працягвацца. Гэта абавязвае нас удзяліць нарысу большую ўвагу.

На справе ж гэты жанр вялікай увагі не мае. Наглядаецца ў сцвярджаюць, што нарыс — гэта публіцыстыка, другія — што нарыс складае... арганічную частку мастацкай літаратуры. Але і першая і другая пазіцыі няправільныя.

Прыгледзеўшыся да нарысаў, якія з'яўляюцца ў друку, няцяжка заўважыць, што іх ёсць два тыпы. Адзін тып, у якім героі паказваюцца праз сістэму мастацкіх вобразаў у спалучэнні з лагічна-паняццёвым метадам. Гэта нарысы, якія інакш называюцца мастацкай публіцыстыкай. Такі тып нарыса з'яўляецца часткай мастацкай літаратуры. Як прыклад можна назваць «Раённы будні» Валынціна Авецкіна, «Сэрца камуніста» Янкі

Брыля, «Дзівасіл» Веры Палтара. Другі тып нарыса цалкам будуюцца на лагічна-паняццёвай аснове, без ужывання мастацкіх вобразаў. Стварыць вобразы герояў у такім нарысе нельга, ён не мае вобразных сродкаў, у ім героі не паказваюцца, пра іх расказваецца ў публіцыстычным стылі. У публіцыстычных нарысах шырока ўжываецца вобразная мова мастацкай літаратуры — параўнанні, метафары і іншае. Але вобразная мова яшчэ не мастацкай вобразы. Узорам такога нарыса можна назваць нарыс пра лён Алены Аурынскай «За ніткай Арыядны», надрукаваны ў «Немане» № 1 за 1982 год. Напісаны цудоўнай, сакавітай мовай, з пафасам, эмацыянальна, але мастацкіх вобразаў, вобразаў герояў у ім няма. Называюцца імёны, робяцца ўдалыя спасылкі на легенды, робяцца трапныя параўнанні. І такі, напісаны з веданнем матэрыялу, з пачуццём, публіцыстычны нарыс чытаецца з цікавасцю не меншай, чым мастацкі твор.

Пра нарыс дзесяцігоддзямі вядуцца дыскусіі, пра яго жанравыя адзнакі, пра яго сутнасць, пра месца яго ў слоўнай творчасці, пра яго прыналежнасць да таго або іншага віду літаратуры. Адны лічаць усе нарысы публіцыстычнымі, другія — мастацкімі. Дыскусія на гэтую тэму не відаць канца. За доўгія дзесяцігоддзі ні той, ні другі бок не перамог. І ніколі не пераможа, бо і ў адных і ў другіх аднабаковы падыход да жанру нарыса.

Аб блытаніне ў тэорыі нарыса сведчыць і такі прыклад. У «Літаратурнай газете» ў 1983 — 84 гг. вялася разгорнутая дыскусія пад рубрыкай: «Чым жыве сёння публіцыстыка». У ёй прынялі ўдзел 15 крытыкаў і пісьменнікаў. Між тым пра публіцыстыку, пад сцягам якой аб'яўлена дыскусія, гутаркі не было. Фармальна спрэчка вялася пра публіцыстыку, а на ўвазе меўся, разглядаўся толькі нарыс. Нарыс замяніў сабой усю публіцыстыку, стаў яе сінонімам. Крытык В. Кардзін заявіў: «Публіцыстыка з'яўляецца жанрам літаратуры» («ЛГ», 4.IV.1984). Гэта бяссэнсца. Публіцыстыка, як вядома, самастойны від літаратуры, як і літаратура мастацкая. Не можа адзін від літаратуры ўваходзіць у другі від як яго складаная частка. Публіцыстыку нельга назваць жанрам, яна сама складаецца з некалькіх жанраў: нарыс, памфлет, артыкул і іншыя.

Адны крытыкі адносяць да публіцыстыкі абодва тыпы нарысаў — і публіцыстычны, і мастацкі. Другія — абодва гэтыя тыпы адносяць да мастацкай літаратуры. Ні тыя, ні другія не бачаць розніцы між двума тыпамі нарысаў. Непрызнанне аб'ектыўна існуючых двух тыпаў нарысаў абодвума бакамі дыскусіі асуджае дыскусію на бясспіненнасць, на бясконцасць яе. Відавочна, што нарыс мастацкі належыць да мастацкай літаратуры, нарыс публіцыстычны — да публіцыстыкі.

Блытаніна ў тэорыі, у вызначэнні жанраў у пэўнай меры стрымлівае развіццё нарыса. Слушна сказаў вядомы рускі нарысіст Яўген Богат: «Без

трымлівацца... Дакладнасць замінае, звязвала рукі. Куды лягчэй мець справу з выдуманым героем! Ён і памяркоўны і шчыры — аўтар ведае ўсе яго думкі і намеры, і мінулае яго, і будучыню».

Трэцяя прычына. Нарысы — і публіцыстычны, і мастацкі — жанры непрэстыжныя. Пра нарысы гавораць толькі ў розных літаратурных справаздачах, ці з той альбо іншай урачыстай загой.

У поле ўвагі крытыкаў трапляюць толькі некаторыя зборнікі нарысаў. Часопісныя варыянты, якія маюць асабліваю патрэбу ў заўвагах і парадах, застаюцца па-за межамі іх ува-

Ігнат ДУБРОЎСКИ

ЧАС НАРЫСІСТАЎ

АБ ПРЫЧЫНАХ, ЯКІЯ ЗАМІНАЮЦЬ БАЯВОМУ ЖАНРУ

Піншчына, 1983 г. І. Дуброўскі (у цэнтры) сярод мелярараў.

ца цікавая з'ява. Як жанр, як літаратурная форма, нарыс развіваецца, удасканалваецца, але колькасна, як масавы від літаратуры, не пашыраецца, топчача на месцы, не мае шырокага распаўсюджвання ў друку, у выданнях.

Найбольш разгорнута і часцей, чым у іншых часопісах, нарысы і публіцыстыка друкуюцца ў «Полымі». За дзесяць гадоў (1976—1985) надрукаваны 91 нарыс 59 аўтараў. Па адным нарысе за гэтыя дзесяць гадоў надрукавалі 44 чалавекі. Па два нарысы — 7 чалавек, па тры — 5 чалавек. З чатырма і большым лікам нарысаў за гэты час выступіла толькі тры чалавекі. Гэта гаворыць аб тым, што ў нас няма сталых нарысістаў, няма кадраў, якія нязменна працуюць у гэтым жанры.

З найбольш актыўных, якія больш-менш рэгулярна выступаюць з нарысамі ў друку, можна назваць Янку Сіпакова, Віктара Карамазова, Анатоля Казловіча, Васіля Якавенку, Валынціна Мысліўца, Міхася Герчыка, Уладзіміра Ліпскага, Васіля Макарэвіча, Марыю Карпенка, Уладзіміра Глушакова, Марыю Вайцяшонак, Івана Скарынкіна, Васіля Ткачова.

Тое ж самае мы наглядаем і ў публіцыстыцы. За тры дзесяць гадоў у «Полымі» надрукаваны 134 артыкулы 89 аўтараў. Толькі чатыры з іх за гэты час напісалі па чатыры-сем артыкулаў, астатнія па адным-два артыкулы. І тут тая ж выпадковасць.

Параўнаўча актыўна выступаюць у друку з публіцыстычнымі артыкуламі Іван Антановіч, Яўген Бабосаў, Савелій Паўлаў, Аляксей Бажко, Леанід Лыч, Леанід Дзядкоў.

Такое ж становішча з нарысамі і публіцыстычнымі артыкуламі і ў іншых літаратурна-мастацкіх часопісах.

Чым тлумачыцца такая няўстойлівасць аўтарскага складу ў жанрах нарыса і публіцыстыкі? Чаму абсалютна большасць аўтараў, а дакладней — усе, за нязначным выключэннем, выступаюць з нарысамі ў друку часта выпадкова? Чаму няма зруху ў пашырэнні нарыса ў перыядычным друку і ў выдавецтвах?

Прычын, нам думаецца, некалькі.

Першая прычына — няяснасць тэарэтычнага трактавання, вызначэння жанру нарыса. Адны з крытыкаў і літаратуразнаў-

тэорыі любяць жанр развівацца не можа».

Другая прычына. Нарыс — цяжкі ў сэнсе працаёмкасці жанр. Напісанне нарыса патрабуе глыбокага папярэдняга даследавання аб'екта або аб'ектаў. Гэта не звычайнае навуковае даследаванне, як яго трактуе некаторыя крытыкі, а даследаванне сацыяльна-мастацкае, псіхалагічнае, якое ў галоўным зводзіцца да вывучэння чалавека, як дзеяча, як працаўніка, як грамадзяніна і як чалавека. У навуковым даследаванні можна абдысць статыстычнымі звесткамі, справядзачамі, а чалавека, людзей не бачыць і ў вочы і паспяхова вырашыць задачу. Для нарысіста рашаючым з'яўляецца непасрэдным жыццёвым кантактам з чалавекам, з людзьмі, з калектывам. Патрэбна сустрэча і не адна, нават калі яна і працягла ў часе.

Цяпер даследаванне вельмі ўскладнілася. Ускладнілася тэхніка і тэхналогія на ўсіх відах вытворчасці, узбуінілася вытворчасць. А гэта не магло не зрабіць уплыву на чалавека. Ускладніўся, пабагацеў ведамі, вопытам, духоўна наш сучаснік. Адной сустрэчы мала, каб з чалавекам з'есці пуд солі. Кожная наступная сустрэча дае магчымасць убачыць нейкую новую грань, нейкую дадатковую рысу ў характары, у дзеянні, у псіхалогіі будучага героя ці герояў.

Адна з немалых цяжкасцей у зборы матэрыялаў — сувязь з аб'ектам, сродкі сувязі. Асабліва калі аўтар мае справу з калгасам ці саўгасам. З раёна да гаспадаркі яшчэ так ці гэтак даехаць можна. А ў гаспадарцы да фермы, участкаў, брыгад, а яны параскіданы на многія кіламетры, дабрацца цяжка. Усё гэта ўскладняе работу нарысіста. І яшчэ — каб прабыць доўгі час на вытворчасці, а тым больш пабыць там некалькі разоў, трэба мець магчымасць адарвацца ад сталай работы, ад службы. Такую магчымасць мае далёка не кожны. За кароткі час або за адзін выезд можна скласці толькі агульнае, павярхоўнае зямства з аб'ектам. І нарыс будзе агульны, назіральны, павярхоўны, або зусім не будзе напісаным.

Паслухаем, што кажа Данііл Гранін, як «лёгка» пісаць пра жывога чалавека. «Расказаць пра гэтага чалавека хацелася так, каб прытрымлівацца фактаў і каб было цікава. Даволі цяжка суміяшчаць гэтыя патрабаванні. Факты цікавыя тады, калі іх неабавязкова пры-

гі. І гэта ў той час, калі нарысы па сваім уплыве на фарміраванне грамадскай думкі, па выхаваўчым значэнні, па актывізацыі чалавечага фактара, па ачышчэнні грамадства ад адмоўных з'яў і гэтак далей — не ніжэй на справе за мастацкую літаратуру. А што да праўдзівасці, то яна з'яўляецца неад'емнай жанравай адзнакай нарыса.

Калі пагарташ старонкі беларускага нарыса, то бачыш: тут ёсць свае героі, якія, рызюкуючы сваім становішчам, рашуча бунтавалі супраць прымусявага павесу кукурузы на вялікіх плошчах няўгноеных палёў. Практычна не скарыліся дырэктыве саджаць бульбу і сеець кукурузу толькі гнездавым спосабам, які вёў да зніжэння ўрадкава. На сваю рызюку селяі кармавую брукчу, якая давала найбольшых выхад самых танных кармавых адзінак з гектара ў параўнанні з другімі культурамі, але была забаронена планавымі органамі. Мы ведаем таксама герояў нарысаў, якія пакінулі ў гарадах высокія пасады і добрыя кватэры, пайшлі ў калгасы, узнялі іх эканоміку, павысілі аплату працы калгаснікаў, «незаконна» перавышаючы ўстаноўленыя нормы. Пабудавалі новыя пасёлкі ўзлескімі сіламі калгасаў без капейкі дзяржаўных крэдытаў. У мастацкай літаратуры таго часу такіх герояў яшчэ трэба пашукаць. Крытыкі не заўважаюць, не прызнаюць гэтых герояў за герояў літаратурных тама, што склаўся, устаўся, з цягам часу стаў як бы нармальным, адпавядаючым рэальнаму значэнню погляда на нарысавы творы, які на літаратуру ніжэйшага гатунку. За нарысамі не прызнаецца гістарычна трываласць, яна проста ігнаруецца.

Старая, працавітая Агаф'я Ціханаўна з нарыса Фёдора Абрамава «Кругом ды навокал», якую, па словах аўтара, «ведаў ледзь не ўвесь служылы народ раёна», не мірылася з гультайствам, нядбайнасцю, разбэшчанасцю, дармадствам, якая ў вочы папракала старшыню калгаса, што «згналі сена», што «жыта ў полі плача», што ў калгасе «балярынь многа развілося». Раней, па словах Агаф'і, у калгасе так працавалі, што «кашулі ад поту не высыхалі», а цяпер «усё зарасло. Лес вымахаў» — хоць палазы гні». Бабука Агаф'я за яе непрымірымасць да адмоўных з'яў празвалаі перажыткам.

Старая, працавітая Агаф'я Ціханаўна з нарыса Фёдора Абрамава «Кругом ды навокал», якую, па словах аўтара, «ведаў ледзь не ўвесь служылы народ раёна», не мірылася з гультайствам, нядбайнасцю, разбэшчанасцю, дармадствам, якая ў вочы папракала старшыню калгаса, што «згналі сена», што «жыта ў полі плача», што ў калгасе «балярынь многа развілося». Раней, па словах Агаф'і, у калгасе так працавалі, што «кашулі ад поту не высыхалі», а цяпер «усё зарасло. Лес вымахаў» — хоць палазы гні». Бабука Агаф'я за яе непрымірымасць да адмоўных з'яў празвалаі перажыткам.

(Заначэнне на стар. 6—7)

«ЯК БУДЗЕ па-беларуску «Млечный путь?» — спыталіся ў мяне жывеньскім вечарам у маленькім і ўтульным горадзе Вільяндзі, што на поўдні Эстоніі. — «Па-эстонску — «Ліннутээ», «птушыная дарога». «Млечны шлях», — не вагаючыся адказаў я, бо так у падручніку, у энцыклапедыі. Але, прыхаўшы дадому, зазіраў у адзін даўнейшы слоўнік... і сэрца забілася ад нечаканай радасці і хвалявання: «Млечный путь (астр.) — Птушыная дарога»... Не раз даводзілася заўважаць і раней, і цяпер, пад час месячнага стажорскага побыту ў такой блізкай і ўсё ж яшчэ даволі далёкай ад нас Эстоніі, што гэтых нябачных, прыхаваных сувязей у гісторыі, міфалогіі, культуры нашых народаў значна болей, чым здаецца, на першы погляд.

Родная мова — душа народа. Эстонская мова — душа эстонцаў, іх найвялікшы скарб, іх наймагутнейшая зброя, дзякуючы якой яны вытрывалі, здолелі выстаяць перад шматлікімі варожымі наваламі, засталіся самі сабой, не растварыліся кропляй у моры прыхадняў — колькі іх было! Слова і песня жылілі дух... «Сыбар» па-эстонску значыць «сябар». Ці не водгук гэта тых даўніх часоў, калі наш крывіцкі князь Вячка супольна з эстонцамі адбіваў напады крыжакоў?

Нягледзячы на сваю старажытнасць, эстонская мова вельмі маладая. Найдзіўнейшая яе асаблівасць з'яўляецца імклівае развіццё і самаўдасканаленне. Напэўна, ні ў воднай іншай еўрапейскай мове ў нашы дні не ствараюцца так актыўна новыя словы і нават

карані, не ўводзяцца ва ўжытак старыя, несправядліва забытыя. Спатрэбіўся нават адмысловы слоўнік, ён выйшаў летась і так і называецца «З новых і забытых слоў». І праў-

бадай, няма сэнсу ісці бітым шляхам і паўтараць за іншымі: наватарства, пошукі, сучаснасць, гістарызм, кароткая проза і г.д. Спынюся адно на некаторых імёнах, якія апошнім

ны крытык Міхкель Мут, вылікаўшы сваім першым раманам «Мышы пад ветрам» шматлікія рысы Мута — іранічнасць апавядальнай манеры, ён выка-

дыпламат другой паловы мінулага стагоддзя.

Цікавіць эстонскіх пісьменнікаў і гісторыя не так ад нас адлеглая. Падзеі кнігі Матса Трата «Хаджу адзін» і Віві Луйк «Сёмая мірная вясна» адбываюцца ў першай палове 50-х гадоў. У першай кнізе ў цэнтры апавядання малады рабочы хлопец, які ў выніку складаных калізій таго часу застаецца без бацькоў. У другой мы бачым жыццё эстонскай вёскі тых часоў вачыма пцігадовай дзяўчынкі.

У паэзіі, відаць, першае месца паводле папулярнасці і дэфіцытнасці зборнікаў займае Ханда Рууэль. Яго паэзія вельмі вострая, праблемная, часам трагічная, з моцнай фальклорнай асновай. Крытыкі, збянтэжаныя неардынарнасцю паэзіі Рууэля, часта абходзяць яго кнігі асцярожным маўчаннем.

Пэўнае ўяўленне аб разнастайнасці эстонскай паэзіі дае зборнік «Гняздоўе вятроў», які толькі што выйшаў у выдавецтве «Мастацкая літаратура». У ім прадстаўлена эстонская паэзія XX стагоддзя. Сярод аўтараў зборніка — Густаў Суйтс, Хэйці Тальвік, Бэці Альвэр, Артур Аліксар, Матс Трат, Ханда Рууэль, Ян Каплінскі, Паўль-Эрык Рума, Юхан Відзінг, Дорыс Карэва.

Абсягі сучаснай літаратуры братага народа вельмі шырокія — ад папулярных немудрагелістых раманаў Райманда Каўгвэра да падарожжаў Ленарта Мэры ў эстонскую старажытную гісторыю, міфалогію і фальклор, ад «зямных» апавесцей Юры Туліка пра жыхароў маленькай вёскі Абука да складаных інтэлектуальных твораў Рэйна Салуры.

Сёлетні год у Эстоніі выдаў-

ЛІННУТЭЭ- шлях сяброўства

да, чытаючы нават звычайную газету, знойдзеш ці не дзесятак слоў-наватвораў, якіх няма ў звычайным слоўніку — не паспелі зафіксаваць.

З глыбокай павагай ставяцца эстонцы да роднай мовы. Дыялектныя словы, геаграфічныя назвы збіраюцца і ахоўваюцца як помнікі гісторыі і культуры нароўні з творамі нацыянальнага мастацтва і архітэктуры. Пад ахову ўзяты нават эстонскія геаграфічныя назвы суседніх зямель — гарады, вёскі, рэкі, азёры ў Латвіі, Расіі, Фінляндыі. І слухна, бо гэта, як нішто іншае, сведчыць аб гістарычнай лучнасці народаў.

Эстонская літаратура сёння. Пра яе так шмат пішуць, спрачаюцца, хваляць і ганяць, што,

часам найчасцей трапляюцца ў эстонскай літаратурнай перыёдыцы.

Адзін з прызнаных лідэраў сучаснай эстонскай прозы — Маці Уньт. Асноўныя тэмы яго твораў — урбаністычныя праблемы, тэатр, складаны і супярэчлівы вобраз сучасніка. Раман «Асенні баль», перакладзены на фінскую мову, адразу атрымаў у Фінляндыі гадавую прэмію за лепшую перакладную кнігу. «Гавораць і маўчаць» — так называецца апошні зборнік пісьменніка, дзе ён, апісваючы будзённыя, трывіяльныя падзеі і факты жыцця герояў, стварае своеасаблівы «тэатр жыцця».

Нядаўна ўпэўнена «ўварваўся» ў прозу малады літаратур-

рыстоўвае ўвесь дыяпазон іроніі — ад добразычлівай усмешкі да з'едлівай кпіны. Герой Мута — творчая інтэлігенцыя, крытыкі, пісьменнікі, акцёры.

Эн-Вэтэма вядомы як аўтар «маленькіх раманаў». Яго апошні раман «Стужка Мёбіуса» трохі большы аб'ёмам. Дзеянне твора адбываецца ў трохі нязвыклым месцы — псіханеўралогічнай бальніцы. Але і тут аўтар застаецца верны сваёму мяккаму гумарыстычнаму тону.

Гістарычныя тэмы ў эстонскай прозе працягвае плённа развіваць Ян Крос, аўтар вядомай тэатралогіі «Між трыма пошасцямі». Герой яго апошняй кнігі «Ад'езд прафесара Мартэнса» — Ф. Мартэнс, юрыст і

ват маладыя, з вострым зрокам чытачы.

А чаму б не выносіць у раздзел прозы ну хоць бы найбольш актуальныя, вострыя нарысы і не даваць іх такім жа лёгкачытабельным шрыфтам, чаму не зрабіць так, як рабілася гэта ў старых рускіх часопісах у даўнія часы. Напрыклад, чаму б не даць у «Малодзі» дакументальную аповесць Уладзіміра Ліпскага «Урокі Куррэвіча» цалкам і ў раздзеле прозы, нармальным шрыфтам, замест урыўкаў і дробным шрыфтам «пад заслону». Зроблена гэта толькі таму, што пад загалоўкам стаіць: «Дакументальная аповесць». Варта шырэй і паўней знаёміць моладзь з выдатнымі людзьмі нашага і недалёкага мінулага часу, якія стваралі нашу сучаснасць, з такімі, як Васіль Фёфілавіч Куррэвіч, удзельнік Кастрычніцкай рэвалюцыі, і да яго падобнымі. Былы матрос, удзельнік штурму Зімянга палаца ўзняўся да буйнога, шырокавадовага савецкага вучонага, стаў прэзідэнтам Акадэміі навук БССР. Можна, гэта важней за сюжэты некаторых слабых апавяданняў пра каханне?..

Пятая прычына. У літаратуры, як ні ў адной галіне чалавечай дзейнасці, справу вырашае чалавечы фактар, кадры. Тут не паможна ніякая кібернетыка, ніякая АСК. З чалавечым фактарам у нашай беларускай нарысыстыцы, ды і ва ўсёй публіцыстыцы, як было паказана вышэй, няладна. Калі ў паэзіі, прозе, драматургіі ёсць устойлівыя кадры, якія нязменна працуюць у гэтых жанрах, то ў нарысе, публіцыстыцы іх, на жаль, няма або амаль няма. У рускай літаратуры склаўся даволі салідны атрад нарысыстаў і публіцыстаў, і то чуюцца галасы, што становіцца з кадрамі нарысыстаў і публіцыстаў патрабуе жадаць лепшага.

Што ж тады казаць пра беларускую літаратуру.

Здаўна настаўніцкі корпус вылучаў са свайго асяроддзя пісьменнікаў. Працэс гэты ідзе і цяпер. З журналісцкай катгорыі таксама выходзілі і выходзяць добрыя пісьменнікі. Трэба больш актыўна скарыстаць гэтыя крыніцы для вылучэння кадраў так званых прыгожых пісьменства, у тым ліку і нарысыстаў. Вядома, што нельга вывучыць чалавека на пісьменніка, як скажам, на інжынера, калі ў натуре яго няма схільнасці да гэтага роду дзейнасці. Гутарка ідзе не пра навучанне, а пра пошукі, вылучэнне, падрыхтоўку ў пэўным кірунку маладых людзей, здольных пісаць. Варта было б рэдакцыям літаратурна-мастацкіх часопісаў шукаць такіх людзей у асяроддзі вясковай і гарадской інтэлігенцыі, наладжваць з імі сувязь, вызначаць тэмы і праблемы, прымальныя для абодвух бакоў, памагаць ім на першым пачатку ў напісанні нарысаў. Знаходзіць такіх людзей можна наглядаючы за перыядычным друкам, за аўтарамі, якія выступаюць у раённых газетах, газетах вытворчых, абласных і рэспубліканскіх. Можна арганізоўваць шырокае разрэкламаванне конкурсы па напісанні нарысаў на пэўныя тэмы. Нельга тут выключыць і асабістыя сустрэчы пісьменнікаў з маладымі людзьмі, якія імкнучыся ў літаратуру.

Гэты шлях пошукаў кадраў нарысыстаў і публіцыстаў мае тую перавагу, што можна знайсці і на перыферыі, і ў гарадах асоб, блізкіх да вытворчасці або неасрэдных удзельнікаў яе.

Тое, што пісьменнік жыве на перыферыі, мае плённы ўплыў на творчую працу. Аб гэтым сведчаць канкрэтныя прыклады. Вядомы рускі нарысіст лаўрэат Ленінскай прэміі Іван Ва-

сілеў жыве ў вёсцы ў Пскоўскай вобласці. У сваіх нарысах ён узяў шмат вострых і значных праблем сельскай гаспадаркі. Нарысы яго вядомы шырокаму колу чытачоў.

Юры Чарнічэнка, таксама выдатны рускі нарысіст, працуе ў кінахроніцы, большасць часу праводзіць на перыферыі, што спрыяе яго творчасці. Беларускі нарысіст Васіль Праскураў жыве ў Ганцавічах Брэскай вобласці, часта і цікава, з глыбокім веданнем сельскай гаспадаркі, вясковага жыцця піша пра вёску, пра яе справы, яе праблемы.

Пажадана актывізаваць пісьменнікаў — празаікаў, паэтаў, драматургаў — у напісанні нарысаў шляхам заказу іх рэдакцыямі часопісаў. Слушна сказаў крытык В. Кувбатаў: «Пісьменнікі заўсёды былі добрымі публіцыстамі».

Шостая прычына. Не раз адзначалася, што нарысы, публіцыстыка на беларускай мове мала чытаюцца. Першай прычынай можа быць тое, што не ўсе гэтыя нарысы дастаткова вострыя, актуальныя зместам, прывабныя формай, не заўсёды ўздымаюць пытанні і праблемы, якія хваляюць грамадства. А з другога боку — трэба, каб чытачы ведалі, што творы гэтыя ёсць, існуюць і каб яны былі даступныя ім. У нас амаль адсутнічае рэклама гэтага віду творчасці. Крытыка — найлепшая рэклама, але яна, як ужо сказана, амаль не звяртае ўвагі на нарысы. Выступленні крытыкаў у друку, па радыё і тэлебачанні з разглядам лепшых нарысаў і публіцыстычных артыкулаў, у якіх падкрэсліваліся б актуальнасць канкрэтнага твора, яго значэнне, значна пашырыла б кола чытачоў. Трэба адзначыць, што крытыка не толькі аналізуе твор, ацэньвае яго, але і інтры-

ЧАС НАРЫСІСТАЎ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5).

Расказаўшы пра бабу Агаф'ю, аўтар заключае: «Помнік паставіць бы гэтым перажыткам!»

Ф. Абрамаў сваім нарысам паставіў помнік Агаф'і Ціханаўне. А колькім героям лепшых нарысаў рускай, украінскай, беларускай і іншых савецкіх літаратур вярта паставіць помнікі! Чаму ж гэтых герояў адпрэчваюць ад літаратуры?!

Ацэнка літаратурных твораў, як вядома, справа даволі ўмоўная. Няма ні такога аршына, ні такіх вагаў і градусаў, якімі можна было б дакладна вызначыць мастацкую годнасць, меру і напрамак уплыву твора на грамадскую думку, яго выхаваўчае значэнне.

Усё ж навука знаходзіць спосабы аб'ектыўнай ацэнкі мастацкіх твораў шляхам усебаковага і глыбокага аналізу формы, зместаўнасці, шляхам супастаўлення, параўнанняў іх з рэальнасцю, вызначэннем іх выхаваўчага ўплыву. Нарывава літаратура не ахоплівалася такімі глыбокімі і ўсеагульнымі ацэнкамі. Аб нарысах мяркуюць часцей па белых разглядах асобных зборнікаў, па павярхоўнай крытыцы. Ці не таму склалася і ўстаялася недаацэнка нарысавай творчасці?

Чацвёртая прычына. Нарыс — жанр мабільны, хутка, ак-

тыўна адгукваецца на ўсё новае ў жыцці грамадства, уплывае на фарміраванне грамадскай думкі. Але гэта ў тым разе, калі ён своечасова выходзіць з друку. На жаль, гэтага амаль не бывае. У лепшым выпадку ад здачы ў выдавецтва рукапісу зборнік выходзіць у свет праз тры гады. У наш хуткаплынны і зменлівы час зборнік нарысаў паспявае ўстарэць да выхаду з друку, чытач траціць цікавасць да такой кнігі, і кніга траціць сілу ўздзеяння на чытача. Гэта не заахвочвае аўтараў да працы над нарысамі. Тут жа трэба сказаць і пра рэдактарскае скарачэнне нарысаў. Асабліва скарачэнню падвяргаюцца нарысы мастацкія, у якіх падаюцца больш-менш разгорнутыя карціны жыцця, дзейнасці, паводзін герояў. Вобразная частка нарыса якраз і сціскаецца рэдактарскім алоўкам да фактаграфічнасці. Лічыцца, што вобразная сістэма ў нарысе не патрэбна. Ці не працяўляецца і тут блытаніна між нарысам мастацкім і нарысам публіцыстычным?

Часопісы ахвотна друкуюць нарысы, часам нават і слабыя, але, як заўважае крытык М. Каралаў, «структура нашых часопісаў пакуль адпавядае старой сістэме жанраў: вершы, проза, пад занавес — публіцыстыка». Да гэтага трэба дадаць, што нарысы, публіцыстыка набіраюцца дробным шрыфтам, які неахвотна чытаюць на-

ся багаты на падзеі ў культурным і літаратурным жыцці. Перадусім, адбыліся з'езды, партыйныя і пісьменніцкія, якія сёння вызначаюць падыход часу не толькі ў Эстоніі.

Ці не самай яскравай сёлётай падзеяй у літаратурна-грамадскім жыцці было шырокае святкаванне 100-годдзя з дня нараджэння класіка, волата эстонскай літаратуры Фрыдэбэрта Тугласа. Туглас увайшоў у літаратурную гісторыю як выдатны навіліст. Навелы, напісаныя ім у 1914—1925 гадах, — сапраўдныя дзіяменты неарамантызму і сімвалізму, творы сусветнага ўзроўню. Юбілей супаў з выхадам першага тома 15-томнага Збору твораў пісьменніка.

У жыцці абыходзіліся 100-я ўгодкі з дня смерці Лідзіі Койдула, адданай пясняркі роднага краю, адной з пачынальніцаў эстонскай літаратуры.

Значнай падзеяй з'явіўся выхад 1-га тома другога выдання Эстонскай савецкай энцыклапедыі (8 тамоў першага выдання выйшлі ў 1968—1976 гг.). Якасцю з ЭСЭ у нас можа параўнацца толькі Літоўская савецкая энцыклапедыя — афсетны друк, усе ілюстрацыі (апроч партрэтаў) каларовыя. Тыраж — 220 000, так што можна з пэўнасцю сказаць, што гэтыя чорныя з залатымі літарамі тамы (усяго іх будзе 10 плюс дадатковы том, плюс том-атлас) упрыгожаць паліцы кожнай эстонскай сям'і.

Самая апошняя навіна — нараджэнне новага літаратурнага часопіса. У ліпені выйшаў першы нумар літаратурна-мастацкага і грамадска-палітычнага штомесячніка ЛКСМ Эстоніі і Саюза пісьменнікаў ЭССР «Вікеркар» («Вясёлка»). Паралельна з ім выдаецца рускамоўны адпаведнік «Радуга». Апроч літаратурнай часткі, часопіс змяшчае матэрыялы па мастацтве, філасофіі, культуры, ёсць куток гумару, рубрыка «Працяг будзе».

І ўрэшце, падзеі, што непасрэдна датычаць нашых дзювоў рэспублікі — Дні беларускай літаратуры і мастацтва ў Эстоніі і Дні эстонскай літаратуры і мастацтва на Беларусі. Першыя з поспехам прайшлі ў маі — чэрвені, другія адбудуцца неўзабаве. Цудоўная нагода для зацікаўлення, знаёмства, далучэння да культуры братняга народа. Цудоўная нагода для пашырэння літаратурных кантактаў.

Разгледзеўшы справу ўзаема-нага беларуска-эстонскага перакладу, можна з прыкрасцю для сябе адзначыць, што мы яшчэ далёка адстаём. Нашы эстонскія сябры выдалі амаль удвая болей перакладаў з беларускай, чым мы перакладаў з эстонскай. Прычым хвалюе не толькі колькасць кніг, але і якасць выбару твораў для перакладу. Часта гэта выпадковыя, не самыя лепшыя і не самыя цікавыя кнігі. Сярод удач можна адзначыць зборнік апавесцей А. Х. Тамсарэ і «Заморскі клопат» Юры Туліка ў «Братэцтва-82», а таксама дзве-тры дзіцячыя кніжкі. Гэтага, вядома ж, мала. Самыя лепшыя, самыя значныя, вызначальныя для эстонскай літаратуры творы пакуль што яшчэ застаюцца неперакладзеныя. Пра пераклад эстонскага нацыянальнага эпаса «Калевіпоэ» даводзіцца пакуль толькі марыць. (Дарэчы, для ўкраінскіх чытачоў гэта ўжо рэальнасць).

Нягледзячы на колькасную перавагу, у нашых эстонскіх калегаў таксама яшчэ ёсць «нявыкарыстаны рэзервы». Цалкам невядомы эстонскаму чытачу нашы Багдановіч і Гарэцкі. Маленькія зборнічкі Купалы і Коласа, на жаль, даюць аб іх вельмі прыблізнае ўяўленне. З сучаснай літаратурай трохі лепей — ёсць па-эстонску Брыль, Мележ, Быкаў (дзякуючы Олеву Янгі), Казько,

Пташнікаў, Сіпакоў. З пэстаў — Броўка, Танк, Барадулін. У прыгодніцкай серыі «Мірабілія» выйшла «Дзікае палляванне караля Стаха» (праўда, у перакладзе з рускай мовы). Напэўна, не будзе перабольшаннем сказаць, што гэта самая папулярная беларуская кніжка ў Эстоніі. На жаль, пакуль што адзіная, якая не залежваецца на паліцах у кнігарнях.

Так што, відаць, мае рацыю эстонскі літаратурнавед Эндэль Маленз, які заўважыў: «А ўвогуле, як вядома, нашы веды пра беларускую літаратуру даволі абмежаваныя і павярхоўныя, дый іх (беларусаў) веды пра нашу літаратуру, відаць, гэтакія ж самыя».

Сярод іншых прычын такога становішча галоўным з'яўляецца, напэўна, недахоп перакладчыцкіх кадраў, інфармацыі, прапаганды літаратуры і культуры братніх народаў.

Выклікае здзіўленне той факт, што ў нас не надаецца вялікай увагі вывучэнню моў братніх народаў. Дапаможную літаратуру, слоўнікі, падручнікі дастаць вельмі цяжка, выдаюцца яны вельмі рэдка. Пра існаванне нейкіх курсаў таксама, здаецца, ніколі не было чуваць. А між іншым, у нас курсы, скажам, моў прыбалтыйскіх народаў на адсутніцтва наведвальнікаў не скардзіліся б.

Дні літаратуры і мастацтва — добрая нагода, каб падвясці да вырашэння названых праблем. Пад час Дзён беларускай літаратуры і мастацтва ў Эстоніі О. Янгі прынамсі тройчы выступіў у друку, дзе адзначыў праблемы і прапанаваў канкрэтныя рашэнні. Будзем спадзявацца, што пад час вераснёўскіх сустрэч у Мінску беларускія і эстонскія літаратары знойдуць ключы да вырашэння важных пытанняў развіцця нашых сувязей. Хай жа сувязі гэтыя мацнеюць.

Сяргей ШУПА,
наш спецкар.

гуче чытача. Вось гэтай «інтрыгі» і не хапае.

Часцей за ўсё нарысы перадаюцца па радыё, але перадачы адбываюцца а дзевятай гадзіне раніцы, калі ўсе на рабоце і ніхто з тых, на каго разлічаны нарысы, — удзельнікі вытворчасці, кіраўнікі, спецыялісты — не могуць іх слухаць. Перадача ідзе ў эфірную пустэчу, вядзецца больш дзеля таго, каб паставіць «птушачку» ў справядачы. А ў вярочны час па радыё і тэлебачанні нярэдка перадаюцца такія рэчы, якія, можа, наогул не варта выпускаць у эфір.

Мала чытаюцца не толькі нарысы і публіцыстыка, змяшчаюцца чытаемасць і мастацкай літаратуры, ды не толькі на беларускай, але і на рускай мове. Часта гэта тлумачыць тым, што чытачы прыліплі да экранай тэлевізараў. Гэта, бадай, правільна. Але ёсць і другое. Рускі пісьменнік С. Маркаў піша, што «у нас усё большы працэнт маладых людзей наогул не чытае мастацкай літаратуры. Знаёмы сацыялаг праводзіў спецыяльныя даследаванні, каб зразумець, чаму. Адказваюць: «Не верым». Як гэта «не верым»? — спытаў сацыёлаг. «А так, — тлумачыць, — не верым таму, што адбываецца ў кнігах, якія ляжаць на прылаўках кнігарняў. Што адбываецца ў раманах і апавесцях, якія друкуюцца ў тоўстых часопісах. Героям не верым. Аўтарам не верым». «А чаму ж верыце?» «Таму, што адбываецца на самой справе. Аб чым іншы раз пішуць у газетах» («ЛГ», 19.III. 1986 г.).

Чытач прагне знайсці праўду ў мастацкай літаратуры. Адсюль вынікае вывад: каб чытачы не адмаўляліся ад чытання, трэба пісаць праўду, толькі праўду, поўную, не ўпрыгожаную праўду, які б прысмак яна ні мела — горкі ці салодкі. Праўда, напісаная шчыра і эма-

цыянальна, усхвалявана, усхваляюць і чытача, на якой бы мове яна ні была напісана — на рускай ці беларускай.

Сёмай прычына. Матэрыяльная. Найбольш далікатная. Яшчэ Максім Горкі адзначаў, што работа нарысістаў недаацэньваецца і матэрыяльна, тады, калі «нехайна змайстраваная белетрыстыка часопісаў... аплачваецца як «вышэйшае мастацтва». Вядомы рускі нарысіст А. Радаў у артыкуле «Род таленавітай адвагі» піша: «Нямала ведаю нарысаў часам лаканічных, якія ўмяшчаюцца на адным-двух друкаваных аркушах, а значыць, не вельмі-то ўзбагачаючых — у сэнсе матэрыяльным — іх аўтараў. Але за імі гіганцкая праца даследавання, а то і рассяледавання» («ЛГ», 7.XI.1983 г.).

Пытанне не выпадковае і важнае, калі пра яго так востра гавораць і ў наш час.

Адстойванне матэрыяльнай роўнасці ў аплане працы нарысістаў не ёсць «бойка ля кармушкі», як называе Л. Анінскі валтузю з прычыны тыражоў выдання, паперы і іншых. («ЛГ», 25.V.1986 г.). Гутарка ідзе аб захаванні прынятай сацыялізму — за роўную працу роўная аплата.

У некалькіх словах падагулюем сказанае.

Пададзеныя вышэй прычыны — бадай што далёка не ўсе — стрымліваюць развіццё нарыса, не прывабліваюць маладыя сілы да работы ў гэтым жанры. Час патрабуе актывізацыі яго. Вырашаецца задача перавыхавання не адной якой групы працоўных. Паўстала неабходнасць усёбаковай перабудовы, каб забяспечыць карэжны зрух у мысленні і псіхалогіі ўсіх працоўных, усёго грамадства.

Бываючы ў калгасах, саўгасах, на прамысловых прадпры-

емствах, параконваешся, што яшчэ далёка да новага мыслення, да разумення той перабудовы, якая пачалася. Далёка не ўсе, не толькі радыёвыя працаўнікі, але і спецыялісты, і кіраўнікі поўнасцю зразумелі ўсю глыбіню і значэнне паскарэння навукова-тэхнічнага прагрэсу і сацыяльна-эканамічнага развіцця краіны. Вось зямная, як некалі сказаў Валынцін Авецкіп, яшчэ не зрушылася. А трэба, каб яна зрушылася, каб паскорыўся рух усёй нашай савецкай краіны ў здзяйсненні гэтых гістарычных задач.

Наперадзе не малая і не лёгкая работа. Пісьменнікі ўсіх жанраў безумоўна прымуць самы актыўны ўдзел сваёй творчасцю ў ажыццяўленні гэтых гістарычных спраў. Але найперш мы самі павінны поўнасцю ўсвядоміць значэнне, сутнасць гэтых задач. Можна ўпэўнена сказаць, што ні адзін жанр не абыходзе гэтых праблем, але ўсё ж на першы план выступае ў гэты час нарыс — мастацкі і публіцыстычны.

Трэба выходзіць, шукаць новага чалавека. Для гэтага няма патрэбы браць у рукі паходню, каб, як некалі філосаф старажытнай Грэцыі, удзень з ліхтаром шукаць чалавека. Новы чалавек, новы людзі ўжо ёсць, яны па-новаму працуюць, па-новаму мысляць, жывуць па прынцыпах сацыялістычнай маралі. Іх не так цяжка адшукаць і паказаць усюму народу як узор. Вонты — найлепшы наставнік. Разам з гэтым трэба выстаўляць перад усім народам на ганебны паказ бюракратаў, кансерватараў, носьбітаў усёго адмоўнага, несумяшчальнага з сацыялізмам. Зрабіць гэта найбольш аператыўна, найбольш хутка і эфектыўна можна ў жанры нарыса.

Час патрабуе дзейнасці пісьменнікаў у гэтым жанры.

Творы Уладзіміра Цітавіча Гардзеенкі збіраюць вакол сябе мноства гледачоў, а пра яго самога ў апошні час нават самыя «прыдзірлівыя» крытыкі гавораць з павагай, як пра аднаго з вядучых нашых майстроў. І сапраўды, палотны У. Гардзеенкі «Чарвякоў на прыёме ў Леніна», «Канстанцін Заслонаў у Оршы», «З думкаю аб мінулым (Пятрусь Броўка)» і многія іншыя не пакідаюць гледача абьякавым, бо ў іх праўда жыцця, ператвораная талентам жывапісца ў высокамастацкія вобразы...

У 1950 годзе чатырнаццацігадовы хлапчук з вёскі Клівы, што на Гомельшчыне, трапіў у Мінск і паступіў у мастацкае

тае. Палатно так і называецца «З думай аб мінулым».

Цікаўнасць да гісторыі бацькаўшчыны натхніла У. Гардзеенку і на стварэнне ўжо прыганданага палатна пра сустрэчу старшыні СНК БССР Аляксандра Чарвякова з Уладзімірам Ільічам Леніным. Гаворка, відаць, ідзе пра справы, звязаныя з аднаўленнем прамысловасці і сельскай гаспадаркі Беларусі, па тэрыторыі якой пракаціўся пажар вайны. Такая гаворка сапраўды мела месца. І ў палатне У. Гардзеенкі яна знайшла сваё пэрыядычнае і адначасова гістарычна дакладнае ўвасабленне. Грунтоўнасць і канкрэтнасць адчуваюцца ў дэ-

ЛЕПШАЯ КАРЦІНА — НА ПЕРАДЗЕ

вучылішча. Матэрыяльнай падтрымкі з дому — аніякай. Давялося адначасова з вучобай пісаць афішы, малюваць плакаты, рабіць малюны для дзіцячых часопісаў.

Пасля заканчэння паўстае пытанне: быць, як пазначана ў дыпламе, «настаўнікам малювання і чарчэння», ці ўдасканальвацца далей. Тэатральна-мастацкі інстытут, у які надумаў наступіць Уладзімір Гардзеенка, у гэтыя гады яўраз перажываў перыяд свайго станаўлення, павялічалася колькасць спецыялізацый, па якіх рыхтаваліся мастакі. Малады жывапісец вырашыў стаць тэатральным дэкаратарам.

Яму пашанцавала: падрыхтоўкай мастакоў сцэны кіравалі такі майстры, як А. Марыкс, У. Галубовіч, П. Масленікаў. Пра плён вучобы ў іх сведчыла дыпломная работа У. Гардзеенкі — дэкарацыя да спектакля «Утаймаванне свавольніцы» Шэкспіра. Малады мастак пра дэманстраваў добрае веданне класікі і ўменне ўвасабіць яе ў жывапісных дэкарацыях. Гледачы добра прынялі першы спектакль пачынаючага дэкаратара. І гэта акрыліла. З кожнай новай пастаўленай п'есай расло прафесійнае яго майстэрства.

Побач з заняткамі сцэнаграфіяй У. Гардзеенка не пакідае працаваць і ў галіне станковага жывапісу, піша пейзажы, кампазіцыйныя партрэты, тэматычныя карціны.

Першай такой працай, на якую звярнулі ўвагу знаўцы жывапісу і крытыкі, быў кампазіцыйны партрэт Героя Савецкага Саюза К. Заслонава. Толькі засяроджаны позірк, неспойкай на твары Заслонава сведчаць пра тое, што дзеянне адбываецца на акупіраванай тэрыторыі. Усё астатняе мастак даварае гледачу дадумаць самому.

Тое ж самае можна сказаць і пра такі яго твор, як «М. В. Фрунзе ў Мінску ў 1917 годзе». Будучы праслаўлены палкаводзец, першы народны камісар абароны паказаны ў асяроддзі байцоў мінскай міліцыі. У яго знешнім выглядзе — нічога такога, што б вылучала яго як начальніка. І толькі цвёрды, упэўнены позірк, моцна сціснутыя вусны выдаюць у ім чалавека, які адказвае за даручаную яму справу, за лёс рэвалюцыі.

У. Гардзеенка ў пластычным вырашэнні сваіх твораў не імкнецца да вонкавых эфектаў. І каларыт, і пластычнае вырашэнне — сціплыя. Але карціны кранаюць унутранай дынамікай і глыбокай змястоўнасцю. Значнай удачай быў кампазіцыйны партрэт аднаго з заснавальнікаў сучаснай беларускай літаратуры, пісьменніка і акадэміка Петруся Броўкі. Партрэт гэты з поспехам экспанавалі на выстаўцы «Слава прэцы» ў 1976 годзе і атрымаў шмат станоўчых водгукаў. Мастак намалюваў пэста на фоне вясковага краявіду, сярод палёў і лугоў роднай Беларусі. Ён нібы застаўся сам-насам са сваімі ўспамінамі пра перажы-

талых інтэр'ера і пейзажа, які відаць праз акно пакоя. Усё ў карціне працуе на стварэнне вобраза часу. Гэты твор — важкі ўклад у беларускую Ленініану.

Да 40-годдзя вызвалення рэспублікі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў У. Гардзеенка піша адно з лепшых сваіх палотнаў — «Салют над Прыпяццю», момант развітання народных мсціўцаў са сваім таварышам, які загінуў у барацьбе з ворагам. У гэтым творы жывапісец з поспехам выкарыстоўвае рэалістычную ўмоўнасць. Фон карціны амаль што чорны, і гэта адразу нараджае асацыяцыю з тым часам, калі над усёй нашай рэспублікай нависла чорная ноч фашысцкай акупацыі.

Такія ж трывожныя думкі выклікае і пейзаж «Безыменная вышыня», дзе адлюстравана знявечаная варажымі снарадамі зямля і рэшткі бліндажа. І хоць падзеі ваенных гадоў адышлі ў нябыт, карціна напамінае пра тое, што варажыя пагрозы існуе і зараз.

Творчы партрэт мастака будзе няпоўным, калі не скажаць пра яго грамадскую і педагогічную працу, якую ён пачаў яшчэ ў 60-я гады. Свае першыя крокі на гэтай ніве ён зрабіў у Мінскім мастацкім вучылішчы, якое некалі скончыў і сам. Прышоў ён туды, маючы на сваім мастакоўскім рахунку некалькі аформленых спектакляў у тэатры юнага гледача («Міколка-паравоз» М. Лынькова, «Партызанская зона» А. Маўзова, «Чатыры кроплі» В. Розава і інш.).

Потым, праз 10 гадоў, выкладаў у Беларускай дзяржаўнай тэатральна-мастацкай інстытуце, дзе за плённую працу яму было прысвоена званне дацэнта. Пэўны час кіраваў мастацка-вытворчым камбінатам Мастацкага фонду БССР, быў сакратаром партыйнай арганізацыі тэатральна-мастацкага інстытута, больш чым 10 гадоў узначальваў секцыю мастакоў тэатра і кіно. Зараз з'яўляецца першым сакратаром праўлення Саюза мастакоў БССР. І на кожным з гэтых участкаў працы ён заўсёды заставаўся і застаецца простым і сціплым чалавекам, сапраўдным камуністам.

Сёлета Уладзімір Гардзеенка сустрэў сваё 50-годдзе. Ён у росквіце творчых сіл. У мастака шмат творчых планаў і задум.

Ужо шмат зроблена, але лепшую сваю карціну, як лічыць сам майстар, ён яшчэ не напісаў.

Л. ДРОБАУ,
доктар мастацтвазнаўства

У рэдакцыю газеты «Літаратура і мастацтва»

Выказваю шчырую ўдзячнасць усім, хто павіншаваў мяне з 50-годдзем і дзяржаўнай узнагародай.

Генадзь БУРАЎКІН

Людміла ПАУЛІКАВА

Душа беларуса

Народ мой, што выбіўся з долі сярмяжнай,
Па шчодрэ адкрытых лустах,
Па ўсмешцы, што ў вуснах мільгне сарамяжна,
Згадаю душу беларуса.

Пазнаю па слову, што выблісне раптам
У мове чужой залацінкай,
Пазнаю па трапных і з'едлівых жартах,
Прыязнасці шчыра-гасціннай.

Згадаю па працы заўзятай, руплівай,
Па бульбе на белым абрусе,
Па чыстае хаце, па ніве ўрадлівай
Згадаю душу беларуса.

Адчую ў пагардзе да славы і чыну,
Да ўсякай раскошы пыхлівай,
Злаўлю ў прыхаваным паглядзе жанчыны,
Што ранкам працнецца шчаслівай.

Убачу ў спагадзе без хуткіх папрокаў.
І нават, калі памылюся,
То, пэўна, сябры, або жонка, ці продкі,
А, значыць, і ты — з Беларусі!

Алесь ПІСАРЫК

З-пад каранёў аleshніку,
З нажвіраных глыбін,—
Пульсусе, прагне рэчышча
Крыніцы звонкай плынь.

І, стомай размагнічаны,
Не цягло сам спярша,
Што чысцінэй крынічнаю
Спатолена душа.

Пад клёкат той бусліны
І трысняговы гуд,
Самлелыя вярбіны
Заходзяць у ваду.

Не знае сонца меры
На небе, на зямлі.
Ад спёкі пад аеры
Русалкі заплылі...

Над галавою ліставір,
Пад клёнам, як пад сонцам,—светла,
Стракатай восені клавір —
Запісаны ў дыханні ветра.

Паводле народнага

Ой пайду я ў каморачку,
Прылажу галавачку,
Спаць хачу, спаць...
Каля тваёй каморачкі
Ідзе свёкар гаворачы:
— Спіш, шэльма, спіш,
А курачкі не кормлены,
А кароўкі не доены...

—Баліць, баліць мая галавачка,
Спаць хачу, спаць...

Каля тваёй каморачкі
Ідзе свякроў гаворачы:
—Спіш, сарамніца, спіш,
А курачкі не кормлены,
А кароўкі не доены...

— Цяжка, цяжка, мая галавачка,
Спаць хачу, спаць...

Ранішні роздум

Без чвэрці восем. Час ісці на працу
Да строгіх, памяркоўных ЭВМ.
Там колькі хвіляў, столькі і праблем,
І трэба да іх існасці дабрацца.

Але ж паэт — не проста словасей.
Прымай, як свята, з лічбамі спатканне.
Мы недзе ўсе — паэты па
прызванні,
І недзе матэматыкі мы ўсе.

Бо здольна слова лічбу азарыць.
І як падчас грунтуе лічба слова!
Ды ёсць у іх агульная аснова —
Абоім без дакладнасці не жыць.

А выверыць іх можна толькі працай.
Таму спявай, малой, або мяркую,
Ды чым бы ні займаўся на вяку —
Галоўнае — да ісціны дабрацца.

Прабіўся з цеснага жытла,
Зірнуў росток — паўсюды глеба.
Ды шлях знаходзіць да святла.
Адкуль ён ведае, дзе неба?

Над хлебам рупіць з веку ў век
І поруч з клопатам аб хлебе
Імкнецца ў неба чалавек.
Дык што ж такое там, у небе?

Расліны, людзі і звяры,
Пакуль не прыме вечны цэрбер,
Стаім нагамі на зямлі,
А галавой жывём у небе.

Што чысцей, чым крыніца, паветра і снег?
— Любоў маці.
Што нам свеціць за сонца і месяц
ясней?

— Любоў маці.
Што сагрэе без вопраткі, ежы, агню?
— Любоў маці.
Што не знае ні страху, ні стомы, ні сну?

Каля тваёй каморачкі
Ідзе любові гаворачы:
— Спі, мая мілка, спі,
Я і курачкам пасыплю,
Я і кароўкам падаю,
Спі, мая жонка, спі...

Чаканне

Гордага роду майго
Карані
Тут —
На пагорку.
Колькі зямлёю забрана
Радні —
Даўка на сэрцы, горка!..

Камень згрубелы
Іх лёс паяднаў,—
Шчасце ці бачылі?
Помню і тых,
Каго лічыць вайна
Без вестак прапаўшымі.

Іх,
Даваенных і маладых,
Дагэтуль —
Не верыцца!.. —
Матулі чакаюць:
Сыны праз гады
З вайны яшчэ вернуцца...

Шчэ неспазнаўшыся з журбой
Пад зорным вечам! —
Вядуць размову між сабой
Душа і вечар...

І ўсё так хораша наўкол,
І так суцішна,
Што чуць, як гулка ходзіць конь,
Як вербы дышуць!..

Ні стомы раптам, ні тугі,—
Дзесь птах спявае...
Яднае рэчка берагі,
Са мной яднае...

Ранак

Барвоае сонца
устала з-за гоняў.
Барвовыя росы,
барвовыя коні.
Барвовы пастух
пазяхае лагодна:

Здаецца,
павінна пайсці на пагоду.

Рачулка віецца
налева, направа.

Ветрык павее —
калышучца травы.

Шлэгае пугай:
наўкол—страляніна,

Вунь аж прыпаля
да вербы каліна...

— Любоў маці.
Што за птушак вышэй у нябёсы ляціць?
— Любоў маці.
Што даецца нам дарма ў жыцці?
— Любоў маці.

Бэз

Бэз! Бэз! Бэз!
Ах ты, стары знаёмы!
Пах, шэпт — увесь
Мроя далёкага дому.

Бэз! Бэз! Бэз!
Мчыцца на хвалі светлай
Плэс, луг, лес,
Юнае даўняе лета.

Бэз! Бэз! Бэз!
Тварам тану ў суквеццях.
Сінь, вьсь — спрэс
Звонам паўнюткі вецер.

Бэз! Бэз! Бэз!
Хлынуў шчаслівай стомай
Плэс, луг, лес,
Мроя далёкага дому.

Сезам

Выйду ў спёку, у сцюжу, насустрэч
вятрам,
Шлях знайду цераз далі і высі.
Адчыніся пяхорай у казку, Сезам,
Адчыніся, Сезам, адчыніся!

Не глядзі, што чулівая, веру слязам,
Быць і дужай магу — адчыніся!
Адзіноту тваю разаб'ю я, Сезам,
Адчыніся, Сезам, адчыніся!

За багацце тваё без развагі аддам,
Прысвачу табе ночы і дні ўсе.
Скарбаў толькі тваіх я жадаю, Сезам,
Адчыніся, Сезам, адчыніся!

Не даверся, прашу я, чужым галасам,
Што мой покліч пяроймуць наўмысна.
Адчыніся, Сезам, адчыніся, Сезам,
Сэрца люблага мне, адчыніся!

Выган
барвовай наміткай згарае...
Конюх табун
за ракою займае...

Наўсцяж дарог —
Рудыя пожны
Самотай восенскай гараць...
Можа, нечаму і позна,
Можа, нечаму — пара.

Ліст асенні —
Дзень пражыты
Працінае навывелт.
Ды што страціў —
Адкажы ты,
Дзе —
Набытае тваё?

Што надзея варажыла —
Ці сплыло, ці абышло?
Восень —
Птушкай закружыла,
Лета — быццам не было!

У снежнай замеці сады.
Вятрыска вуліцай кульгае.
Са стрэх віецца шэры дым
І мякка коціцца над гаем.

Рыпяць намёрзлыя глыжы.
Звініць сякера на падворку.
На маладым дубку дрыжыць
Лісток, зрыжэлы, як вавёрка.

Ля студні цёткі сталі ў круг:
У кожнай з іх —
Свае навіны...
Рыпіць ланцуг.
І чырвань рук,
Нібы на снезе журавіны.

Адна — адкрытая душа,
А тая — стомленая працай...
Хацеў бы падысці спярша
І прывітацца...

Пра што спытаць
І што сказаць
Каля калодзежа кабетам?
Ля іх — мясцовы дзед Мазай
Пільнуецца, як цень шыкету.

У іх навіны — ад яго,
Хоць кожная сваё штось мае:
Хапае гора ім свайго,
Хвіліны радаснай хапае...

Дымяцца ў вёсцы каміны...
Прапах усцяж гаркотай вецер.
А дома — матчыны бліны
Смачней усіх навін на свеце.

СОН

Сёння ноччу бачыў я сон.

Людзі стаялі ў вялікай чарзе — і я спамяж іх. Што будучы даваць — не ведаў ніхто, але і ніхто не пакінуў чаргу, хоць і спяшаўся некуды кожны. Было ў той чарзе нейкае хваляванне.

Нарэшце да нас падышоў чалавек са скрынкаю, і ўсе зразумелі, што ў ёй — тое дабро, дзеля якога стаялі.

«Разбярэся па нумарах!» — закрываў чалавек, і ўсе, навошта, не знаючы самі, адразу ж і разабраліся — пералічылі сябе.

«Трымайце цяпер нумары!» — сказаў чалавек і пачаў раздаваць нейкія карткі, дастаючы іх са скрынкі. Першы ў чарзе атрымаў картку за нумарам першым — і гэтак далей. Мне дасталася нешта з самай сярэдзіны. Усе засоўвалі карткі ў кішэні, глядзячы ў рот чалавеку — чакалі яго тлумачэнняў.

«Гэта цяпер ваш нумар у гэтым жыцці», — сказаў чалавек і сабраўся з намі развітацца.

«Нумар? Які? Што ён азначае?» — пазсталі пытацца з чаргі.

«Гэты нумар ёсць вызначэнне вашага месца ў агульным парадку жыцця», — сфармуляваў чалавек сутнасць таго, што адбылося, развітаўся і некуды рушыў, не чакаючы лішніх пытанняў.

Нішто сабе, думаў я. Як стаялі ў чарзе, тое і атрымалі. Не, гэта нікуды не вярта!

«Пастойце!» — спыніў я чалавек. «Што ў вас?» — спытаў той.

Я выйшаў з чаргі.
«Я не хачу жыць пад нумарам, які вы далі мне». — «Чаму?» — «Я не ўпэўнены, што ваша нумарацыя адпавядае парадку рэчаў».

Хто стаяў бліжэй да пачатку чаргі, узрушыўся, хто далей — стаў спачуваць і спадзявацца, што ўсё яшчэ пераробяць.

«Як, як?» — спытаў чалавек.
Я паўтарыў — натоўп загудзеў.
«Вы сталі ў чаргу далёка не першы», — з жалезнай логікай абгрунтаваў чалавек праведзеную працэдуру і, мудры і справядлівы — глядзіце ўсё! — карцінна развёў рукамі.

Першая частка чаргі з захапленнем гудзела, другая пакуль яшчэ ціха стагнала — гадала, што з гэтага можа выйсці.

«Ваш адзіны крытэрыў — неаб'ектыўны, — перайшоў я ў наступленне. — Яму не стае абгрунтаванасці, каб быць абсалютным і непахісным».

«Як, як?» — зноў спытаў чалавек, і я зразумеў, што ён быў не вельмі мне рады: надта ж пільна глядзеў на мяне.

«А што, калі я проста спазніўся ў чаргу? Яечня, якую мне згатавала на снеданне жонка, была надта гарачая, ці проста ў дзяўчыны, што перабегла вуліцу перад маімі вачыма, былі прыгожыя ногі — я і заглядзеўся? Што тады? Адкажыце!»

«Тады, — не думаўшы шмат, адказаў чалавек, — не трэба ёсці яечню, а ногі... што ж ногі — няхай вам хапае жончыных ног».

Натоўп загудзеў. Некаму не спадабалася тое, што сказаў чалавек, а хтосьці, паказваючы ўпотаў у мой бок, зашаптаў, што гэты разумнік — распуснік і злодзей, з птушкафабрыкі, дзе працуе, які крадзе.

«Дазвольце! — закрываў я з усёе сілы. — Якое, урэшце, мае значэнне тое, які я прыйшоў у чаргу? Я мог бы прыйсці хоць апошні — і атрымаць першы нумар!».

Натоўп ажно ўчарнеў.
«О нахабства!» — толькі й чуцен быў энк.

Скалануліся нават тыя, што стаялі з панурлівага краю — з недаверам глядзелі цяпер на апошняга, якога тузала за рукаў зусім ужо раззлавана жонка.

«Як гэта?» — абвёўшы натоўп вачыма, — усміхнуўся раздатчык картак.
«Трэба было правесці, мусіць, даследаванні — дазнацца ў выніку, хто чаго варты, і закласці праграму ў машыну».

Спераду незадаволена зашаптаўся.
Тыя, што былі адзаду, узнялі страшэнны гвалт, забыўшыся нават на тое, што я нядаўна яшчэ збіраўся, прыйшоўшы апошні, забраць сабе першы нумар.

«Ён кажа праўду!» — закрычалі яны.

Чалавек зразумеў, што я хлопец няпросты і магу тут усё сапсаваць. Пакуль людзі шумелі, ён адвёў мяне ўбок і ціха сказаў:

«Добра, аддайце мне ваш нумар. У мяне застаўся нумар восьмы — з броні».

«Нашто мне ваша броня? І што гэта за броня? — узрушыўся я. — Дайце мне мой нумар — якога я варты!»

Чалавек паглядзеў на мяне як на вар'ята, пасля, разгледзеўшы мой ясны позірк, стаў падбіраць да мяне ключ — сам спакойны, але ўжо крыху напалоханы.

«Але, — павольна вымавіў ён, — калі правесці даследаванні, вы атрымаеце ў лепшым выпадку той самы нумар, які цяпер маеце. Я-вас бачу наскрозь: вы — чалавек сярэдні!»

Ён абмацаў мяне сваім позіркам.

ФРАГМЕНТ

Ноч была светлая, і жанчына змагла разгледзець рубец на плячы ў мужчыны — след дзіцячае раіны. Зрэшты, гэта былі зусім яшчэ юнак і дзяўчына, хоць і жылі яны разам не першы ўжо год. Прытуліўшыся да мужа бліжэй, яна пашчотна кранула рубец пальцам, як раптам ён спытаў:

— Што ты часцей за ўсё згадваеш з маленства?

Яна сумна сама сабе ўсміхнулася.

Музіць, яму быў патрэбны яе ўспаміны для нейкага фрагменту аповесці пра дзяцінства, за якой ён штовечар з неверагоднай упартасцю, не пры-

даўшыца, цётка Настася, з усмешкаю паглядвала на мяне. А я ўсё шукала такую зялёную фарбу, каб была ну зусім як на чаравічку. А ўвечары ў мяне пачалася гарачка. Сёстры, глядзячы на мяне, засумавалі, таму што назаўтра трэба было выбраць бульбу, а параю рук на полі паменшае... Мне было шкада і чаравічак і сяцёр, і я зноў пачынала плакаць. Супакойваючы мяне, баба Ганька, — думала, што я баюся хваробы, — казалі, што занядукала я таму, што прайшла басанож пад дажджом, але ж я ведала, што захварэла з-за чаравічка і — які ўжо тут дождж... Калі б не драпіна, я магла б прабегаць басанож увесь дзень, пад любым дажджом — і нічога б са мною не здарылася... Ноччу мне стала крыху лягчэй. Я ціха ўстала, каб ніхто не пачуў, і зафарбавала драпіну, але атрымалася дрэнна. Я ўсё лажылася і ўставала, выходзіла зноў у

сядзеў побач. Той глядзеў у выраз яе сукенкі, але, сустрэўшы Надзейчына позірк, і не падумаў пачырванець.

Пачаліся танцы. Надзейку адразу ж запрасіў Лёўка Канановіч. Ледзь стрымліваючы раздражненне, яна выціскала з сябе усмешку ў адказ на сарамлівыя кампліменты Лёўкі. Хлопец славіўся ў інстытуце тым, што бянтэжыўся ад кожнага жаночага позірку, і цяпер твар у яго проста свяціўся ад радасці. Вачыма Надзейка шукала Колю. Той сядзеў за адным сталом з рыжаю Няфёд і нешта ёй раскаваў. Няфёд гучна смяялася, шырока раззўляючы рот. Надзейка прыкусіла вусны.

Нарэшце танец скончыўся, і яна, з палёгкаю ўздыхнуўшы, прайшла да століка. Заспіці, самазадаволенна разваліўшыся ў крэсла, еў сваімі масленымі вочкамі мажную Салееву. Але адразу ж павярнуўся да Надзейкі, як толькі тая села.

— Ну як, Раднёнак? — спытаўся ён праз хвілінку. — Як жывеш?

— Нічога, Фелікс Міхайлавіч, дзякуй, — адказала яна, як звычайна, сарамліва апускаючы вочы і папраўляючы сукенку.

— А мы вось сумуем, — сказаў Заспіці, падсоўваючы сваё крэсла бліжэй да Надзейчынага, па-ранейшаму скоса пазіраючы на дэкальце. — Перакінемся слоўкам?

Надзейка ахвотна кінула галавою, як рабіла гэта заўсёды, калі ёй прапаноўваў штосьці Заспіці. Той ужо ледзь не прытуліўся да яе і стаў раскаваць, што ён думае пра кожнага ў іх адзеле, зневажаючы ўсіх, апроч, вядома, Надзейкі. Надзейка згаджалася, раз-пораз усміхалася, паказваючы прыгожыя зубы, і не спускала з кіраўніка адданных вачэй. Яна заўсёды глядзела так на яго і згаджалася з усімі яго думкамі. Лёўка з сумам глядзеў, як весела было тым, што танцавалі ў зале: Салеева была замужам, а ісці да суседніх столікаў ён саромеўся — далёка было. Салеева як звычайна курыла і назірала за ўсім інстытутам, задаволенна думаючы пра тое, як выдатна спазнала яна жыццё і людзей.

У Заспіцкага ўжо была расшпілена кашуля — з-пад яе тырчалі пасмачкі рыжых, мокрых ад поту валосяў. Горача дыхаючы Надзейцы ў вуха, ён казаў:

— А Коля — дурань. Я б на яго месцы даўно перакінуўся ў іншую групу і стаў кіраўніком. Галава ў яго ў інжынерны варыць, а так — ёлуп з ёлупаў.

Надзейка цяпела, але пачынала ўжо ўпотаі выглядваць у зале Колю. Яна ўбачыла, нарэшце, як ён узнервана курыў, слухаючы Няфёд. Усмешка на яго твары з'яўлялася дзеля прыліку. Значыць, падумала Надзейка, правільна я думала — з Няфёд у яго нічога няма. Надзейка радасна ўсміхнулася, але ўсмешка адразу ж згасла. Коля цяпець не мог Заспіцкага і ні за што ў жыцці не запрасіць яе, пакуль яна будзе з тым. А дамскіх танцаў цяпер ужо не аб'яўляюць. А калі б і аб'яўлялі — Заспіці ж як-ніяк кіраўнік... Не, пакуль ён сам ад яе не адстане, з Колям ёй сёння не танцаваць.

Заспіці паклаў ёй руку на плячо і стаў перабіраць тлустымі, тоўстымі пальцамі яе залацістыя валасы. Надзейка не зварухнулася: яна заўсёды дазваляла кіраўніку абдымаць яе за плячо і талію...

Дадому Надзейка вярталася адна: Заспіці спыніў нарэшце свой выбар на мажнай Салеевай.

Назаўтра Салеева казалі ёй у туалете, стрэваючы з цыгарэты попел:

— Ну што ты, дурненькая, лухту такую да галавы бярэш? Коля, ён ад цябе нікуды не дзенецца, а вось Заспіці...

— Дык, — паспрабавала была пратэставаць Надзейка, — як... я... ты разумеш...

Салеева, падміргнуўшы Надзейцы, шматзначна ўсміхнулася і перапыніла яе невыразны тлумачэнні:

— Новы год, павышэнне будзе... Чакай дзесятку — на парфюмерыю.

Надзейка кончыкам насоўкі выпіралі п'якучыя слёзы і зноў згаджалася.

Алесь АСТАШОНАК

Кароткія апавяданні

лез мне вачыма ўсярэдзіну, як усё роўна нейкі рэнтгенаскоп.

Я адчуваў, што ён маніць, вызначаючы мой узровень — хоць, урэшце, я быў з ім згодны, бо ніколі не знаў за сабой асаблівых вартасцей. Ён ніяк не мог мяне зразумець, не бачыў мяне зусім, колькі ні намагаўся — я быў для яго зусім неведомы тып, новы ў яго багатай калекцыі памяці — гома інкогнітум.

«Не, — стаяў я на сваім. — Нашто мне чужы нумар? Я хачу, каб усё было проста па справядлівасці. Каб я адчуваў сябе на сваім — заслужаным мною — месцы і не думаў, што займаю чужое. На версе ад таго, што прызначана мне, будзе надта няўтульна, на нізе — надта крўдзна».

Раптам на твары раздатчыка картак мільганула здагадка. Нейкі час ён быўцам апошні раз узважаў мяне на далоні.

«Я магу даць вам нумар шосты», — ледзь прапашаў чалавек, так адняло яму голас ад хвалявання.

«Смяцеся, — здзіўліўся я. — За каго вы мяне прымаеце? Дайце тое, што мне законна належыць».

Чалавек быў зусім збянтэжаны. Ён губляў кантроль над сабою і глядзеў на мяне з жахам. Відаць, ён не меў інструкцый на такі нечаканы выпадак.

У натоўпе, між тым, распачалася барацьба — тайная і адкрытая. Адны палезлі ў бойку за нумары, другія сталі хітраваць, ідучы на абмен, трэція, глядзячы на іх усіх, кінуліся ў спекуляцыю. Словам, жыццё ў натоўпе віравала, то тут, то там энергія масы перавышала звычайную і рабілася небяспечнаю.

Чалавек паглядаў ліхаманкава то на мяне, то на натоўп. Урэшце, прыняўшы рашэнне, ён з хваляваннем папрасіў мяне пачакаць хвілінку.

«Можна, знойдзем што лепшае», — шматзначна дадаў ён, кіруючыся да натоўпу.

«Не трэба мне ніякага нумара», — сказаў я яму і аддаў сваю картку.

Я ішоў ад іх спакойны і вольны. Я чалавек без нумара. Я незалежны ад латарэйнага лёсу. Няхай я і быў чалавек сярэдні, няхай я цяпер адзін, але я з пачуццём уласнае годнасці і справядлівасці.

Раптам я адчуў на спіне чыйсьці погляд. Я азірнуўся.

Раздатчык картак з нудою глядзеў мне ўслед.

«Чакайце! — крыкнуў ён раптам. — Я пайду з вамі!».

Я кінуў галавой у знак згоды. Цяпер мы ішлі ўдвух.

кмячаючы вакол нічога і нікога, сядзеў каторы ўжо месяц, надумаўшы стаць пісьменнікам. Апошні час ён зрабіўся зусім апантаным. Мог ускочыць ноччу з ложка і пісаць да самае раніцы, каб не ўпусціць тое, што прыйшло сярод сну, пакуль не трэба было выпраўляцца на працу. Толькі і гаварыў з ёю, што за сталом на кухні, у час сняданка ці вчэры, дый то пра адну літаратуру — часам яна адчувала сябе персанажам нейкай яго аповесці. І ні ў чым ёй не дапамагаў — зусім. Ведаў адно сваё бясконцае пісанне. Але яна паспела ўжо звывнуцца з гэткай яго зацятасцю, хоць і была яна проста жанчынаю, якой не ставала ўвагі. Яна разумела мужа і верыла ў яго талент, пакуль што, праўда, нічым не пацверджаны.

— Дык што? Ці ты спіш? — зноў запытаўся ён, не глядзячы на яе.

— Чаравічкі, — памаўчаўшы яшчэ крыху, адказала яна. — Ты ж ведаеш, як мы жылі. Заўсёды даношвала тое, што заставалася пасля сяцёр — абноскі. Але калі я пайшла ў школу, мама зрабіла мне падарунак — новыя чаравічкі. Першы мой неабноск... Наступнага я чакала тры гады. Так і хадзіла ў адных абносках, пакуль не стала пасля сёмага класа працаваць улетку на чыгунцы, хоць зарабляць пачала ўжо раней: як няньчыла суседскіх дзяцей, за якіх не надта была старэйшая. Я гэтыя чаравічкі як зараз бачу: зялёненькія такія, з белымі плястэкамі... Мама паставіла іх каля дзвярэй, і ноччу, я ўставала бог яго ведае колькі разоў і кралася ўпоцемках, каб паглядзець на іх яшчэ раз. А праз тыдзень я пабілася ў школе з адным хлопцам. Ён вышў мяне па назе і абдраў чаравічак. Усю дарогу са школы, праз дзве вёскі, я плачучы, ішла басанож. Ліў дождж, я прыціскала чаравічак да грудзей і цалавала. Балела нага, але плакала я таму, што быў абдраны чаравічак. Прыгадала бога, якому малілася баба Ганька, і стала прасіць таго аднавіць зялёную фарбу на драпіне... Калі я вярнулася дадому, маці, глянуўшы на мяне, спалохалася, але як я, захлабваючыся слязьмі, усё раскавала, то пацалавала мяне, прыціснуўшы да сябе, дала трыццаць капеек і адправіла ў станцыйную краму купіць цукерак, папрасіўшы болей не плакаць — драпіны, як ты тыя чаравічкі акуратна ні насі, дадала яна, усё роўна б з'явіліся. Думала, што я бялася яе, што крычаць будзе, а мне шкада было чаравічак. Замест цукерак я купіла маленькую скрыначку акварэльных фарбаў — зафарбаваць драпіну. Я доўга выбіралі, прасіла паказаць то адну, то другую скрыначку, хоць усе яны былі аднолькавыя, і пра-

сенцы, дзе схавала фарбы і чаравічак, прыглядалася да яго і зноў фарбавала, — і так усю ноч, да самага золку, — і ціха плакала ў падушку... А раніцай зноў пайшоў дождж — і фарбу змыла зусім...

Задумаўшыся, яна па-дзіцячы ўзяла ў рот палец...

Ён прытуліўся да яе і моцна прыціснуў да сябе.

Ноччу ліў дождж.

Ёй сніўся далёкі восеньскі ранак, поле абапал сцяжынкі між дзвюх вёсак. Яна выбіралі з сёстрамі бульбу, і чаравічкі, якія яна беражліва паклала каля самага ўскрайку сцяжынкі, зялёнелі нават на роснай траве...

Ён часта ўставаў, ішоў на кухню і падоўгу курыў, глядзячы ў акно.

Фортка была расчыненая, дзьмуў вецер, і аркушы паперы з недапісанай аповесцю, што ляжалі на сталі, разляталіся на яго вачах па падлозе.

НАДЗЕЙКА

Надзейка Раднёнак спяшалася на святочны вечар. Заставаліся апошнія штрыхі: яна выцерла лішкі памады ў куточках вуснаў, яшчэ раз падправіла грыўку, адмыслова ўкладзеную ў прадуманым беспарадку. Цяпер, здаецца, усё — можна ісці. Яна задаволенна ўсміхнулася, паварочваючыся перад людзям.

«Коля, канечне, нішто сабе хлопец, — думала яна, едучы ў тралейбусе. — Цікавы, спартыўнага выгляду». Яна шчасліва ўздыхнула, уявіўшы, як будзе ён запрашаць яе на танец.

Коля быў хлопец з аддзела, у якім працавала Надзейка. Два гады назад яна скончыла політэхнічны і была цяпер інжынерам-канструктарам у праектным інстытуце. На працы ёй больш за ўсё падабаліся інстытуцкія вечары.

У інстытуце стаяў вяслы шум. І, увайшоўшы ў фае, яна адразу ж адчула святая — радасна забілася сэрца. Але ў зале яе чакаў не надта прыемны сюрпрыз: Надзейка ўсё ж спазнілася і таму трапіла не за той стол, куды хацелася б сесці, а туды, дзе яшчэ заставалася месца. Суседзімі яе апынуліся Салеева, Лёўка Канановіч і... Заспіці, кіраўнік яе інжынернай групы. Забыўшыся, Надзейка зморшчыла свой носік. Пасля, хуценька схамануўшыся, узняла вочы, наколькі магла асцярожна, на Заспіцкага, што

У ВЫСТУПЛЕННІ першага сакратара ЦК БССР Н. С. Гілевіча на VIII з'ездзе пісьменнікаў краіны ўзнята надзвычай надзвычайнае пытанне аб прычынах дэградацыі нашай літаратуры ў моўных адносінах. Адна з іх — галоўная — бачыцца прамойму ў моцным звужэнні «сферы ўжывання роднай мовы ў рэспубліцы, у масах насельніцтва і асабліва — у школе...» З такой высновай нельга не пагадзіцца.

Урокі беларускай мовы ў гарадскіх школах ужо колькі гадоў нагадваюць па форме факкультатывныя заняткі для жадаючых. І калі яшчэ метадыка

і змест выкладання прадмета нейкім чынам кантралююцца аддзеламі народнай асветы, то справа вызвалення вучняў ад

ска. Па завядзенні, тут у пачатку навучальнага года кожны настаўнік атрымлівае паперу са спісам вучняў сваіх класаў,

што гэта? Недагляд? Не, усё па інструкцыі. У дваццатым артыкуле чацвёртага раздзела «Асноў заканадаўства Саюза ССР і саюзных рэспублік аб народнай асвете», зацверджаных Вярхоўным Саветам ССР 19 ліпеня 1973 года, чытаем: «Апроч мовы, на якой выкладаюцца прадметы, вучні па жаданні могуць вывучаць мову іншага народа ССР». У Віцебску калі 40 школ, і ўсе яны з рускай мовай навучання. А гэта значыць, што з 40 тысяч школьнікаў горада па жаданні могуць... не вывучаць родную мову абсалютна ўсе. Выдаткі нізкай нацыянальнай самасвядомасці? Сіла інерцыі? Ці толькі?!

Як правіла, часцей за ўсё дамагаюцца вызвалення ад урокаў мовы прадстаўнікі інтэлігенцыі і служачыя. Пераважная большасць вывучаючых — дзеці рабочых. Даследванні, праведзеныя ў шэрагу класаў, сведчаць аб тым, што колькасць

«Прашу вызваліць...»

вывучэння мовы ў 3 — 4 класах даўно, здаецца, перастала ўваходзіць у іх кампетэнцыю. Але звернемся да фактаў.

Пэўны час аўтару гэтага артыкула давялося выкладаць мову і літаратуру ў адной з агульнаадукацыйных школ Віцеб-

якія загадам дырэктара вызвалены ад вывучэння прадмета. Іх, гэтых вызваленых, бывае так шмат, што часам міжволі паўстае пытанне: «А каго вучыць?» Сустрэкаюцца, і не так ужо рэдка, класы, у якіх з сарака дзяцей вывучаюць мову дзесяць — пятнаццаць. Гэта ў 4-ым класе, у пятым іх яшчэ менш.

Згодна з неафіцыйным правілам, вызваляюцца ад вывучэння мовы вучні — дзеці ваеннаслужачых, па стане здароўя, а таксама не беларусы — прадстаў-

згодна са звесткамі на адпаведнай старонцы журнала, 30 беларусаў і 12 рускіх, беларускую мову вывучаюць 8... рускіх і толькі 3 беларусы? Кур'ёз? На жаль, не адзіны. Чаго варта, напрыклад, практыка вызвалення ўвогуле без прыведзеных вышэй падстаў, проста па заяве, часам яўна легкадумнай таго альбо іншага бацькі, — бо яны занадта настойлівыя, а адміністрацыя школы афіцыйнымі паўнамоцтвамі, здольнымі ўтрымаць гэтую бессаромную плынь, не надзеленая?

Ліст у рэдакцыю віцебскага настаўніка Ф. Сіўко гаворыць сам за сябе. Яно і зразумела — аўтар зыходзіць з уласнага вопыту, ведае праблему «знутры». Ягоны допіс — адзін са шматлікіх яго доказаў, што ідэі XXVII з'езду партыі асваляюць людзямі, падзяляюцца і горача падтрымліваюцца імі, што ў атмасферы перабудовы актывізуецца грамадская думка, рашуча паварочвае да насельных праблем, да негатыўных і застоўных з'яў у сацыяльным і духоўным жыцці грамадства.

Тым не менш рэдакцыя палічыла патрэбным даследаваць праблему, узятую Ф. Сіўко, больш грунтоўна і друкуе пісьмо з каментарыем пісьменніка, супрацоўніка газеты Кастуся Тарасова.

ПІСЬМО настаўніка Ф. Сіўко даволі пераканаўча канстатуе становішча з беларускай мовай у школе.

Становішча складанае, вартае жалю, але для большасці, здаецца, даўно ўжо звычнае. Чытаючы ліст, згадаў я свае школьныя гады, сваё вывучэнне беларускай мовы ў мінскіх рускамоўных школах №№ 3, 30, 41. Было тое за трыццаць гадоў назад, але працэс «вызвалення» ўжо быў наладжаны. Не ў такіх памерах, як зараз, не з такой рашучасцю, ды ўсё ж ён існаваў: у кожным класе на ўроках беларускай мовы «вызвалення» вучні (дзеці вайскоўцаў) на зайздрасць «нявызваленых» гулялі ў «марскі бой» ці чыталі прыгоднікі раманы. Вызвалены яны былі на той падставе, што жывуць у Мінску нястала, часова, што ў кожны момант разам з бацькамі могуць апынуцца на Чукотцы ці на беразе Сырдар'і. Але большасць з тых «вызваленых» ні чукоцкіх маразоў, ні спякоты Каракумаў не зазналі, а прыжыліся ў Мінску, атрымалі тут адукацыю і працу, састарэлі, выгадалі дзетак, гадуюць унукаў, і зразумець, чаму іх вызвалілі ад беларускай мовы, цяжка.

Праблема «вызвалення», безумоўна, мае ў сваёй аснове самыя розныя прычыны і перадумовы. Але тут абмяжуемся пытаннямі, якія на прыкладзе віцебскай школы ўзняў Ф. Сіўко.

Рыхтуючы пісьмо да публікацыі, я, каб мець уяўленне пра рэчаіснасць мінскую, сталічную, наведваю некаторыя ўстановы нашай асветы — ад школы да міністэрства, пабываў на жніўняўскай нарадзе настаўнікаў беларускай мовы. Пачатковая мая цікавасць была такая: на падставе якога закона ці дакумента бацькі пішуць заяву аб вызваленні дзіцяці ад беларускай мовы? Такімі дакументамі лічацца названае Ф. Сіўко Заканадаўства аб народнай асвете, а таксама, як растлумачылі мне ў адзеле школ Міністэрства асветы, БССР, школьны Статут трэці раздзел якога мае наступную фармулёўку: «Навучэнцам дзеціца магчымаць навучацца на роднай мове. Бацькі ці асобы, якія іх замяняюць, маюць права выбіраць для дзіцяці па жаданні школу з адпаведнай мовай навучання. Акрамя мовы, на якой вядзецца выкладанне, вучні па жаданні могуць вывучаць мову іншага народа ССР...»

З гэтага вынікае, што бацькі,

напрыклад, у Грузіі маюць права абраць для свайго сына школу з грузінскай альбо рускай мовай навучання, у Латвіі адпаведна — з латышскай ці рускай і гэтак далей. Што да Беларусі, дык тут, па меншай меры, у гарадах і гарадскіх пасёлках, ніякага выбару, па сутнасці, не існуе — тут усё школы вядуць навучанне на ру-

рэальны план — гэта «Учебный план средней общеобразовательной школы с русским языком обучения». Тут інакшая карціна. У першым класе 12 гадзін на тыдзень рускай мовы і ніводнай беларускай. Тое ж самае для другога класа. У трэцім 9 гадзін рускай мовы і 4 беларускай.

Зараз у паводных школах (эксперыменті) беларускую мову пачынаюць вывучаць з другога класа — два ўрокі на тыдзень. Але пашырыць гэты эксперымент на ўсе школы ні-

ломяцца ад колькасці вучняў: у чацвёртым — 25 чалавек, у трэцім — 18, у другім — 11, у першым — 16. З аднаго боку гэта добра, бо дазваляе лепш вучыць і вучыцца, з другога — палова грошай за класнае кіраўніцтва і праверку сшыткаў. Але хіба вінаваты настаўнік, што лічаныя бацькі наважыліся аддаць дзіцяці ў клас з роднай мовай навучання?

Далей. У Мінску больш за сто тысяч вучняў. З іх больш 90 хлопчыкаў і дзяўчынак навучаюцца на род-

ўжо іначай, як нонсенс, нельга ўспрыняць той факт, што ў катэгорыю «вызваліцеляў» апынуліся работнікі Міністэрства асветы, інспектары гарана і рана, метадысты па беларускай мове. Апошні факт тым болей насцярожвае, што гэтыя людзі будуць, бадай, першымі абаронцамі «вызвалення», можа, нават, і лепшымі прапагандыстамі яго, і будуць спасылацца, каб захаваць добрую міну, на агульны настрой шырокіх бацькоўскіх колаў. Але ж нехта ім дазваляе такі крок, некаму ж такія настроі імпануюць, хоць і відавочна, што вызваленне настаўнікам свайго дзіцяці ад беларускай мовы — гэта ўжо адкрыты выклік асвете, яўная пагарда да сваёй мовы і культуры.

А які светапогляд, якое стаўленне да культурнага багацця народа могуць прывіць студэнцкай моладзі філосафы і іншыя гуманітарыі, якія так проста вырашылі паняцьце «нацыянальнае» ў дачыненні да Беларусі, да зямлі, на якой жывуць і працуюць, да рэспублікі, якая мае паўнамоцны голас у Арганізацыі Аб'яднаных Нацый, якая з'яўляецца членам ЮНЕСКО, да народа, які паклаў на алтар перамогі над фашызмам кожнае чацвёртае жыццё. Ці, можа, у пошуках «сіюминутных» выгод для сваіх дзетак пераасцесавалі на свой лад такія гуманітарыі (і «вызваліцелі» іншых прафесій) ідэалы нашага грамадства, нацыянальную палітыку КПСС і палічылі больш падыходзячымі для сябе ідэалы абыякавасці? Але ж як гэта стаіць з маральным правам на пасаду, якая патрабуе высокай адказнасці, чыстага сэрца і сумленнага выканання абавязкаў перад народам? Перад тым народам, для якога яны добраахвотна ўзяліся ажыццяўляць асвету.

Бюракратызацыя свядомасці — адна з праблем, пра якія гаварылася на поўны голас, у тым альбо іншым кантэксце, у Палітычным дакладзе XXVII з'езду партыі. Генеральны сакратар ЦК КПСС М. С. Гарбачоў адзначаў: «На працягу рада гадоў, і не толькі ў выніку аб'ектывных фактараў, але і прычын перш за ўсё суб'ектыўнага парадку, практычны дзеянні партыйных і дзяржаўных органаў адставалі ад патрабаванняў часу, самога жыцця. Праблемы ў развіцці краіны нарасталі хутчэй, чым вырашаліся. Інертнасць, застыгласць форм і метадаў кіравання, зніжэнне дынамізму ў рабоце, нарастанне бюракратызму — усё гэта наносіла немалую шкоду справе... Сітуацыя патрабавала перамен, але ў кантральных органах, ды і на месцах, стала

ЗАКОН І ВАКОЛ ЗАКОНА

скай мове. Інакш кажучы, вырашаць моўную дилему бацькам не трэба, бо... няма беларускамоўных школ. Заяву з просьбай прыняць хлопчыка ці дзяўчынку ў школу з беларускай мовай навучання нашым аддзелам народнай асветы задавалі не па сілах — такіх школ няма (у гарадах). Ведаю некалькі выпадкаў, калі бацькі, жадаючы адукаваць сына па-беларуску, возяць дзіця за дваццаць вёрст з горада ў вясковую школу, ці (другі варыянт) дамагліся для дачкі індывідуальнага навучання па ўсіх прадметах на беларускай мове. Зразумела, гэта не лепшае выйсце, але пагодзімся, за ім крыецца абвостранае пытанне: што беларускага ёсць у нашай гарадской агульнаадукацыйнай школе? Ёсць прадметы: беларуская мова і беларуская літаратура, на якія адводзіцца пэўная колькасць гадзін. Прыкладна ў такім памеры, які дадзены на замежную мову. У гэтым лёгка ўпэўніцца кожнаму, хто пагартае штогодні загад Міністэрства асветы БССР аб вучэбных планах школ (брашура аб'ёмам за два аркушы). На першай старонцы гэтай брашуры надрукаваны навучальны план сярэдняй агульнаадукацыйнай школы з беларускай мовай навучання. Тут для першага класа на тыдзень вызначана 12 урокаў беларускай мовы — і ніводнага рускай. Для другога класа 7 урокаў беларускай мовы і 5 рускай і г.д. Але паколькі такія школы ў гарадах адсутнічаюць, дык гэтая старонка загада — не больш як даніна форме.

што не спяшаецца. У Міністэрстве асветы БССР і ў Мінскім гарана мне назвалі як беларускамоўную (адзіную сярод гарадскіх школ Беларусі) мінскую сярэднюю школу № 108. Паехаў я ў гэтую школу, наўна ўяўляючы, што на ўласныя вочы ўбачу, напрыклад, надпісы на кабінетах, школьныя газеты, стэнды на беларускай мове. Не, з гэтага боку ўсё ў 108-ай школе як усюды. І пэўна, не можа быць інакш, бо з 800 вучняў школы адукацыю на беларускай мове атрымліваюць прыкладна 90 (пачатковыя класы і шасцігодкі). У гэтым годзе з'явіўся ўпершыню чацвёрты клас. І ўпершыню паўстала праблема з пошукам настаўнікаў, здольных выкладаць свой прадмет па-беларуску. Але выкладанне ў адзіным класе не забяспечвае патрэбную для настаўніка норму вучэбных гадзін. Дзе ж яму «дабраць» урок? У класах з рускай мовай навучання? А ці не дзіўна, што за тыдзень да першага верасня для шасцігодкаў беларускай групы не было яшчэ мэблі?

Ёсць і большы клопат. Школа знаходзіцца ў мікрараёне, дзе пераважае ўласная забудова. Паступова гэтыя прыватныя хаткі зносяць, людзі атрымліваюць (і будуць атрымліваць) кватэры ў іншых раёнах горада, і дзеці, пакідаючы беларускамоўны клас, пераходзяць у рускую школу. Новых вучняў на «вакантныя месцы» чакаць не прыйдзеца, бо другой беларускай школы ў нашай сталіцы пекуль што няма. Да таго ж і беларускамоўныя класы не

най мове, астатнія набываюць веды па-руску, тысячы ж наогул ад вывучэння беларускай мовы вызвалены. На жаль, у нас не вядзецца статыстычны ўлік — колькі дзяцей вызваляецца ад беларускіх урокаў па ўсіх гарадах Беларусі. Але па Мінску такія звесткі (далёка, праўда, няпоўныя) ёсць. Вось тое-сёе з гэтай сумнай статыстыкі: у Фрунзенскім раёне сталіцы «вызвалены» ад вывучэння беларускай мовы больш за 11 працэнтаў вучняў, у Цэнтральным і Першамайскім — больш за 17 працэнтаў, у Маскоўскім — больш за 9 працэнтаў. Менш за ўсё ў Заводскім раёне — каля 4 працэнтаў. Усяго па Мінску беларускую мову зараз не вывучаюць больш за 11 тысяч вучняў сярэдняй школы. Зразумела, па бацькоўскіх заявах. Большасць «вызваліцеляў» (мае рацыю настаўнік Ф. Сіўко) з інтэлігенцыі — урачы, інжынеры, афіцэры, служачыя. Але самае сумнае, што вызваляюць сваіх дзяцей ад беларускай мовы і настаўнікі школы, і выкладчыкі вышэйшых навучальных устаноў. Толькі ў Фрунзенскім раёне Мінска «вызвалілі» сваіх дачок і сыноў ад прадмета «беларуская мова» каля 500 настаўнікаў. А ў сучаснасці па горадзе колькасць такіх «вызваліцеляў» ужо перавысіла 1000. Сярод іх — многія выкладчыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта і інстытута культуры, і што ўжо зусім нечакана — гуманітарыі, людзі, якія абараняюць дысертацыі, пішуць працы пра беларускую культуру, асвету, гісторыю. І

Вынаходніцтва кіно яшчэ не споўнілася і сотні гадоў, а мы ўжо стаім на парозе новай эпохі ў развіцці сродкаў візуальнай камунікацыі. На парозе эпохі відэа. Тэхнічна, можна лічыць, мы ўжо ўвайшлі, а вось псіхалагічна, маральна, творча... Як і да кіно, да відэакультуры адносіны дваякія. Адны ў ім бачаць магучы сродак кантактаў, выхавання, адукацыі, асветы людзей, іншыя — яшчэ адну крыніцу даходу, не задумваючыся аб эмасце. Не будзем хадзіць далёка па прыклады. Сітуацыя, якая склалася ў кінапракце з фільмамі, так званымі «цяжкага» кіно, г. зн. фільмамі няпростымі, неардынарнымі, якія патрабуюць пэўнай «настройкі» глядача на ўспрыманне, пагражае перакінуцца на відэакультуру, калі заставацца на пазіцыі вольнага шмат гадоў існуючай недалёкабачнай палітыкі пракату новых і старых стужак савецкага і замежнага кінематографа.

Колькі разоў ужо здаралася: абвясцішы нейкі фільм некасава, рашаючы за ўсіх глядачоў, што яны «пойдуць» глядзець, а на што не «пойдуць», камерцыйныя работнікі ад кіно траплялі пальцам у неба, таму што ў разрад такіх фільмаў як правіла залічваліся стужкі высокага мастацкага і маральнага ўзроўню. Так было з кінастужкамі А. Германа, В. Абдырашытава і А. Міндадзе, А. Рэввіашвілі, А. Іаселіяні. Іх карціны ідуць па краіне ў мінімальнай колькасці копій, і лёс іх незайздросны. Хутка, пракруцішы па вялікіх гарадах, без належнай рэкламы, без кіназнаўчай работы, кінапракат са спакойнай душой адпраўляе іх «дабіваць» на дапамогі раённых кінаўстаноўках, дзе копіі сціраюцца, зношваюцца, рвуцца — адным словам, стужкі для масавага пракату перастаюць існаваць, асядаючы ў сховішчах Дзяржфільмафонду, з якога атрымаць іх для прагляду — справа незвычайнай складанасці, бо ва ўсёй вялікай краіне — усяго два тры кінатэатры, якія маюць права працаваць з фільмамі з гэтай скарынкай сусветнага кіно. Працягваючы быццам бы клопат аб захаванні стужак «вялікага кіно», уся сістэма пракату, здаецца, накіравана на тое, каб даць шырокую дарогу так званаму камерцыйнаму кінематографу, прымітыўнаму па форме і сутнасці кінападробкам, пакідаючы ў баку ад масавай аўдыторыі карціны вострыя, нязвычайныя, складаныя, але неабходныя сацыялістычнай культуры, як хлеб. Ужо некалькі пакаленняў глядачоў толкам не ведаюць ні гісторыі айчыннага кіно, ні яго вяршынь. Тое ж адбываецца і з замежнай кінапрадукцыяй: карціны прагрэсіўных кінарэжысёраў, такіх, як Феліні, Бергман, Розі, Курасава прыходзяць у гарадскі пракат у колькасці адной копіі (!). Што чакае іх — ужо вядома. Не тое з камерцыйнымі стужкамі: і копіі заўсёды дастаткова, і якасць іх добрая, і ідуць такія фільмы «першымі экранамі», пакідаючы пасля сябе хіба што з'едлівыя фельетоны ў друку.

Патокі індыйскіх і японскіх меладрам, серыі прыгод «Анжэлікі-маркізы», «Чорныя шольпаны», «Высокія бландзіны» ў чаравіках і без... — краінаючы клопат аб тым, каб глядач не застаўся без гэтага духоўнага канцэнтрата пошласці і безгустоўнасці. Выпускаюцца паўторныя копіі. «Старая любоў не ржаве», — гавораць французцы, любоў кінапракату да кінакансерваў — здаецца таксама. Аб гэтым з трывогай гавораць вядучыя майстры кіно і кінагледцы, сур'ёзныя папрокі ў адрас кінапракату прагучалі на V з'ездзе кінематографістаў СССР. «Праколы» ў эстэтычных і ідэйных крытэрыях становяцца ўсё больш прыкметнымі. Гавораць аб перабудове ў эканоміцы, нельга абсці і

перабудову ў галіне культуры, у яе практычных формах і метадах існавання. Усё вастрэй паўстае праблема ацэнкі мастацкіх якасцей кінапракату, адбору, і, як вынік, — праблема адукацыі і кінапракату, і гледача. І тут ужо павінна быць адзіная сістэма каштоўнасцей, адны крытэрыі — высокага ідэйна-мастацкага ўзроўню твора мастацтва. А інакш мы так і не вырвемся з заганага кола: густаўшчына — касавы збор — нізкі густ аўдыторыі гледачоў. У культуры ўсё ўзаемазвязана. Прапанова нараджае попыт. Невысокі ўзровень «прапановы» —

насаць і выбар значна большы. Як і многае іншае, «чорны рынак» існуе за кошт першапачатковых памылак і недалікаў, што спадарожнічаюць нярэдка новай справе. Напэўна, пачынаючы думаць (думаць, а не выпускаць!) аб вытворчасці айчынных відэасістэм, трэба было паклапаціцца аб сістэме відэафільмаў, каб зрушыць справу відэакультуры ў краіне адначасова нааганнем. Атрымалася наадварот. Думаць пачынаем толькі цяпер, калі хатнія відэасістэмы пачалі ператварацца ў хатнія прыватныя відэатэкі, калі яны пача-

немаюць сілу. Таму мы так неабякава да таго, што прапаноўвае нам экран, іншыя візуальныя спосабы распаўсюджвання інфармацыі. Аб гэтым напаміну мне адзін выпадак. У нашым горадзе, ідучы насустрач інтарэсам моладзі, вырашылі правесці агляд-конкурс маладзёжных прычосак. Ва ўсёй гэтай, з якога боку ні паглядзі, патрэбнай і карыснай справе, было праяўлена шмат ініцыятывы, прыкладзена і ўменне, і жаданне. Аднак, у мітусні клопатлівага мерапрыемства «выпала» адна неістотная, напэўна, для майстроў грабянёў і нажніц абста-

рашаюць работнікі грамадскага харчавання, якіх, што і гаварыць, падштурнула да альтруісцкай дзейнасці вядомая пастанова па барацьбе з п'янствам. Безалкагольныя кафэ і рэстараны пачалі набываць рысы, раней ім неўласцівыя. Бо для таго, каб «заманіць» у тое кафэ вечарам наведвальнікаў, трэба ім прапанаваць не толькі меню, а штосьці яшчэ. Што ж? Кантакты. Здавалася б, такой асновай для іх маглі быць відэапраграмы, кантакты з літаратурай, з выканаўчым майстэрствам, ды ці мала што можна прыдумаць, калі захацець. Калі б магчыма... Нашы кафэ проста не прыстасаваны для такіх зносін. Як, дарэчы, і дыскаці, дзе ў грукаце музыкі, у мігценні колерамузыкі не пагаворыш, не разгледзіш чалавека.

Між тым у клубе, кафэ, бібліятэцы, відэатэцы — візуальная культура магла б дапамагчы людзям выйсці насустрач адзін аднаму. Не раз'ядноўваць па кватэрах павінны відэасістэмы, а аб'ядноўваць. Але для гэтага неабходны комплексны, калі хочаце, сістэмны падыход да відэакультуры. Пакуль жа ён яўна ведамасны. Гандлёвая сетка распараджаецца па-свойму. Відэасістэмы не прадаюцца па безнаўным разліку. Атрымліваецца, што ні клуб, ні дыскаці, ні творчае аб'яднанне не ў стане купіць гэты атрыбут сучаснага чалавека, які жыве ў XX стагоддзі і не ўяўляе свой быт без магнітафона, тэлевізара, прэмініка. Да таго ж якасць айчынных відэасістэм яшчэ не на належным узроўні, перавагу спажывец аддае японскай апаратуры. Выбар відэакасет невялікі, стэрэатыпны, затое на «чорным рынку» — мора разлінае. Дарэчы... Некаторыя спробы работы з відэа ўжо прымаюцца. Нядаўна прынята рашэнне аб адкрыцці ў Мінску відэацэнтра. Што ж, справа добрая, але не атрымалася б з ёй, як з маладзёжным цэнтрам. Цэнтр ёсць, а праблема адпачынку засталася.

Магчыма, лепш менш буйных цэнтраў, а больш разнастайных форм, больш спосабаў прымянення відэасістэм? Больш месц іх прыкладання. У гэтым пытанні неабходна стратэгія, а не асобныя тактычныя «вылазкі». Відэакультура павінна стаць сапраўды справай грамадскай, дзяржаўнай. Можна павучыцца гэтаму ў нашых сяброў у Балгарыі, дзе створана вялікая сетка відэаклубаў і відэакафэ, са спецыфічнымі праграмамі і свабодай выбару, відэатэкі па інтарэсах для розных узростаў і сацыяльных катэгорій гледачоў. Мы ж усё ніяк не навучымся ісці ў нагу з патрабаваннямі часу. Задача відэа — забяспечыць моладзі, перш за ўсё, шырокі доступ да культурных каштоўнасцей, якія з дапамогай відэатэхнікі, тэлематыкі, разлічаных і на індывідуальнае і на масавае ўспрыманне, ствараюць якасна новую глебу для зносін. Як і магнітафонны запіс відэа ў недасведчаных руках можа распаўсюджваць прымітыўны і безгустоўшчыну, у руках жа спецыяліста — стаць правадніком творчых ідэй, новых форм эстэтычнага выхавання.

Праблема ўсё тая ж. Саступаючы поле дзейнасці ў галіне відэакультуры больш «спрытным» асобам, аддаём ім на водкуп новы, яшчэ больш дасканалы сродак эмацыянальнага, маральнага ўздзеяння. З кантрабандай у культуры можна змагацца толькі творчай ініцыятывай. І відэатэкі якраз аказаліся ў пункце перасячэння рознанакіраваных інтарэсаў. У які бок скіліцца гэты рух — залежыць ад нашых адносін да яго. Відэа павінна павярнуцца да культуры. Інакш — відэакран адлюструе нам яе процілегласць.

Т. ЦЮРЫНА,
член камісіі па кінаадукацыі
Саюза кінематографістаў
БССР

ВІДЭАКАСЕТЫ З «БАРАХОЛКІ»

У КУЛЬТУРЫ СКЛАДАЕЦА НОВАЯ СИТУАЦЫЯ. ЦІ ГАТОВЫ МЫ ДА ЯЕ!

чакай і невысокі ўзровень «ўспрымання».

Ад работнікаў пракату сёння патрабуюцца не меншая адказнасць, чым ад саміх кінематографістаў. Ніяк нельга ім ператварацца ў назіральнікаў збоку на «справалачным» пункце кінапрацэсу. Ад іх патрабуюцца кампетэнцыя, спецыяльныя веды, уменне разбірацца ў працэсах, якія адбываюцца ў духоўным жыцці народа, у мастацтве. Якасць духоўнай прадукцыі — вольна адзіны крытэрыі, па якім павінна рашацца пытанне аб колькасці копій і рэжыме спрыяльнасці для фільма. Калі ў эканоміцы праблема якасці рашаецца канкрэтна, то ў сферы культуры мы паварочваемся марудней, чым хацелася б. Хоць страты духоўнага могуць для ўсіх нас павярнуцца больш сальдней, чым іншыя эканамічныя.

І вольна змену грувацім і абмежаваным колькасцю фільмакопій прыходзіць відэа. Яго з'яўленне было сустрэтай энтузіязмам. Але ўслед за першымі захапленнямі паўставалі новыя і новыя пытанні. Дзе глядзець, як глядзець і, галоўнае, — што глядзець? Думалася, што нарэшце гледачы атрымаюць самы шырокі доступ да шэдэўраў сусветнага кіно — пакуль гэта жаданне задавальняецца далёка не поўнасцю. Відэамагнітафон — не толькі новы сучасны прыбор. Гэта новая якасць спажывання інфармацыі, новы ўмовы ўспрымання візуальнай культуры, але і новыя праблемы яе распаўсюджвання. Пакуль у наяўнасці непадрыхтаванасць, стэрэатыпнасць мыслення ў адносінах да відэа. Трэба зразумець, што відэакультура, што ўвайшла ў сістэму, якая склалася ў кінапракце (а пакуль менавіта так развіваецца ход падзей) — можа прынесці яшчэ большае сціранне граней паміж мастацтвам і псеўдамастацтвам, апынуцца ў баку ад задач эстэтычнага выхавання масавай аўдыторыі. Вольна чаму сёння неабходна задумацца аб гэтай другой праблеме — аб распаўсюджванні відэакультуры. Але ці культуры? Побач з маруднымі, сціплым, няўмелымі спробамі кінапракату, напрыклад, у кінатэатры «Перамога», дзе відэазала надта мала, некалькі арганізаваных работ відэатэк, побач з малой колькасцю фільмаў, якія адлюстроўваюць працэсы, што адбываюцца ў сучасным кіно, побач з адсутнасцю добра рэкламы, умоў прагляду існуе ўжо даволі магутная «другая» сістэма відэапракату: «чорны рынак», на якім і аператыў-

лі прагна шукаць відэапрадукцыю і, не знайшоўшы яе ў дастатковай колькасці ў дзяржаўным гандлі, звярнуліся да «чорнага рынку»... Калі так можна сказаць, патэнцыяльны гледач неіснуючых відэатэк пайшоў не ў, так і хочацца сказаць, дзяржаўны відэабібліятэкі, дзе мог бы разлічвацца і на якасць касет, і на ўмовы абслугоўвання больш высокія, не, ён пайшоў у асабісты відэатэкі, дзе часам не такі шырокі выбар, але затое сучасны, адсутнічаюць фармальнасці і руціна.

Сотні відэакасет, многія з якіх памечаны самым апошнім годам выпуску, курсіруюць па «чорным рынку». І калі большасць — танныя камерцыйныя пустышкі, разлічаны на аднаразовае выкарыстанне, то ёсць жа сярод іх і тыя самыя стужкі вялікіх майстроў заходняга кіно. Сярод іх — «Апакліпсіс» Копалы, «Кабарэ» Фоса, стужкі Феліні. Вольна што сумна. Яны як маленькія ўкрапленні ў агульным патоку і ўвогуле не вызначаюць мялюнак інфраструктуры відэакасетнай барахолкі. Там нарастае «ідуць» іншыя куміры — баевікі з іншапланецянамі і серыя пра каратыста Дракона, відэакліпы з канцэртна-рэкламнымі выступленнямі зорак рок-музыкі і секс-фільмы. Ужо сёння мы стаім перад праблемамі відэакультуры і відэабескультуры. Другая пакуль больш актыўная, прадпрымальная.

Відэакультура — паняцце неаднароднае, складанае. У яе ўваходзяць не толькі тэхнічныя сродкі. Галоўнае, — што нясе яна з сабой. Відэакультура цесна звязана з такімі сацыяльнымі з'явамі, як палітыка, ідэалогія, мода. Сродкі масавага тыражыравання накладваюць свае, выпрацаваныя раней, прыёмы і на відэакасетную інфармацыю. І яна, як свайго рода люстэрка, пачынае адлюстроўваць тыя недакладнасці, якія існуюць у іншых сферах візуальнай культуры.

Неяк не прынята гаварыць, хоць часта мы сутыкаемся ў паўсядзённым жыцці з прыкладамі пераймання, «зняцця» праз крыніцы візуальнай інфармацыі кіно, тэлебачанне, відэакліпы — моды, спосабу паводзін, стылю жыцця. Прычоску, касцюм, манеру паводзіць сябе ва ўстанове або з дзяўчынай у кафэ, на вуліцы не «спрымераш на сябе» па славаесным апісанні. Гэта трэба ўбачыць. Візуальны вобраз уздзейнічае імгненна і максімальна эфектыўна. Гэта ведаюць псіхолагі, сацыялагі, мастацтвазнаўцы. У масавым тыражыраванні вобраз набывае

віна. Што ж па сутнасці прапаноўвае сучасная маладзёжная мода ў даны час і ў даным месцы для школьнікаў, студэнтаў, маладых рабочых? А прапаноўвае яна, аказваецца, з невялікімі варыяцыямі, некалькі «прыгладжаны» стыль «панкаў». Пасля конкурсу адна з майстроў на пытанне, адкуль бярыцца ідэя прычоскі, як яна нараджаецца, спакойна адказала: глядзіць замежныя часопісы — адтуль і бяром. Ну, вядома, так і больш проста, і лёгка. Толькі чаму б творцам сучаснай моды не паспрабаваць прапанаваць штосьці сваё, вылучыць, так сказаць, контр-ініцыятыву, гледзячы не ў часопісы далёка не першай свежасці (як вядома, заканадаўчы заходняй моды да пары да часу трымаюць свае ідэі ў сакрэце), а ў гісторыю сваёй культуры, думаючы аб сутнасці развіцця грамадства? У тым і справа, што для гэтага патрэбна ўжо не мысленне абывацельскага маштабу, а мысленне мастака свайго часу.

Якую ролю правадніка «стылю жыцця» можа адыграць кіно, тэлебачанне, відэаінфармацыя — тлумачыць, думаю, не трэба. У заходнегерманскім часопісе «Гутэн Таг» уладальнікі буйнай фірмы мужчынскага адзення дзеляцца сакрэтамі поспеху сваёй «справы». Аказваецца, лепшай рэкламай для свайго прадпрыемства яны лічаць, калі ў іх касцюме з'яўляецца на экране вядомы тэлекаментар. Магу прывесці пакуль толькі адзін выпадак, калі абаяльны, падкрэсліваю, абаяльны вядучы Ленінградскага тэлебачання па ходу перадачы аб выпуску тавараў спажывання, як бы між іншым, звярнуў увагу гледачоў на сваё паліто, якое яму было вельмі да твару і паведаміў, дзе і хто з мясцовых майстроў яго пашыў. Дробязь, а запамнілася.

Стыль жыцця. Ён працягваецца, фарміруецца ў зносінах, у кантактах, у тым ліку і з відэакультурай. Людзі самых розных узростаў цягнуцца да кантактаў. Але не фармальна абязлічаны, не ў рамках заарганізаваных мерапрыемстваў, а ў камфортным псіхалагічным асяроддзі, кантактуючы з такімі ж духоўна блізкімі асобамі. Гэтае імкненне, проста «голад» па зносінах найбольш ярка праявіліся, калі ў Мінску адкрыўся маладзёжны цэнтр, які аб'яднаў некалькі клубаў. Але адзін такі цэнтр на мільёны горад — вельмі мала. Канкрэтна пакуль што праблема зносін

Гэта была тая, школьная пара непасрэднага чытання, калі не звяртаеш увагі ні на прозвішча аўтара, ні на тое, як напісана кніга. Іменна тады мне трапілася ў раённай кнігарні невялікая кніжка «На зялёнай дарозе». І кранула. Перш нязвычайна назваю: як гэта, дарога — і зялёная? А потым — нечым такім, на тых гады няўлоўным і невытлумачальным, што стаіць за словамі і нават за сюжэтам. Калі б у кніжкі была душа (яна ёсць, але — аўтарская), дык я назваў бы гэта Душою, што неяк магічна ўплывае на цябе. Як і карціна, калі доўга глядзіш на яе. Пазней, ужо ў студэнцкія гады, я адкрыў аўтара той магічнай кніжкі і ўжо далей не прапускаў напісанае ім.

Пра новы твор Анатоля Кудраўца — раман «Сачыненне на вольную тэму» — можна пісаць бясконца, як бясконца можна гаварыць пра чалавечую душу; менавіта пра чалавечую душу напісаны твор. У прынцыпе, усякі мастацкі твор пра яе, грэшную, але не, з'яўляецца шмат кніг, твораў, дзе раскажваецца пра тое, што вакол чалавека, а не ў самім чалавеку.

Што такое чалавечая душа? Няма ж яе. Так, як рэч (і нават як орган) яе не памацаеш, але ёсць сатканы, выпактаваны інтэлектам і пачуццямі свет, дзе ёсць і светлае, і цёмнае, і яно змагаецца адно з другім, каб усё-такі свяціць, а не куродыміць. Дзеля чаго? Калі светлая душа, дык каля яе і хораша, і цёпла, і ўтульна. Нават калі далучаешся да яе праз кнігу, праз мастацкі вобраз. Міжволі зайздросціш Валеру, які жыве, становіцца на ногі, мужнее ў блізкай дружбе з такім неардынарным чалавекам, як Ігнат Сцяпанавіч Вапшчэтка. Звязацца ў Валеры сям'я з Волькаю ці не, але няма сумнення: гэты хлопец — якраз той чалавек, які без высылку возьме на сябе маральную ношу з плячэй Ігната Сцяпанавіча, каб ісці па зямлі і сёньні зямлі сумленнасці і дабрыні. Здавалася б, куды лацвей гэта зрабіць Лёніку, сыну Вапшчэтка, але ў такім павароце было б нешта наўмыснае, скрыпуцае. Аўтар не пайшоў на такі ход, тым

А. Кудравец. Сачыненне на вольную тэму. Раман. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1985.

больш, што і Лёнік аказаўся з душою мяккай, падатлівай, крохкай, і мне ўяўляецца гэта лагічным, бо інакшым у Ігната сын вырасці і не мог. Такія людзі, як Ігнат Вапшчэтка, яны толькі чужым здаюцца прыладам і бацькі, і сем'яніна, і гаспадара, а для сваіх — самяя няздатныя людзі. Гэта вельмі тонкі нюанс, які адкрыў у жыцці А. Кудравец і аддадзены праўдзе, правёў яго ў твор. Чаму так здараецца? Ёсць у журналістаў ходкая фраза: «Чалавек жыве грамадскім, а не сваім», — яна тут да месца, і я яе выкарыстаю. Звярніце ўвагу, з чаго пачынаецца раман. Ігнат Вапшчэтка гаспадарскім вокам акідае на-

Працягваецца абмеркаванне твораў, якія вылучаны на атрыманне Дзяржаўных прэмій

БССР. Увазе чытачоў «ЛіМа» прапануюцца рэцэнзіі Т. Абакумоўскай, У. Рубанава і Т. Харланчук.

рабальскія лясы, і Бярэзаны, і Селішчы, усё мае сваю назву — поле, урочышча, лес, хутар... Зрэшты, усё тут, у гэтай кнізе (і ў апавяданнях), густа, да шчымлівасці замешана на чалавечнасці, пра якую Янка Брыль гаварыў, што яна «вышэй за ўсё і перш за ўсё», на спагадзе, чуласці Гэта відань і па тым, як сустракае чыгуначнік Андрэй Цукора Ігната з вайны, і па тым, з якую надрыўнаю ласкаю прыгарнулася Васіліна да Ігната... А пасля—

слоў з'явілася ў лексіконе Ігната («алгебра», «экспазіцыя», «прыцэльная бланка», «паваротны механізм»...), ні на міг не сумняваешся, што душа гэтага чалавека засталася ранейшаю — глыбокаю, шчыраю, справядліваю і, паколькі выжыла ў пекле вайны, яшчэ больш чулая, дзейная, балючая... Не анучы якія, не сувеніры, не ўпрыгожванні, а слясарны інструмент прынёс ён з вайны, а трафейнай запальнічкаю ён нават піпку не ўмеє

маральныя каштоўнасці сваіх герояў, няхай гэта будзе старшыня калгаса Заборскі ці трактарыст Адаў Хведараў...

Дарэчы сказаць, што ўсе эпизоды ў рамана, і нават лоўля бандытаў, не дзеля таннага заліхвацкага куражу, а дзеля ўсё той жа праверкі герояў на маральную трываласць. Ужо адначалася не раз, што раман вызначаецца вялікай скандэнсаванасцю, з лёсу герояў выбіраецца самае галоўнае, важнае, у характары агаляюцца тыя струны душы, на якіх, бы стог на адонках, трымаецца яе сутнасць, а дакладней, якія і ёсць сама сутнасць душы.

Гэта бывае толькі ў тым выпадку, калі пісьменніку ёсць што сказаць пра чалавечую душу, ясна і канкрэтна, а не вуальіраваць яе ў шматслоўныя і нібыта шматзначныя, але нярэдка ўяўныя апісанні, у вялікую колькасць дзейных асоб і лічбы, што раман — гэта аб'ём і дзсяткі персанажаў. Як паказала практыка А. Кудраўца, раман — гэта глыбіня душы і часавая прастора, заключаная ў рамках перажытага ўсё той жа чалавечай душой, у даным выпадку, калі меральна развіццём навукова-тэхнічнага прагрэсу; прамежак ад звычайнага млына да самых мадэрнізаваных комплексаў: «То з млына не вылезіць, а цяпер на комплексе днюеш і начуеш».

Чытаючы кнігу, мы спыняем сваю ўвагу, запамінаем ці запісваем у бланкот цікавыя думкі, выразы, потым, пры выпадку, цытуем іх — вусна ці пісьмова. А бывае ж, прачытаеш тоўстую кніжку, а поле паміж ці бланкотнога ліста застаюцца чыстымі. Дык, можа, і вартасць кніжкі перш за ўсё вызначаецца тым, наколькі яна можа ўзбагаціць тваё разуменне чалавека, яго сутнасці? Зразумець Ігната Вапшчэтка — значыць, зразумець многае ў чалавеку, чым ён жыве, што яго засмучае і што радуе, што спакушае і ад чаго ён адбываецца, а праз яго зразумець і жыццё вёскі, наогул грамадства. Так, менавіта часцінка грамадства, часцінка дзейнай, актыўнай, бескампраміснай, адчувае сябе Ігнат Сцяпа-

У ФОКУСЕ—ЧАЛАВЕЧАЯ ДУША

ваколле, глядзіць на свет. На «свет» не ў абстрактным разуменні, а менавіта на «свой» свет. Свет селяніна-гаспадара, былога франтавіка, які праліваў кроў за нашу перамогу. Кудравец не павёў нас у завоблачныя вышыні, а апусціў на сваю зямлю, рэальную, родную Клічаўшчыну. З рамана мы шмат даведваемся пра яе гісторыю, гераічныя старонкі, і гэта не выпадак.

Зусім нядаўна з групаю супрацоўнікаў часопіса «Полымя» мне давялося набываць у Клічаўскім раёне, і як жа паездка гэта яшчэ болей раскрыла вочы на творчасць, і ў прыватнасці, на раман Кудраўца. Праўду кажучы: каб лепш зразумець пісьменніка, трэба набываць на яго малой радзіме. Тое, што нам у райкоме партыі, у працоўных калектывах, у краязнаўчым музеі з непрахаваным зямляцкім гонарам раскавалі пра асобу Анатоля Кудраўца, яго любоў да родных мясцін, яго незвычайную чалавечую сціпласць і абаяльнасць, — гэта, як кажучы, само сабою, мы трохі самі ведаем; галоўнае — я ўбачыў, якім жа дасканалым, маляўнічым, прафесійна-тонкім адбіткам легла Клічаўшчына на старонкі рамана, і нават Ліпніца, якую, перш думалася, нарадзіла аўтарская фантазія, ёсць на карце раёна, як ёсць і Це-

сустрэча з сынам Лёнікам, прадуманая ад чыста знешніх да самых нязначных (а ў мастацтве — істотных!) псіхалагічных штрыхоў. А вось як трапіна, пранізліва перадае пісьменнік душэўны стан героя ў нялёгка момант сустрэчы з жонкаю: «Адзэравяналай рукою гладзіў Ігнат яе плечы, а сам праз навалач слёз бачыў толькі вялізную ружовую пляму ўкрута лямпы, і пляма гэта то збягалася, рабілася зусім маленькай, то шырылася, займаючы ўсю хату. Потым круг гэты пайначыўся, пасвятлеў, і з яго выплылі і закрылі сабой такія знаёмыя і такія родныя твары дачок». Складанае выпрабаванне падрыхтавала яму жыццё, а па сутнасці — вайна: верачы, што Ігнат загінуў, жонка пусціла ў хату другога мужчыну.

І наогул гэтыя сцэны прыходу Ігната з вайны напісаны з выключным майстэрствам, выяўляюць «нутро» героя вельмі выразна і дакладна, бы пучок рэнтгену; мы ўсімі клеткамі, што здольны рэагаваць, адчуваем, наколькі зямны, вылеплены з жывой плочы гэты чалавек, Ігнат Сцяпанавіч Вапшчэтка, як усё ў ім па-сялянску надзейнае, грунтоўнае, як арганічна, праўдзіва ўлісваецца кожны крок, учынак у высокую філасофію чалавека працы. І хоць некалькі новых

прыкурыць і дастае з кішэні запалкі. І не забывы, раскажваючы пра Германію, што там «дахі чарапіцай крытыя, як наш млын», — гэта, з аднаго боку, пільнасць пісьменнікага зроку, а з другога — багатае выяўленне характару Вапшчэтка, яго прафесійнай годнасці. Грудзі перапоўнены радасцю вяртання і радасцю сустрэчы з тым, знаёмым, што ацалела, выжыла, — хаты, вёска, будынак станцыі, дрэвы... І нават куванне зязюлі, трохі дзіўнае, незвычайнае, не ў два выдыхі, дуплетам: «ку-ку!», а з трайным заваротам — «ку-ку-ку».

Быццам лёс знарок наканаваў (голосам зязюлі?), каб Ігнат пайшоў не да хаты, а па вёсках, паглядзець, што зрабіў фашыст з яго «ціхай зямлёю». Спаленыя хаты, голая печы, скалечаныя людзі... Ігнат памагае інвалідам-цеслярам рубіць хату. І потым, калі ўжо вярнуўся да жонкі, дзяцей, ён доўга не можа астыць ад стражкі, уражанняў і здаецца яму, што мірная страля калодзежа «нацэлілася ў неба, як ствол гарматы». Не ў гуляння, не адпачываць кінуўся Ігнат, а бярны часаць, печы ляпіць — гэта для яго і абавязак, і патрэба, і ляркаства. Праца для селяніна — заўсёды была меркаю дабрачыннасці ў чалавеку. Іменна ў ёй, вялікасці Працы, шліфуе пісьменнік і правярае

МУЗЫКА

Падзея тэатральнага сезона — так вызначыла большасць рэцэнзентаў свае адносіны да прэм'еры «Вайны і міру» С. Пракоф'ева ў Мінску.

Мне здаецца, гэта справядлівае, але крыху няпоўнае ацэнка таго, што значыць пастаноўка адметнага твора савецкай опернай класікі для развіцця беларускага музычнага тэатра. Бо праца над творам такой філасофскай глыбіні, такім магутным і надзвычай складаным па музычнай драматургіі і мове — падзея не толькі дня сённяшняга, але заўтрашняга і паслязаўтрашняга...

Гарачае сэрца ў самага мудрага з кампазітараў, сказаў пра С. Пракоф'ева С. Эйзенштэйн.

Менавіта гэтыя ўласцівасці творчай індывідуальнасці кампазітара — гарачае сэрца і мудрасць, спляўненыя ў адзінае цэласнае, былі неабходны, каб выявіць у іншым відзе мастацтва глыбінную філасофію эпопеі гіганта сусветнай літаратуры Л. Талстога.

Чалавек і Радзіма, лёс Айчыны і сьнягоў яе ў непарыўнай, арганічнай суцэльнасці — так можна вызначыць лейтматыў, вядучую тэму оперы С. Пракоф'ева. І ў гэтым яе, оперы «Вайна і мір», невычэрпная

каштоўнасць для многіх пакаленняў.

Але нездарма чалавек пранікнёны, мастак, які абвострана адчуваў сучаснасць, І. Эрэнбург падкрэсліў, гаворачы пра С. Пракоф'ева: ён умеў слухаць час.

сі, атрымаўшы свежае, востра-сучаснае прачытанне.

Гэта адчуваецца з першых жа «крокаў» пастаноўкі, калі хор, які размешчаны ў цэнтральнай ложы бельэтажа, як бы ад імя іншага пакалення, ад імя кожнага, хто ў зале, пера-

ласофскую сутнасць пракоф'ёўскай партытуры, што ў многім і здзейснілася.

Дынамізм і эмацыянальнасць, глыбіня і магутнасць — такое ўражанне ад работы музычнага кіраўніка пастаноўкі дырыжора Г. Праваторава. Гаворачы гэта, я бадай, паўтараваю, бо слухна, высокая ацэнка ўкладу вядомага майстра ў поспех спектакля аднадушна выказана і рэспубліканскай і саюзнай крытыкай.

Хацелася б сказаць пра тое, што аналізаваць, «раскладваць па палічках» уражанні пра ўбачанае і пачутае пачынаеш не на спектаклі, нават не адразу пасля яго, а «адступіўшы» не на дзень і не на два. Спектакль у зліцці, у аднасці ўсіх кампанентаў: дырыжорскай трактоўкі, рэжысуры (С. Штэйн), сцэнаграфіі (Э. Гейдэбрэхт), высокапрафесійнага гучання хору (хормайстры А. Кагадзееў, Н. Ламановіч, Г. Луцэвіч). — адразу ж паглыбляе ў эмацыянальную атмосферу музыкі і на працягу доўгага часу не адпускае з чароўнага свайго свету. Толькі потым, выйшаўшы з гэтага «зачараванага кола», здзіўляешся, што знаёмае, здавалася б, да драбніц успрымаеш як нязведанае. У гэтым — прыцягальная сіла выдатнай оперы, прыцягальная сіла спектакля, стваральнікі якога з мастацкай пераканальнасцю здолелі пера-

даць непаўторнасць пракоф'ёўскай версіі «Вайны і міру». Непаўторнасць, якая і сцяврджае права «прачытання» вялікага твора літаратуры сродкамі іншага віду мастацтва.

Ці трэба казаць пра тое, якім адказным выпрабаваннем на прафесійную сталасць, якой школай майстэрства была праца над творам С. Пракоф'ева для ўсёй трупы тэатра. У «Вайне і міру» няма маленькіх роляў, хоць у оперы дзейнічае больш за 70 персанажаў. Усе партыі выпісаны ярка індывідуальна, а невялікая «сцэнічная плошча», адведзеная кожнай дзейнай асобе, не аблягае, а, наадварот, ускладняе задачы акцёраў-спевакоў, а таксама артыстаў хору, бо харавыя масавыя сцэны ў такім эпічным творы набываюць асаблівае значэнне.

На працягу ўсяго дзеяння, адпаведна задуме кампазітара, духу літаратурнай першакрыніцы, стваральнікі спектакля рэзка і гранічна выразна акрэсліваюць процістаянне дзвюх магутных сіл: маральнага і амаральнага. Гэта чытаецца і ў сцэнах мірнага жыцця, дзе свет Курагіных, царскага двара процістаіць свету Андрэя Балконскага, Наташы Растовай, П'ера Бязухава. Нездарма менавіта вачамі самага светлага, сумленнейшага з герояў Л. Талстога, а таксама і С. Пракоф'ева, — П'ера глядзім мы і на тую бездань, у якую кідае народ рускі жудасная вайна.

ПОВЯЗЬ «УЧОРА» І «СЁННЯ»

20 верасня спектаклем «ВАЙНА І МІР»
адкрывае сезон Дзяржаўны тэатр оперы і балета
БССР

Так, умеў... Менавіта таму, безумоўна, да галоўнага свайго твора, прызначанага для сцэны, кампазітар звярнуўся ў трагічныя гады Вялікай Айчыннай, выказаўшы ўсім ладам оперы роздм рускага чалавека на вайне і аб вайне, сцвердзіўшы неадольны патрыятызм яго, ягоную веру і непахіснасць.

Таму заканамерна, што ў год саракагоддзя Перамогі, Перамогі, якую прадказаў, прадчуваў вялікі мастак, твор яго ўбачыў святло рампы ў Белару-

кідвае масток паміж сёння і ўчора, паміж дзвюма гераічнымі вяршынямі айчыннай гісторыі, падкрэсліваючы іх непарыўную сувязь, адзінства. Відаць, можна спрачацца, чаму тэатр, узяўшы «аднавячэрні» варыянт оперы да пастаноўкі, парушыў, аднак, прапанаваную С. Пракоф'евым сюжэтную пабудову, увёўшы ў спектакль некалькі сцэн з поўнага, «двухвячэрняга» варыянта. Ды мне здаецца, што і музычны кіраўнік і пастаноўшчык зыходзілі з жадання пашырыць рамкі дзеяння, ярчэй высветліць фі-

навіч. Ён не хоча мірыцца з тымі старшынямі-пяцімінуткамі (Заборскі), якім не баіцца за лёс зямлі, ім абы слава ды багацце нажыць, пра заўтрашні дзень яны не дбаюць. Вунь калі тып такога «гаспадарніка» выявіў і не прыняў душою Ігнат Сцяпанавіч, а я знаходжу яго, на жаль, распаўсюджаным і цяпер. У нас калгас нядаўна прыслалі новага старшыню, першым чынам ён пабудаваў сабе асабняк — прыехала з горада яго жонка, ёй не спадабалася... месца, паехала назад.

Такія героі, як Вапшчэтка, патрэбны нашай літаратуры, а такія людзі — нашаму народу, я назваў бы іх сумленнем зямлі. Яны патрэбны былі ва ўсе часы, асабліва патрэба аб'явілася ў іх цяпер, калі краіна рупна пачала будаваць новы палац нашага быцця. Чуеце, хіба не пра самае гарачае, сённяшняе, гаворыць Вапшчэтка: «Чалавек без дысцыпліны — ніжэйшая інстанцыя, бо ніякіх рэсурсаў не мае, і тут сам бог не памочнік». Або: «Кожны павінен мець у душы дысцыпліну, і нішто не вольна рушыць яе. Зрушыш адно — паваліцца другое».

Як бы ні шчыравала крытыка, заклікаючы шукаць сярод маладых «герояў нашага часу», усё-такі апораю нацыі, яе маральнасці заўсёды былі такія людзі, як Ігнат Сцяпанавіч Вапшчэтка. Так, сярод маладых шмат людзей сумленных, але ім яшчэ трэба прайсці праз патарчакі жыццёвых выпрабаванняў, устаюць, не сгануцца пад цяжарам абставін, працаю даказаць сваю адданасць, сваё права быць дастойным сынам народа.

Ігнат Сцяпанавіч жыццёва выпрабаванні вытрымаў з гонарам. Мы бачым, што гэта чалавек, які нясе ў сваім сэрцы адказнасць за ўсё на свеце, думкі і пачуцці якога плывуць заўсёды да «аднаго берага» — да роднай зямлі, і верыцца, што ён застанецца на гэтым беразе да канца, да апошняй хвіліны свайго жыцця. Прататыпаў у Ігната Вапшчэтку шмат, яны ёсць у кожнай вёсцы. Вось і нядаўна, будучы ў сваёй вёсцы, якую закрунула сваім чорным, хіжым крылом чарнобыльскай бяды, я ўспомніў пра Ігната Вапшчэтку, калі пачуў ад свайго пажылога аднавяскоўца: «Ваабшчэ-та, мяне калі вывезуць адсюль, то толь-

кі звязанага ў кузаве... Паміраць — дык на сваёй зямлі». І гэтым «ваабшчэ-та», і сваім гумарам ды мудрасцю, а галоўнае — самаахварнасцю гэты мой аднавясковец вельмі ўжо нагадвае Ігната Сцяпанавіча (каб толькі яшчэ піпку — і закончаны партрэт!). І ў цяжкую часіну такія людзі застаюцца служыць зямлі, не пакідаюць яе, як маці не пакідае сваё дзіця ні пры якіх абставінах.

Але Кудравец далёкі ад таго, каб прыхарошваць свайго героя, здымаць з яго шорсткую сялянскую світку і апрагнаць у адмысловую тогу гэткага гатовенькага цукерачнага «фрукта». Жыццё — штука складаная, заўсёды з нечаканымі, з невытлумачальнымі паваротамі, яшчэ складаней псіхалогія чалавека, а іменна тонкім псіхалагам выявіў, сябе ў раманах Анатоль Кудравец. Асабліва гэта відаць на тых частках рамана, дзе героя бяруць у палон, заклістаюць пачуццямі да жанчыны: ці то яны ідуць ад жалю, як у выпадку з Васілінай, ці дыкуюцца неразгадавана, усеўладнаю сілаю, якую называюць каханнем (адносінны з Поляй, у якой «заўсёды слёзы ад смеху недалёка хадзілі» і якой не займаць вясковай прагатушнасці: «Дайце хоць на чужога мужыка налюбавацца!»).

Праўда жыцця, характару не існуе без праўды пачуцця, яна не плавае на паверхні, а даецца толькі глыбокім і шчырым яе шукальнікам, якім і паказаў сябе Анатоль Кудравец.

Асобна хочацца сказаць пра мову яго твораў. Амаль усе словы б'юць у «дзясятку», не ў сэнсе дакладнасці ўжывання (пра гэта няма гаворкі), а ў сэнсе напуўнення іх пачуццёвым зместам, уздзеяння на эмоцыі. Мова сама па сабе не існуе, гэта светаадчуванне, светабачанне чалавека, адсюль — мова Буніна, Шалахава, Паустоўскага, Мележа, Брыля, Быкава, Чыгрынава... Слова, сказ — гэта як бы нітка, цягнутая з палатна душы. Бедная душа — бедная і мова, кволая і нітка, яна не свеціцца і не зіхаціць, з яе нічога не сточыць, яна рвецца. Мова герояў строга размежавана: Валера размаўляе не так, як скажам, бандыт Стась Мастоўскі, а мова Ігната, мужчыны, розніца ад мовы вясковай кабаты Полі.

А пейзаж!

«След ваўка ён убачыў адразу, як толькі выйшаў на лугавіну. І тут стары снег быў цяжкі, зляжалы. Ён прыдушыў траву, абглядзіў, як не зраўняў з зямлёй, купіны, і толькі паклычаныя ветрам ды аброслыя шэранню кусцікі калянай асакі невысокімі гурбачкамі дзе-нідзе выступалі на гэтай белай поцілцы ды ў ацяжараным спакоі стаяў высокі, аброслы снегам трыснёг. Ён ішоў суцэльнай паласой далёка наперад, як забыты і не жэтыты загон жыта» (вачыма Ігната).

А колькі спалучэнняў знаходзіць А. Кудравец са словам «туман»: «туман раскаляхаўся», «туман аб'ехаў», «стаяў... туман», «туман затапіў нізіну», «туман папоўз», «шэрым туманам сцелецца», «зацелілася нешта светлае, як белы туманок», «вочы засцілаюцца туманам» (і не ўпэўнены, што ўсё выпісаў).

Наогул веданне прыроды Кудраўцом здзіўляе — думаецца, не выпадкова галоўны герой — заўзяты паляўнічы (а хутчэй — прыродалюб): сцэна з дзіком гэта паказвае, у творы няма займеннікаў «нейкі», «нешта», кожная травінка, жывая істота мае сваю назву, колер, гук... Ігнат можа нечакана запыніцца і паслухаць, як звоніць, растаючы снег, убачыць, што лісіныя сляды — «акуратненькія, прыгожыя, як лісты канюшыны». Такое веданне не забудзеш з кніжак, трэба цікавіцца прыродаю з маленства, каб гэта быў твой свет, іначай табе ніколі не ўсплыне на памяць ні травінка, ні кузурка, як бы іх і не існуе — такі закон творчасці!

Кудравец адным штрыхом, дэталю можа намалюваць характар чалавека, раскрыць яго ўнутраны свет: доктар Капскі, зрабіўшы Марыне ўкол ад укусу гадзюкі, убачыў у акно мокрага каня і, як бы між іншым, кінуў Ігнату: «Ты хоць назад ужо не гані яго...» Ці трэба гаварыць, які ставіцца да хворых гэты Капскі?

Адным словам, складаны механізм, якім з'яўляюцца ўзаемаадносінны чалавека з чалавекам, чалавека з прыродай, адрэгуляваны рукою майстра-наладчыка высокай кваліфікацыі, і я ўпэўнены, што яго работу можна ацэньваць па самаму высокаму рахунку.

Уладзіслаў РУБАНАЎ

На жаль, для большасці з нас тэлебачанне яшчэ не стала дзейсным сродкам самавыхававання і самаадукацыі, павышэння свайго культурнага ўзроўню. Вынікі сацыялагічных даследаванняў сведчаць, што мы спынаемся да блакітных экрану пераважна дзеля таго, каб пабавіць час, эмацыянальна «разрадзіцца» пасля працоўнага дня. Гэта таксама неабходна, але недастаткова. Таму наўрад ці варта даводзіць патрэбу ў перадачах, якія ўдзымалі б надзённыя праблемы, спрабавалі іх вырашаць, далучыць тэлегледача да актыўнай дзейнасці.

Сярод такіх перадач рэспубліканскага тэлебачання гляда-

падзей, якія адбываюцца на экране. А чаго вартага атмасфера, пануючая ў студыі, — нязвычайная, а часам і напружаная, нават нервовая! Камера пільна ўзіраецца ў твары прысутных — мы можам бачыць як разгубіцца міністэрскі работнік ад нечаканага — рубам! — пытання па тэлефоне... Тут недарэчна гучаць завучаныя фразы, у пашане жывая гаворка, дзелавыя спрэчкі. Такую атмасферу нельга стварыць рэпетыцыямі. Тэлебачанне нібыта звяртаецца да сваіх вытокаў — непа-срэднасці, унікальнай здольнасці імгненна ўзнаўляць падзеі.

Шматгадовыя сацыялагічныя даследаванні засведчылі, што эфектыўнасць успрымання

ДЗЕСЯЦЬ ГОД У ЭФІРЫ
 «СЛУЖБА ВАШАГА НАСТРОЮ»
 адна з самых папулярных перадач Беларускага тэлебачання

чы вылучылі цыкл «Служба Вашага настрою», які ідзе ў эфіры з 1976 года і прысвечаны шырокаму колу пытанняў, звязаных з вытворчасцю і рэалізацыяй тавараў народнага спажывання. Кожная перадача цыкла выклікае сапраўдны паток пісьмаў.

У чым жа сакрэт папулярнасці гэтых перадач?

У тым, напэўна, што тэматыка «Службы Вашага настрою» надзвычай актуальная, тычыцца кожнага. Проста з экрана каменціруецца пошта, і тым самым глядачы робяцца сааўтарамі перадачы, а іх лісты — яе сюжэтнай асновай. Робяцца спробы разблытаць «вузлы няўвязак», прапагандаюцца і перадачы вопыт прадпрыемстваў, сферы паслуг, ствараюцца «вітрыны» якасці і браку... Формы падачы інфармацыі вельмі разнастайныя — рэпартажы, карэспандэнцкія пераклічкі, пытанні па тэлефоне, інтэрв'ю, гутаркі за «круглым сталом».

Спалучэнне некалькіх тэлевізійных жанраў спрыяе больш эфектыўнаму ўспрымання перадачы. Тэлегледач зноў адчуў сябе актыўным удзельнікам

тэлевізійнай інфармацыі ўзрастае ў тых выпадках, калі аўтарамі і вядучымі перадач з'яўляюцца вядомыя супрацоўнікі тэлебачання ці аўтарытэтыя спецыялісты. Сярод удзельнікаў «Службы Вашага настрою» можна ўбачыць супрацоўнікоў Дзяржплана БССР, Беларускага Дома мадэлей... Пасля чарговай перадачы рыхтуюцца спецыяльны выпуск па пісьмах, які называецца «Вам адказвае міністр».

З часу заснавання цыкла «Служба Вашага настрою» вядзе журналістка Галіна Краўчук. Яна робіць гэта надзвычай умела, адмыслова і тактоўна. Вядучая перадачы — яе дыспетчар, які тонка адчувае «драматургію» спрэчак. Раскаваная, шчыра зацікаўленая ў вырашэнні пастаўленых пытанняў, яна дакладна намацавае «балявыя кропкі» ўзнятых праблем, з'яўляецца паўнамоцным прадстаўніком глядачоў, паслядоўна адстойвае іх інтарэсы.

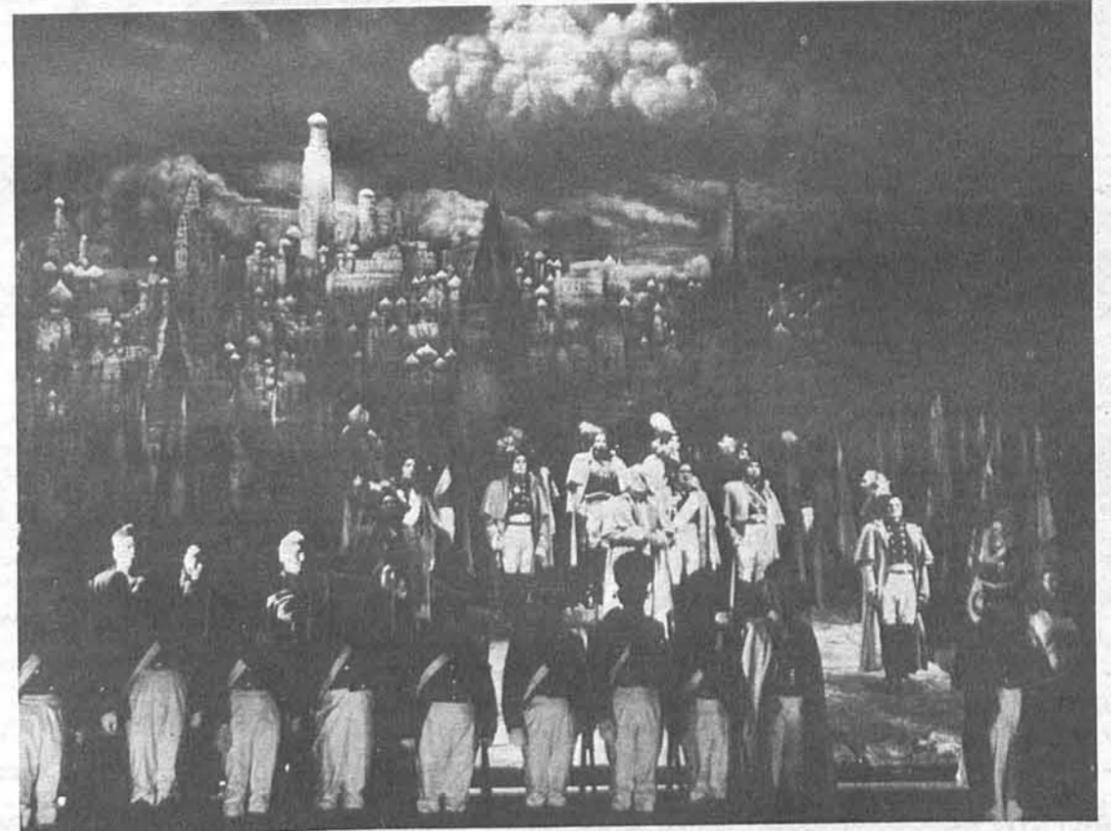
Неабходна адзначыць крытычны, наступальны запал многіх перадач. Большасць іх мае строга акрэслены адрас, звернута да пэўных устаноў, сацыяльных груп, канкрэтных асоб. Такі зварот садзейнічае вырашэнню ўзнятых праблем пад кантролем тэлегледачоў. У выніку з'яўляюцца канкрэтнымі меры, прынятыя рознымі міністэрствамі і ведамствамі пасля перадач, — галоўны паказчык, па якім можна меркаваць пра эфектыўнасць, дзейнасць перадач цыкла «Служба Вашага настрою». У абстаноўцы адкрытага абмеркавання вострых пытанняў і закладаецца зваротная сувязь, а разам з ёй — творчая атмасфера сумеснага пошуку, узаемнай адказнасці.

Даводзіць сёння важнасць і значнасць галоснасці — справа, бадай што, марная, Ведаць людскія клопаты, прыслухоўвацца да іх, улічваць іх, а з іншага боку, быць на вачах у мас — вось што такое галоснасць па-ленінску. Узор такой паспяховай работы — цыкл перадач «Служба Вашага настрою», стваральнікі якога заслужана вылучаны на атрыманне Дзяржаўнай прэміі БССР.

Т. ХАРЛАНЧУК,
 навуковы супрацоўнік
 Інстытута філасофіі і права
 АН БССР

Сцэна пераходу да вайны, калі, проста на вачах у глядача, як бы абрыньваюцца сцены кабінета ў доме П'ера Бязухава і на нас насоўваецца грамадзіна Барадзінскай бітвы, стала кульмінацыйнай у спектаклі. І тут нельга не сказаць пра работу У. Экнадзісева ў ролі П'ера. Глыбокае пранікненне ў сутнасць характару, шчырасць і праўда сцэнічных паводзін зрабілі гэты вобраз камертонам спектакля, эмацыянальным і сэнсавым цэнтрам, вакол якога групуецца тая магнутая сіла, што супрацьстаіць не менш магутнай, але асуджанай на крах сіле захопнікаў. Асуджанай, таму што нельга перамагчы народ, які змагаецца за сваю зямлю, за сваю праўду.

Да здабыткаў пастаноўкі «Вайны і міру» на нашай опернай сцэне я б аднесла той рускі, нават скажу — славянскі дух, якім прасякнуты гэты спектакль. Ён — не толькі ў музыцы. Ён — у кожным з персанажаў оперы. У Наташы Растовай У трапяткім выкананні Н. Касценка, маладой спявачкі, якой, як мне здаецца, наканаваны шчаслівы лёс на опернай сцэне. У Андрэі Балконскім — бездакорнай рабоце прызнанага майстра А. Саўчанкі. (Дарэчы, сцэна смерці Андрэя, дзе выявіліся лепшыя вачальныя і акцёрскія якасці абодвух выканаўцаў, робіць асабліва глыбокае ўражанне). І ў манументальным і ў той жа час прэстальным, даступным, па-рускі

Сцэна з оперы «Вайна і мір».

«цёплым» Кутузава, перакананы сцэнічны вобраз якога стварыў Я. Пятроў. Пералік можна было б працягваць, бо, паўтараю, без

шчырага ўкладу, без адданасці, без улюбённасці ў спектакль усіх, хто ў ім удзельнічае, не быў бы магчымы той агульны мастацкі вынік, які адзначаны

прызнаннем слухачоў і вялікім гонарам — вылучэннем на атрыманне Дзяржаўнай прэміі БССР гэтага года.

Тамара АБАКУМОУСКАЯ

ЯГО вярнула нам артыстка Бездзяржфілармоніі Галіна Дзягілева — у літаратурнай кампазіцыі — канцэрте. Мне пацалася, нібы яна чытае не «туды вярнуся», як было напісана ў Яўгена Шабана ў ягоным вершы, а «СЮДЫ» — «...дзе пахне жытам і сасной, дзе з разві-

кто вам гаворыць. Ала, што зноў жыццё пражыў бы так, як жыў. Галіна Дзягілева гэты верш чытае... гнеўна. Быццам «дух сляпой бяздумнасці» кружыць не нас, а нейкіх нашых апанентаў. «Іх»? Ці «вас»? І спарачае «Алу» — тую медыцынскую сястрычку ў беленькім халаціку, з

чым жа вінаваціў ён сябе? Магчыма, у тым, што сам я — свядома, а можа, й не, — згаджаўся з няпраўдай. Часамі дужэйшай, на жаль, за мяне. А можа, у тым, што прыхільнікам аўтадафа раскланяўся ветліва часта —

воня сумёты» страціў свой пачаток са зваротам маці: «Мой ты Жэнечка»... І маці атрымалася таксама не «пазтава», а «ўсеагульная», «публіцыстычная». Магчыма, маналог Валодзі («Вырадак — страляй!») таксама нешта страціў — ад таго, што выканаўца хоча рамантычны ВыМЫСЕЛ пазта рэалізаваць у ФАКЦЕ пераўвасаблення ў гэты вобраз, абмінаючы лірычнага героя (у пазме права на рамантызацыю сцвярджаецца праз матчыны ўспаміны, які ўжо стаў набытым «Жэнечка»)...

«Я ведаю — туды вярнуся»

тальным плачам гусі лятучы над сінняй стараною... Такая перамена абумоўлена няўхільнай зменай лёсу верша. Пры жыцці пазта гэты радкі былі яго камандзіроўнай да сябе самога, да сваіх вытокаў — «там» было ягонае натхненне, «там» яго чакалі фарбы найчысцейшыя, святлейшыя, спялейшыя. Цяпер, калі яго не стала, ён вяртаецца «сюды», да нас, аддаючы ўсё — нам: і пах сваёй сасны, і сінь сваёй гусінай станы, і развіталы плач...

Пасля канцэрта хтосьці нават вымавіў пра выканаўцу кампазіцыі: «Адкрыла нам пазта Шабана». Так, мабыць, і адкрыла — новага, СВАЙГО. Бо асабіста мне, снажу па шчырасці, пазт Яўген Шабан здаваўся ў чымсьці не такім. Была. Нават курцыя спявала. Нас дух сляпой бяздумнасці кружыў... Не верце тым.

якой вядзе дарослу размову «у цішыні балычнае самоты» сам пазт. Апушчаны зварот ламае рытм, антрыса гэта адчувае, ёй даводзіцца маскіраваць «прапажу» рыфмы, і яна тэхнічна, нават, я сказаў бы, адмыслова «выпраўляе» злом. А мо не варта — ні ламаць, ні выпраўляць? Бо «Ала» рыфмавалася ў пазта з «нурыцай», якая «заспявала», — нездарма. Пазт «аддзячыў» Але за... укол — уколам, за гаючасць — узаемнаю гаючасцю, прафілантычнай: «мы — спявалі па-нурынаму, бывала, вы — не паўтарайце нас, не падавайцеся сляпой бяздумнасці»...

Такі ён быў — ніколі не ўступіў у дыялогі са сваімі апанентамі. Ён разумеў, што іх не пераробіш вершам — ні дакорлівым, ні гнеўным. Ён звяртаўся не да іх — да «Алы». Каб уберагчы яе. Ён раскрываў ёй «іхнюю брыдоту» — праз СВАЮ ВІНУ. Праз свой САМАДАКОР. У

у парках, тэатрах, кафэ, залежнасці дробнай палонны, не хочучы нават таго, сціскаў у сваёй далоні вільготныя пальцы яго... Самадарок пазта выканаўца кампазіцыі — здымае. Верш чытаецца не ад імя лірычнага героя — сам «герой» ператварыўся ў адасобленую «з'яву», і супроць яе, той «з'явы», скіраваны выкрываўчы пафас.

Разумею Г. Дзягілеву і яе трантоўку — выканаўца ведала не толькі Шабана-пазта, ёй вядомы быў Шабан-інтэлігент, чья інтэлігентнасць вымушала чалавечка Шабана сваю БЯДУ перажываць як асабістую ВІНУ. Я не прырэху Г. Дзягілевай і яе трантоўцы. Я таксама ведаў Шабана-інтэлігента. Ведаў і ягоную БЯДУ. Аднак мне вельмі дарагі ягоны шчыры грамадзянскі НЕЗАСЛУЖАНЫ самадарок.

Шкадую, што фрагмент з хатынскай споведзі «Чыр-

з 22 па 28 верасня 1986 года
23 верасня, 18.30
РЭПАРТАЖ АБ УРАЧЫСТЫМ АДКРЫЦЦІ ДЗЁН ЛІТАРАТУРЫ І МАСТАЦТВА ЭСТОНСКОЙ ССР У БЕЛАРУСКОЙ ССР
Трансляцыя з Дзяржаўнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета БССР.
24 верасня, 19.50
«РОДНАЕ СЛОВА»
Пасля «Мужыцкай праўды» Кастуся Каліноўскага беларускае перыядычнае слова змоўкла амаль на пяцьдзесят гадоў. І толькі на хвалях першай Расійскай рэвалюцыі беларусам удалося заснаваць першую легальную газету на беларускай мове. Гэтай газетай стала «Наша Доля». Пра гісторыю яе заснавання, пра моўную структуру гэтага выдання і пойдзе гаворка ў першым сюжэце перадачы.

Затым адказы на пытанні гледачоў. І найперш за ўсё — пра скарыстанне мягкага знака ў беларускай мове. У перадачы прымаюць удзел доктар філалагічных навук намеснік дырэктара Інстытута мовазнаўства, загадчык эксперыментальнай фаналабараторыі імя Якуба Коласа АН БССР А. Падлужны, кандыдаты філалагічных навук П. Садоўскі, Я. Саламевіч.

25 верасня, 19.50
РЭПАРТАЖ З МАСТАЦКАЙ ВЫСТАУКІ,
прывешчанай Дням літаратуры і мастацтва Эстонскай ССР у Беларускай ССР.
27 верасня, 12.15
КАНЦЭРТ ДЗЯРЖАЎНАГА АКАДЭМІЧНАГА МУЖЧЫНСКАГА ХОРУ ЭСТОНСКОЙ ССР
27 верасня, 15.10
«ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ»
Спачатку вы пабываеце на творчым вечары пазта Г. Бураўкіна. Затым С. Грахоўскі пазнаёміць з героямі сваёй кнігі «Так і было». Навуковы супрацоўнік «БелСЭ» імя Бродзі В. Скалабан раскажа аб знаходцы арыгінала партрэта Каруса Кеганца («Партрэт селяніна»). У рубрыцы «Сярод кніг» будзе прадстаўлены трохтомнік энцыклапедыі «Літаратура і мастацтва Беларусі». Народны мастак СССР З. Азгур уславінае пра пазта Ю. Таўбіна. І на заканчэнне знаёмства з першай кнігай пазіі М. Бусько «У Нёмна на плячах».

27 верасня, 17.55
«Я УДЗЯЧНЫ ЛЕСУ»
Песні Беларускай кампазітараў на вершы Г. Бураўкіна выконваюць В. Вяучыч, Н. Гайда, Я. Еўдакімаў, Т. Пячынская, Н. Бярнацкая, Л. Баркевіч, Т. Раеўская, В. Скорбагатаў.
27 верасня, 19.55
ТЭЛЕВІЗІЙНЫ ВЕРНІСАЖ
«Каліграм» — фартэпійны цыкл Ю. Андрэвай выконвае А. Рашчупкін. У аснове яго паэтычных каліграмм Г. Арханова на вершы А. Рэзанава.

Вядучая — музычны каментаар Г. Хаймінава.
27 верасня, 23.10
СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАІ
Музычная праграма з удзелам артыстаў эстонскай эстрады М. Лянк, Т. Мягі, ансамбляў «Махавок» і «Міюзік-сейф».

Вядучы — журналіст Д. Падбярэзскі.
28 верасня, 18.20
ТЭЛЕСТУДЫЯ «ЛІРА»
Сустрэча з пісьменнікам І. Чыгрынавым.

ТЭЛЕБАЧАННЕ

ЖЮрыя Тарыча цікавіць нават тады, калі расказваць пра іх сухой мовай фактаў. Яго фільмы, ство-

Старонкі жыцця і творчасці заснавальніка беларускага кінематографа, рэжысёра і грамадскага дзеяча ўзнаўляе тэлевізійны спектакль «Заўсёды ваш, Тарыч» (аўтар сцэнарыя і рэжысёр В. Вярбоўская, аператар-пастанавачык В. Грэнч, мастак Т. Гарачун), прэм'еру якога нядаўна убачылі тэлегледачы нашай рэспублікі.

Паўтары гадзіны з ТАРЫЧАМ

раныя на пачатку стагоддзя, не страцілі прывабнасці і сёння. Не выпадкова галоўная рэспубліканская кінематографічная прэмія, якая прысуджаецца за лепшую рэжысуру, носіць яго імя.

Менавіта з фактаў біяграфіі творцы пачаўся гэты спектакль. Нарачытая ўзнёсласць іх падачы, напышлівая інтанацыя нагадалі выступленне агітбрыгады, — і акцёры, нібыта адчушы, што выклікалі глядацкі недавер, хуценька папярэдзілі нас, што далей разглагольваюць спектакль, дзе кожны з іх выканвае розныя ролі, пераўвасабляючыся то ў рэпарцёраў, то ў крытыкаў, прыхільнікаў і апанентаў Тарыча. Яго сучаснікі...

Рэпартажны прывём, адкрытая ўмоўнасць спалучыліся з ігравымі сцэнамі дыспуту ў акцёрскім фэе, абмеркавання фільмаў Тарыча на мастацкім саветы і праўдай дакументаў, лістоў і ўспамінаў людзей, якія асабіста добра ведалі слаўтага рэжысёра. Значную частку спектакля занялі тэлефонныя размовы, сустрэчы, расставанні, прызнанні ў наганні — ці то музе, ці то нейкай абагульненай Жан-

чыне.

Ці не зашмат для аднаго спектакля? Нагадаем, што жанр тэлэтэатра дазваляе ствараць самую странатую мазайку. У той жа час, фрагментарнасць, пункцірнасць — гэта недахопы, якія з'яўляюцца працягам вартасцей тэлэтэатра. Глядач, заўважым, прымае такую ўмоўнасць. Важна толькі, каб абаліралася яна на праўдзівую інфармацыю, каб форма «працавала» на змест, — без правалаў у безгустоўнасць...

Што ж запомнілася са спектакля, што ўразіла? Найперш — сцэны ў акцёрскім нафэ, дзе спрачаюцца да хрыпаты, погляды свае адстойваюць, не шнадуючы апанентаў. З аднолькавым запалам адны вітаюць кінапошушкі маладога рэжысёра, другія адмаўляюць іх рашуча і бескампрамісна. Толькі сам Тарыч увесь час самотны, засяроджаны на сваіх думках, занатоўвае нешта ў заўсёдыны бланкнот... Творца, які ўзвышаецца над натоўпам? Ці ўсёпаглынаючая праца, нават сярод тлуму і мітусні? Уражвае сцэна ў кіназале, дзе адбываецца прагляд новай стужкі. Дасціпныя рэп-

лікі, тыпажы (дарэчы, вельмі сённяшнія)... Глыбакадумныя знаўцы, якія з важным выглядам гавораць «благоглупості»... «Эрудзіраваная» дама, меркаваннем якой не прынята пярэчыць... Чалавек, які заўсёды ўхіляецца ад ацэнак... Акцёры Ю. Сідараў, У. Мансураў, Т. Ансёнава, І. Сідорчык, А. Душакін, Т. Мяшкова, У. Шэстэстаў і іншыя ў прапанаваных абставінах спектакля пачуваюцца вольна, весела імправізуюць, то ствараючы гратэскавыя, шаржыраваныя маскі, то дакладна прытрымліваючыся дакументальнай навіны.

Адмысловае палітра тэлевізійных прывём павіна была складаны ўнутраны свет Тарыча-творцы і Тарыча-чалавек, і, вядома, самая адказная задача ўскладалася на А. Якаўлеву, выканаўцу галоўнай ролі. Абаяльны, тантоўны, інтэлігентны ва ўсім, нават у жэстах, стрыманы ў выяўленні пачуццяў — толькі раз-пораз ягоны твар асвятляе мілая ўсмешка...

Дакументальная аснова спектакля — рамкі жорсткія, тут, што называецца, ні дадаць, ні адняць. Аднак жанр тэлэтэатра дазваляе акцёру выступаць адначасова ў дзвюх іпастасях — не толькі трымацца дакумента, але і гаварыць «ад сябе». Менавіта гэта і выклікае глядацкі давер, робіць персанаж жывым і блізім. На жаль, у спектаклі гэтага не адбылося, многае засталася на ўзроўні белетрызацыі фактаў, расвісчанага інсталяцыі. А хацелася, каб рэжысёр і акцёр не проста сцвярджалі — вось так бы-

ло, а прымушалі ці заахвочвалі нас разважаць, імправізаваць разам з імі.

Напрыклад, рэжысёр уводзіць у спектакль выказваны знакамитага А. Даўжэнікі пра творчасці і адназначнасці мастака. Высокі стыль, высокая мудрасць гэтых слоў гучаць вельмі даражы. Але іх, прадставіўшыся: «Я — Даўжэніка» — вымаўляе... народны артыст СССР Віктар Тураў. Вымаўляе шчыра, удумліва. Але дзіўна, чаму Турава прымуслі назвацца Даўжэнікам? Чаму ён сам, дарэчы, першы лаўрэат прэміі імя Тарыча, не мог дачесці словы Даўжэнікі? І хіба яму няма чаго сказаць пра Юрыя Тарыча? Гэта — яшчэ адзін момант, які зніжае давер да спектакля, разбурае жанр, руйнуе дакументалізм, бо мы ўжо не ведаем, дзе праўда, а дзе вымысел.

Сам па сабе не выклікае прэрэчанняў і вобраз Жанчыны, створаны М. Карманавай. Анёл-ахоўнік Тарыча, рамантычна прыўзняты, прыгожы... Але ж мы зноў не ведаем, рэальная асоба перад намі ці прыдуманая. Хацелася б ведаць, — тады, напэўна, не ўзнікала б адчуванне прыблізнасці, «гульні».

Многія пралікі спектакля можна вытлумачыць сцэнарнымі хібама. Аўтар нібы разгубіўся сярод шматлікіх дакументаў, архіўных сведчанняў. У інфармацыйным ліку, скоратворцы, шматслоўі патанула нешта надзвычайна важнае. Творы не хапала паўз, засяроджанасці.

І ўсё ж спектакль гэты — рэжысёрскі дэбют у тэлэтэатры, самым, на наш погляд, плённым жанрам на шляху развіцця ўласна тэлемастацтва — адбыўся. І няблага было б, каб творы пра дзеньчаў нашай гісторыі, культуры, літаратуры занялі трывалае месца на Беларускай тэлебачанні. Расказаць ёсць пра каго і, думаецца, ёсць каму.

Р. БАКУНОВІЧ

3 22 па 28 верасня 1986 года
23 верасня, 18.30
РЭПАРТАЖ АБ УРАЧЫСТЫМ АДКРЫЦЦІ ДЗЁН ЛІТАРАТУРЫ І МАСТАЦТВА ЭСТОНСКОЙ ССР У БЕЛАРУСКОЙ ССР
Трансляцыя з Дзяржаўнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета БССР.
24 верасня, 19.50
«РОДНАЕ СЛОВА»
Пасля «Мужыцкай праўды» Кастуся Каліноўскага беларускае перыядычнае слова змоўкла амаль на пяцьдзесят гадоў. І толькі на хвалях першай Расійскай рэвалюцыі беларусам удалося заснаваць першую легальную газету на беларускай мове. Гэтай газетай стала «Наша Доля». Пра гісторыю яе заснавання, пра моўную структуру гэтага выдання і пойдзе гаворка ў першым сюжэце перадачы.

Затым адказы на пытанні гледачоў. І найперш за ўсё — пра скарыстанне мягкага знака ў беларускай мове. У перадачы прымаюць удзел доктар філалагічных навук намеснік дырэктара Інстытута мовазнаўства, загадчык эксперыментальнай фаналабараторыі імя Якуба Коласа АН БССР А. Падлужны, кандыдаты філалагічных навук П. Садоўскі, Я. Саламевіч.

25 верасня, 19.50
РЭПАРТАЖ З МАСТАЦКАЙ ВЫСТАУКІ,
прывешчанай Дням літаратуры і мастацтва Эстонскай ССР у Беларускай ССР.
27 верасня, 12.15
КАНЦЭРТ ДЗЯРЖАЎНАГА АКАДЭМІЧНАГА МУЖЧЫНСКАГА ХОРУ ЭСТОНСКОЙ ССР
27 верасня, 15.10
«ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ»
Спачатку вы пабываеце на творчым вечары пазта Г. Бураўкіна. Затым С. Грахоўскі пазнаёміць з героямі сваёй кнігі «Так і было». Навуковы супрацоўнік «БелСЭ» імя Бродзі В. Скалабан раскажа аб знаходцы арыгінала партрэта Каруса Кеганца («Партрэт селяніна»). У рубрыцы «Сярод кніг» будзе прадстаўлены трохтомнік энцыклапедыі «Літаратура і мастацтва Беларусі». Народны мастак СССР З. Азгур уславінае пра пазта Ю. Таўбіна. І на заканчэнне знаёмства з першай кнігай пазіі М. Бусько «У Нёмна на плячах».

27 верасня, 17.55
«Я УДЗЯЧНЫ ЛЕСУ»
Песні Беларускай кампазітараў на вершы Г. Бураўкіна выконваюць В. Вяучыч, Н. Гайда, Я. Еўдакімаў, Т. Пячынская, Н. Бярнацкая, Л. Баркевіч, Т. Раеўская, В. Скорбагатаў.
27 верасня, 19.55
ТЭЛЕВІЗІЙНЫ ВЕРНІСАЖ
«Каліграм» — фартэпійны цыкл Ю. Андрэвай выконвае А. Рашчупкін. У аснове яго паэтычных каліграмм Г. Арханова на вершы А. Рэзанава.

Вядучая — музычны каментаар Г. Хаймінава.
27 верасня, 23.10
СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАІ
Музычная праграма з удзелам артыстаў эстонскай эстрады М. Лянк, Т. Мягі, ансамбляў «Махавок» і «Міюзік-сейф».

Вядучы — журналіст Д. Падбярэзскі.
28 верасня, 18.20
ТЭЛЕСТУДЫЯ «ЛІРА»
Сустрэча з пісьменнікам І. Чыгрынавым.

«Літаратура і искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск. На белорусском языке.

«ЛИТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Орда Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 05895 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП. Мінск, вул. Захарова, 19.
ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела крытыкі і біяграфіі — 33-22-04, аддзела публіцыстыкі і нарысаў — 33-19-65, аддзела прозы і пазіі — 33-22-04, аддзела культуры і выяўленчага мастацтва — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела пісьмаў — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фоталюстрацый — 33-44-04, 33-24-62, нарэнтарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукаваныя на машыцы (праз два інтэрвалы). Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Анатолий ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Зайр АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Кастусь ГУБАРЭВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКІ, Алякс ЖУК, Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМАЖОН, Юры СЕМАНЯКА, Віктар ТУРАУ, Паўла УКРАЇНЕЦ, Леанід ШЧАМЯЛЁУ.

Адказы сакратар Пятро СУШКО.